
U V O D N I K V T E M O

Boris Vezjak

**Morda Maribora jutri ni –
že včeraj smo pozabili
na tistega danes**

3

TEMA

MARIBOR JUTRI

Andrej Žižek in Karolina Babič

**Mesto.
Kljub vsemu.
In prav zato**

7

Ivan Lorenčič

**Maribor –
kam in kako**

23

Maja Godina Golija

**Misliti mesto.
Skice mariborske
prihodnosti**

34

Franci Pivec

**Mesto
na meji**

42

Vladimir Rukavina

**Treba je
obdelovati
svoj vrt**

58

*Gregor Stamejčič – Grizli
in soavtorji*

**Bodočnost
si gradimo sami –
delovanje Iniciative
mestni zbor**

63

Rudi Klanjšek

**Kaj (naj) čaka
Maribor jutri?**

88

Peter Simonič

**Maribor
malo morgen**

96

Matjaž Mulej

**Prihodnost
Maribora**

106

Majda Potrata

**“Na desni ga,
na levi ni – pred nami
svetli cilj leži.”**

125

Marko Brumen

**Kaj pa
pojutrišnjem?**

133

Katja Beck Kos

**Maribor,
leta 2030**

141

V številki 3–4 je bil na strani 129 pri besedilu Matica Majcna po pomoti objavljen naslov njegovega prispevka iz Dialogov št. 1–2. Pravilni naslov na tem mestu objavljene knjižne ocene je: Prosto, po občutku.

Avtorju se za napako opravičujemo.

Morda Maribora jutri ni – že včeraj smo pozabili na tistega danes

Boris Vezjak

Sredi letošnjega julija se je Maribor znašel na seznamu evropskih mest in pokrajin, ki nasprotujejo prostotrgovinskim in investicijskim sporazumom: postal je svobodno območje, so dejali, v katerem ne veljajo TTIP, CETA in TISA. Razen redkih verjetno večina ne ve, da je takšen simboličen korak, ki so ga nato podprli mestni svetniki, sicer res brez prave realne teže, a je prav kot takšen, čisto neznamen, morda uspešna gesta tistih, ki mislijo o prihodnosti, ker želijo v njej živeti – v tem primeru sveta, Evrope, ne zgolj Slovenije. Seveda govorimo o izjemah, vrednih pozornosti. Takih, ki mislijo naprej, o naši skupni prihodnosti, kronično primanjkuje. Predlagatelj pobude, Iniciativa mestni zbor (IMZ), morda eden tistih protagonistov v mestu, pri katerem samoumevnosti letargije in resignacije, tako značilnih za mesto ob Dravi in tudi splošno dekadentno stanje duha, ne priznavajo, je v tem primeru s svojo pojavitvijo že skoraj simptom nakazane odsotnosti naše skrbi, včasih morda celo patološke ujetosti v lastno brezskrbnost. Ena tistih, ki se zaveda, da se zavedati prihodnosti ni odvečna floskula, je prej realistična prisila in brezizhodna nujnost, kjer ne mislimo le na to, kako bi uspeli bolj ali manj dostojno preživeti.

Če kaj, bi Maribor moral postati svobodno območje česarkoli. Tako rekoč "na sebi". Ne zdi se mi, da bi v tem ponujali kakšno suhoparno vizijo, takšen emancipatoričen korak je skorajda nujna. In četudi veliko sogovorcev ponavlja, da mesto v ničemer ni nič posebnega, da ne obstaja nobena njegova duhovna specifika ali psihosocialno stanje, ki bi ga delalo za drugačnega, hkrati pa karajoče ocenjuje, da je takšen diskurz bolj metafizična utvara nezadovoljnežev, ki imajo težavo s sabo, da je treba, po leninovsko zgolj "delati in delati in delati", vsakodnevna empirija tezo o enakosti z drugimi vendarle postavlja na laž. Maribor je iz tira. Na najbolj splošni ravni mu od vekomaj primanjkuje ravno tega: zavedanja o lastnih svobodi, neujetosti, enakopravnosti in potencialih, ki jih ima na voljo. Nič manj kot drugi. Ne gre le za to, da bi svoje samodojemanje, ujeta v občutke odrinjenosti, inferiornosti in drugorazrednosti, ki intrinzično zaznamujejo vse, kar se navezuje na razpravo o njegovem bistvu, prebivalci mesta presegli in razvili v nekaj, kar obljublja in prinaša emancipacijo. Takšen korak se zdi logičen in neizbežen, njegova pot pa lahko vodi le skozi prepoznanje.

Zgoraj zapisano je lahko le osamljeno in napačno mnenje spodaj podpisanega urednika. Tudi zato v Dialogih poskušamo odpirati in negovati prostore mariborske refleksije – sploh ob dejstvu, da smo skoraj edina kulturološka in družbenokritična revija v mestu. Ko smo v preteklem letu ob svoji 50. obletnici izhajanja in obstoja objavili "jubilejno" številko o Mariboru in njegovih dosežkih v zadnjega pol stoletja, so nekateri glasovi ob tem pogrešali tudi več razmisleka za prihodnje. Češ: lepo, da se rekapituliramo, kaj je mesto in kaj je doseglo, česa pogrešamo, toda obrnimo vendar pogled naprej. Razumljivo, da smo želeli s temo predstaviti predvsem kulturne, umetniške, gospodarske in druge značilnosti, morda dosežke, spregovoriti o tem, kaj se je v mestu in iz mesta naredilo v preteklosti. Kaj je iz njega nastalo in kje je danes. 47 sodelujočih je na 300 straneh sicer na kar nekaj točkah, tudi zato, ker se bili po tem povprašani, spregovorilo o prednostih in obetih, kakršne Maribor v svojem življenju ponuja. Popolna revaluacija povedanega še ni bila narejena; pravzaprav se je zataknilo že pri recepciji.

Čeprav očitek o tem, da se nismo dotaknili prihodnosti, torej ni popolnoma na mestu, z vidika namena jubilejne številke je celo deplasiran, pa smo ga vzeli zares in dobesedno. Tematski blok na naslednjih straneh Dialogov je v vsebinskem smislu zato posledica tovrstnih partikularnih sugestij in želje po pretresu vizij, razvojnih zmožnosti in pogledov na mesto, kakršnega si večina med nami želi. Ali morda artikulacije takih želja, pogledov in perspektiv. Medijska recepcija lanske številke s skoraj petdeset sodelujočimi je sicer pokazala, da navzlic izjemno redkim tovrstnim priložnostim premišljanja o mestu in njegovi vlogi, kolektivna refleksija uredništev javnih medijev posebej ne pritegne. Mišljenje je redka dobrina, mišljenje mesta še bolj, vendar sta dva priložnostna zapisa v Večeru in povabilo iz radijskega programa ARS kot edini dokaz zanimanja v enem letu, celo brez sleherne novinarske poizvedbe, verjetno že po sebi indic tega, da si fokusiranega razmisleka o sedanosti in prihodnosti mesta kaj posebej ne ženemo ne k srcu in tudi ne h glavi. Vsaj kar se lokalnih medijev tiče ne. Razprave, mišljenje in vizija, kakor koli lahko komu zadnji pojem zazveni sumljivo, se dogajajo v deintelektualiziranem družbenem in kulturnem prostoru in takšno okoliščino je treba všteti v skupno oceno tega, kaj Maribor namerava početi s samim sabo, danes ali v prihodnje. Če o tem ne želijo razmišljati posamezni segmenti v njem, bodisi intelektualci, kulturniki z ene strani, mediji ali politika z druge, končno kritična javnost in univerzitetniki, potem si zaradi lastne brezvoljnosti pač ne znamo več pomagati. In drugi nam ne bodo.

Urbana in mentalna sociologija segata na več področij družboslovnih in humanističnih raziskav. Ob sociologiji gotovo na področje filozofije, antropologije, urbanističnih in kulturnih ved, geografije, načrtovanja in razvoja, regionalne ekonomije, ekologije, politike in zgodovine. George Simmel, eden utemeljiteljev urbane sociologije, je poskušal določiti, kaj konstituira našo prestavo o metropoli in njegov premislek z začetkov globalne urbanizacije še danes nakažuje antinomičen značaj možnih pristopov. Verjetno so tudi današnje dileme okoli pogleda na razvoj mesta posledica številnih elementov, s katerimi operiramo v svoji predstavi, ko se pogovarjamo o prihodnosti nekega mesta, tudi Maribora. Po eni strani je mesto materialnost tega, kar mu lahko pripišemo v obliki fizične infrastrukture: stavbe, trg, hiše, ceste, zidovi, dvorišča, luči. Po drugi je neko mesto vse tisto, kar ga dela za "kulturnega", kar je rezultat domišljije in idej, uporabe simbolov, umetnosti, ustvarjenih besedil in literarnih del, kulturnih dogodkov, skratka v sferi čutil, misli, vere in estetike. Po tretji tvori mesto njegova politična podstat, lokalna politika in učinki dela oblasti, javna politika in njena skrb za blagostanje, vzgojni in izobraževalni sistem. Četrta dimenzija je perspektiva socialnega: družbeno stanje, socialna in etnična podoba meščanov in razlike v življenju ljudi, družbena gibanja in protesti. Peta dimenzija je gospodarska in zadeva gospodarstvo v smislu delitve dela, proizvodnje in obsega dela, potrošnje in trgovine. Z vsemi elementi so se doslej ukvarjale različne družbene vede in discipline, na začetku stojijo že klasični misleci, kot so Marx, Tocqueville, Durkheim, Simmel in Weber.

Pomembno je zavedanje, da se s tem okoli vprašanja razvoja mest stekajo različne silnice in da je treba obravnavo v odnosu do kulture, umetnosti, gospodarskega ali tehnološkega razvoja in politične vloge ali dominacije obravnavati na vključujoč način, ne da bi dajali prednost zgolj nekaterim elementom analize. Mesto je, skratka, obsežen kompleks okoliščin, je sklop socialnih, gospodarskih, političnih in kulturnih razmer, v katerih živi, v njegovo mišljenje je treba vpotegniti oblike individualnega in kolektivnega obnašanja, "objektivnih" gospodarskih silnic in "subjektivnih" paradigem kulturnega ustvarjanja in domišljije.

Lanski kolektivni pogled na stanje Maribora je med drugim nakazal otipljivo nezadovoljstvo nad mariborsko univerzo in delovanjem njenih članov. Za tiste, ki opozarjamo na opešano kritično intelektualno javnost že desetletja, sicer res nič novega – v bistvu povsem pričakovano. Dejstvo je, da od ustanovitve univerzi nikakor ni uspelo razviti tega, čemur sam pravim intelektualna kultura, in da se ironično to pozna predvsem v kritičnih trenutkih, ko bi ta morala obsoditi svojo lastno odsotnost v imenu lastne dobrobiti. Lep dokaz, verjetno že kar simptom, je moralni bankrot univerze. Zanj ne moremo kar na splošno reči, da pada iz afere v afero: kar je bolj ključno in dramatično ob tem, je spoznanje, da vrhuška intelektualcev svojega lastnega stanja ne dojema kot takšnega, da je popolnoma neobčutljiva na to, kar počne narobe. Nekaj podobnega se dogaja z lokalno politiko, njeno mlakužnostjo, egotripaštvom in narcisizmom majhnih razlik, brez slehernega preboja in misli na skupno dobro. In seveda tragično podobo povstajniškega dogajanja po letu 2013, ki je prineslo večno nietzschejansko vračanje istega, spoznanje o nenapredovanju spoznanja, degradaciji pričakovanega napredka, čisto politično regresijo in pijani skupinski triumf tistih, ki bi morali biti "gotovi", in tistih, ki so "gotove" na protestih licitirali. In tako kot po njihovi izbiri naša razprava ni dosegla novinarjev, po lastni krivdi ni niti odločevalcev v mestu, tj. politikov.

Nedvomno so družbene spremembe po dveh desetletjih od prehoda v tržno gospodarstvo in demokracijo po meri zahoda zadele tudi Maribor. Čeprav jih nismo dovolj premislili, so one nas: ena od posledic je verjetno, da jih ni spremljala sprememba v načrtovanju in upravljanju mesta, strateškem načrtovanju in novih metodologijah, ki bi temeljile na preverljivih primerjalnih prednostih mesta in njihovem izkoriščanju. Težava zadeva vsa slovenska mesta po vrsti. Strateško načrtovanje in tehtna razprava o razvoju nekega mesta ne more temeljiti zgolj na gospodarskem razvoju, temveč mora v podobni meri upoštevati socialne, kulturne in ekološke aspekte, geostrateške in prostorske značilnosti kraja, kulturno in zgodovinsko identiteto.

Če bi takšen razvojni načrt obstajal in ne bi bil podvržen očitkom o svoji nerealnosti, če bi torej bil pravilno umerjena mešanica vizionarskega in realističnega, bi še zmerom moral vsebovati komponento negativnih družbenih sprememb in njenih zahtev. Predvsem škodljivosti imperativa individualnega interesa, ki zmaguje nad družbenim, ali kratkoročnih prioritet, ki vedno znova izrinjajo dolgoročne cilje. V grobem bi lahko dejali, da se razvojna vprašanja mesta ustavljajo v dveh različnih momentih delovnega procesa. Začetni zadeva, kot rečeno, kritično in javno refleksijo, pogoje možnosti opredeljevanja do družbene realnosti: po eni plati ni dovolj inštitucij, ni podpore, ni, največja žalost, izražene potrebe po tem. Po drugi se tam, kjer se pojavi, dogaja razparcelizacija idej, systemske prepreke in odsotnost sinergij poskrbijo za zastoj v realizaciji. Posledica je najbrž, da razvojna vprašanja niso pravilno ali dovolj dobro zastavljena. Morda sploh ne. Vrednost sicer odličnih rešitev in idej zato ne more biti preizkušena. In tudi takrat, ko so, ko nastanejo celo v formatu programa ali projekta, jih doleti usoda mrtve črke na papirju – kot v primeru lokalnega mariborskega programa za kulturo. Kombinacija intelektualne volje, sposobnosti in politične indolence na koncu proizvedeta omrtvičenje in smrtonosno apatijo. Zato, rečeno dovolj slikovito, velja: Maribora jutri ni – že včeraj smo pozabili na tistega danes. Nekateri avtorji, ki sledijo v nadaljevanju, k sreči ne delijo tako zelo pesimistične ocene. Podobno ne želijo pristajati na stokanje in se raje opirajo na svežo politično klimo – na ideje o državljski participaciji, neposrednem odločanju občank in občanov, združenem podjetništvu in potrebi samooskrbe, razvijanju modelov trajnostnega pogleda na družbo in človekovo življenje. Videli bomo, kako uspešni in prebojni so lahko ti poskusi in ali bodo zmogli ovreči stare mentalitetne paradigme.

Še uredniška notica za konec: ob iskanju sogovornic in sogovorcev smo želeli dati bistveno več besede gospodarstvenikom, a se nam niso odzvali. Razen tega se diskusije o prihodnosti mesta pod aktualnim županom skoraj vedno odpirajo ob razpravi o tujih investitorjih in novem, svežem kapitalu. Z njimi smo želeli uravnotežiti večkrat navzoč pomislek, da o mestu preveč besedičijo kulturniki, umetniki, vselej izžvižgani intelektualci – ne zaradi njega samega, bolj zaradi priložnosti, da se od njih, gospodarstvenikov, česa naučimo. Toda začetni stereotip o mlatenju prazne slame teh drugih se je potrdil z morda še enim stereotipom o tem, da podjetniki pač ne mislijo, oni zgolj producirajo. Vendar smo delno uspeli, nekaj reprezentativnih misli smo le nabrali, zato so se pred nami zvrstili kritični pogledi in ideje različnih profilov: direktorja javnega zavoda, kulturnega producenta, socialne podjetnice, antropologa, sociologa, ekonomista, arhitekta, aktivistov, civilnodružbenikov in drugih sorodnih profilov. Kot vsakič bo kdo ugotavljal, da smo koga izbrali premalo ali koga preveč. In tako, kot je odgovornost za izbire uredniška, na drugi strani odgovor na dilemo, v kakšnem Mariboru bomo jutri živeli, dolgujemo predvsem samim sebi.

Mesto. Kljub vsemu. In prav zato

Andrej Žižek in Karolina Babič

Maribor–jutri, torej? Maribor – zadruga. Maribor, ki je tak, kot da bi bil zadruga. Tudi pravne podlage za razvoj mesta, ki izhajajo iz delnega prekrivanja koncepta mesta s konceptom občine, nas napotujejo na to, da moramo mesto definirati kot člansko organizacijo, ki skrbi za družbene in gospodarske koristi svojih članov, to pa je po definiciji in slovenski zakonodaji zadruga.

Poglavje Ž

Andrej: Ž kot “živimo” v Pandurjevi Veliki igri, v mestu, ki je nič več kot velika predstava. Kdo bi lahko ugovarjal besedam in viziji uglednega gledališkega umetnika? In sploh, kaj se nam lahko zgodi, česar v preteklosti še nismo preživeli? Kreativnost je mrtva, revolucije so *passee*, krize so modna muha. Vse se enkrat končajo in potem je spet tako, kot je bilo prej.

To je seveda pogled omejenega uma, ki v osrčje postavlja lastno dojemanje časa. Kratko življenje posameznika, znotraj katerega se le redko zgodi kaj prelomnega, če seveda govorimo o življenju mesta. In ja, tudi mesta umirajo. Res ne več tako kot v času rimskega cesarja Nerona, v ognju in ob recitalu. Danes imamo predobro izurjene gasilske brigade. Mesta danes umirajo s staranjem svojega prebivalstva. Umirajo zaradi odhoda mladih ljudi v iskanju za služka in boljšega življenja. Umirajo na obroke.

Kot je ugotovila raziskava v okviru priprave Trajnostne urbane strategije, ima mesto Maribor med večjimi slovenskimi mesti že od leta 1981 najbolj neugodno starostno sestavo prebivalstva. Izstopa z najmanjšim deležem mladega prebivalstva (v starosti 0–14 let), najvišjim deležem starega prebivalstva (v starosti 65 let in več) in posledično najvišjim indeksom staranja (razmerjem med starim in mladim prebivalstvom) ter povprečno starostjo prebivalstva. Ne smemo pozabiti, da govorimo o univerzitetnem mestu, ki ga obiskuje in v njem vsaj določen del svojega življenja preživi mnogo mladih. A se očitno ne odločijo tukaj ostati. Da je to res, kaže še drug podatek iz omenjene strategije: mesto Maribor kot drugo največje in univerzitetno mesto glede na delež prebivalstva z doseženo višjo ali visoko šolsko izobrazbo izgublja svoj položaj. Poleg Ljubljane ga z višjim deležem višje izobraženega prebivalstva presegajo Novo mesto, Nova Gorica in celo Murska Sobota. Razlog lahko iščemo predvsem v dejstvu, da se je v procesu suburbanizacije izseljevalo predvsem bolj izobraženo prebivalstvo. Obenem se velik del študentov, ki gre iz Maribora na študij v Ljubljano, po koncu študija ne vrne, predvsem zaradi pomanjkanja ustreznih delovnih mest v mestu. V sodobnih družbah je izobrazbena sestava ključna prvina, ki zaznamuje razvoj. Ne označuje le strokovne usposobljenosti za opravljanje poklicev, pač pa posredno tudi inovacijsko sposobnost okolja za prilagajanje sodobnim izzivom postindustrijske družbe.

Seveda ne pravim, da je sedaj potrebno pojesti klobuk in obupati. A vendar so te zadeve pomembne in zahtevajo odziv, reakcijo, bojni krik, bojne barve na licih. Nekaj pač. Karkoli. Zahtevajo mirno roko izkušenega krmarja, ki bo zadeve počasi, ampak zagotovo usmeril nazaj na pota razvoja in proč od strukturne razgradnje mesta.

Karolina: Ž kot “Že spet!?” Veliko je priložnosti govoriti o prihodnosti in vizijah in strategijah. Zadnjih nekaj let sem se velikokrat znašla pred tem vprašanjem, tako glede mesta kot glede države. Kar je na nek način paradoks oziroma nemogoča naloga, ker po starosti sodim v tisto generacijo srednjih let, ki smo (vsaj tisti v bolj svobodnih poklicih) že ujeli konkretni val prekarizacije našega delovnega in življenjskega položaja. Kakšno zvezo ima to z razmislekom o prihodnosti Maribora? Za posameznike, ki smo stanje prekarnosti ne samo doživeli, ampak ga

tudi posvojili kot edini nam poznani način življenja, je vprašanje zamišljanja prihodnosti, torej vprašanje vizije, že samo po sebi precej tuje.

Tako na podlagi osebne izkušnje kot na podlagi teoretskega poznavanja področja prekarne delo menim, da ljudje, ki posvojijo tak način dela in življenja, nimajo na enak način strukturiranih kognitivnih procesov glede videnja prihodnosti, kot tisti, ki niso v prekarne situaciji. Skratka, prekarne način dela in življenja strukturira kognitivna in občutenjska izhodišča posameznika tako, da se relativno malo posveča vprašanjem srednjeročnega in dolgoročnega načrtovanja svojega življenja. Na nek način je to logično, če je nekdo pogodbeni izvajalec projektov, ki trajajo npr. en mesec ali pa npr. 18 mesecev in če že 20 let izvaja takšne projekte in živi od denarja, ki ga zbere s takšnim delom, potem ta oseba ni ravno nagnjena k dolgoročnim načrtom o napredovanju v službi, gradnji hiše, k zamišljanju svoje kariere čez 15 let, postopni gradnji vikenda v nekih odročnih krajih za bivališče "na stara leta", pripravam na zagon družinskega podjetja, ko zbere kapital ipd. Prav nasprotno, takšna oseba si aktivnosti ter porabo denarja načrtuje na kratek rok, se hitro prilagaja spremembam, je nomad, ves čas na preži, da ujame prave trenutke. Ko prekarca povprašate o prihodnosti, vam bo odgovoril z nizom paralelno in sočasno obstoječih možnosti, ki so aktualne tukaj in zdaj. Če o prihodnosti povprašate nekoga iz stabilnih oblik zaposlitev brez prekarne izkušnje, vam bo o prihodnosti odgovarjal v terminologiji linearnega razmišljanja, en korak sledi drugemu, logično sosledje časa daleč v prihodnost. Ko prekarca zapre oči in pomisli na prihodnost, razmišlja o par tednih in mesecih vnaprej, ne o letih in desetletjih. Prekarca živi v strnjem paralelnem času, zanj ni linearnega časa, kjer si dogodki vzročno-posledično logično sledijo v smeri oddaljene prihodnosti. Zato je govor o Mariboru – jutri za prekarca lahko samo govor o Mariboru – danes. O vseh Mariborih, ki danes paralelno in sočasno v tem trenutku na tem geografskem mestu obstajajo. Jutri je danes ali pa ga ni.

Tukaj prekarne ne smemo razumeti kot nekakšnega nesrečnega stanja posameznikov, kot kruto usodo (čeprav pogosto to je), ampak kot družbeni fenomen, ki je mnogo širši od slike izkoriščenega delavca. Delavec je izkoriščen tudi v neprekarne oblikah. Pri prekarne gre za pozicioniranje človeka v čas in prostor na povsem nov način, čas in prostor sta nepredvidljiva, konstantno spremenljiva, zato človek razvije taktike osvajanja te spremenljivosti in prične kognitivno povsem drugače funkcionirati. Pisati vizijo in strategijo razvoja mesta in misliti, da bo to uresničljivo v pogojih vse bolj prekarne populacije, ko vse večji del populacije novih generacij funkcionira na ta "nomadski" način, je nesmiselno. Nihče ne bo prebiral strategij z zaprašenih polic. Strateški programi so *passee*. Mesta lahko spreminjamo samo še z zagotavljanjem procesnih pogojev za dejavnosti prebivalcev, kakršnekoli te dejavnosti že bodo. Algoritmi procesov, lajšanje družbenih procesov, razvoj primernih upravljalnih modelov, odlične javne storitve za prebivalce mesta. Prebivalcem je treba (in je tudi edino možno) zagotoviti samo gladko tekoče upravne in politične procese v zadevah skupnega ter mir v zadevah intimnega. Nič vsebinskega, po mojem mnenju, ni možno povedati okoli vprašanja prihodnosti. Samo procesne rešitve. Ostalo bodo naredili prebivalci. Danes in jutri.

Poglavje I

Andrej: I kot “identiteta” je tista, ki nas definira v lokalnem in tujem okolju. Kdo smo in kaj je naš namen? Smo tukaj samo gostje in ko bo pozimi pihal drugačen veter, nas več ne bo? Ali pa smo tukaj z razlogom, da damo svoj prispevek po najboljših močeh in takoj za tem predamo stvari naprej, se odrečemo patetičnemu jamranju na podelitvah nagrad in svečanemu pogrebu? Identiteta je neločljivo povezana s skupnostjo. Skupnost je neločljivo povezana s skupnim interesom in skupnim prostorom. Ljudje, ki v mestu ustvarjajo skupnosti, so tisti, ki mesto dejansko gradijo. Vsak med nami je najprej del skupnosti in ko govori ali odloča, je njen predstavnik. Naš pogled na prihodnost mesta je pogled skupnosti. To ni pogled medijev, ne politike, ne glasnih posameznikov, ki oznanjajo velike zmage ali kataklizmične dogodke.

Na nivoju mesta obstajajo nekoč že zasnovane skupnosti, ki bodo v Mariboru prihodnosti morale odigrati svojo vlogo. V trajnostnem smislu je glede na naloge, ki jih je potrebno prenesti na javne partnerje in obstoječe skupnosti, potrebno poudariti pomen ustrezno preoblikovanih mestnih četrti kot nosilcev lastne identitete in v naslednjem koraku nosilcev skupnostne prenovne mestnega prostora. Druge so mestne soseske, ki so pomemben faktor samoorganiziranosti in povezovalni člen med prebivalci, mestnimi četrtmi in mestno upravo. Potrebno jih je celovito obravnavati in omogočati njihov razvoj v samostojne in samovzdržne prostorske gradnike. Do svoje modernistične preobrazbe v osemdesetih letih je mesto deloma že delovalo na tak način in čas je, da se vrnemo na stara pota decentraliziranosti in organizacijskega pluralizma.

Obstaja popularna hipoteza, ki pravi, da ljudje, ki v mestu živijo danes, tega niso izgradili. Tako v svoji naravi nimajo samoumevne skrbi za vrednost že ustvarjenega, ne znajo ceniti truda in odrekanja, ki so ga v mesto vložili njegovi graditelji. Druga interpretacija iste misli je ideja o vdoru ruralnega. Ta sicer predvsem govori o močnih dnevnih migracijah, ki na svoj način vplivajo na odnos uporabnikov do skupnega mestnega prostora, ki ga uporabljajo le “začasno”. Vsekakor drži, da Maribor ne more obstajati le za formalnimi mejami mestne občine, ampak je urbani center, ki ima pomembno regionalno vlogo. Če bi se le uspeli naučiti delovati povezovalno in v interesu širše skupnosti, ter na ta način skozi širše okolje drugače gledati na Maribor.

Graditi bomo morali skupnosti v mestih in skupnosti v regiji. Nihče drug tega ne bo zmozel narediti za nas. Evropska unija s svojimi projekti vedno znova upravičeno poudarja, da je v smislu povezovanja in sodelovanja pomen mest in regij mnogo večji od pomena države. Tukaj se skriva priložnost in izziv. Tukaj se skriva identiteta, ki ni razpeta med urbano in ruralno.

Karolina: I kot “Igra” gledanja na stvari. Posamezniki in skupine, ki delamo, tako v Mariboru kot drugje, na področju ustvarjanja, razvoja, poskusov spreminjanja okolja ipd., se pogosto zatakemo v klasični paradoks izhodišča v dejavnostih t. i. “spreminjanja družbe” (*social change activities*). Zatakemo se namreč v bistveno razliko in hkrati uganko med scenarijem, v katerem ima energije poln “aktivist” pred sabo prazen list papirja in si zamišlja popolni novi svet, ter na drugi strani scenarij, ko ima pred sabo realna izhodišča (obstoječi svet) in ob tem ohra-

nja v mislih še vedno isti cilj (popolni svet). Oba scenarija sta skrivnostna. V prvem imamo nečimrnega aktivista, ki meni, da je dovolj pameten, da si bo lahko zamislil popolni novi svet, da poseduje božansko veščino ustvarjanja iz nič, *creatio ex nihilo*. In tudi če bi tak "čisti začetek" bil možen, kdo si upa zase trditi, da si je sposoben zamisliti krasno in popolno delujoče mesto. Spomnimo se zadnjega prizora v fantazijskem romanu Neskončna zgodba (*Neverending Story*), ki ga je napisal Michael Ende. Znana knjiga, napisana v dveh barvah, rdeči in zeleni. Tu imamo zgodbo v zgodbi, kjer Nič razjeda deželo po imenu Fantazija. Glavni junak na koncu zgodbe ostane s samo enim semenom na dlani. Vso preostalo deželo je razjedel Nič. In naloga junaka je, da si povsem na novo zamisli deželo Fantazijo, *ex nihilo*. To je ta naša situacija. Tudi če bi bila (meta)fizično možna, kdo je junak, ki si upa vzeti to edino preostalo seme v dlan?

Maribor ni dežela, ki jo je razjedel Nič, in gledišče tistega, ki išče pot naprej v prihodnost, naprej samo do današnjega večera ali do jutrišnjega jutra ali še dlje, kakorkoli, gledišče tega potsameznika ni božanska dlan z enim semenom v roki, ampak mesto, ki že obstaja, ljudje, ki že imajo svoja življenja, prav tako kompleksna in vase prepričana in vase zaprta življenja, kot je življenje tega našega aktivista. *Creatio ex nihilo* bi terjalo božansko roko, tole pa terja še nekaj več, ne nekaj božanskega, ampak nekaj zelo človeškega. Zato mora naš aktivist, če želi storiti sploh kak korak, najprej svoj pogled usmeriti proti tlom, se spoštljivo prikloniti zgodovini, naključjem, usodi ali kakorkoli pač to imenuje, in potem dati sebe na razpolago, da vsaj malo pripomore k izboljšanju pogojev za delovanje družbenih procesov. Ne govorim o skromnosti, govorim o razumevanju lastne vloge v času in prostoru, o razumevanju lastnih potencialov, o realnem pogledu nase in na svoje okolje in o racionalni oceni, kakšne aktivnosti in katera prizadevanja bodo prinesla rezultate. Dobro bi bilo torej, če se pred tem "pogledom v prihodnost" karseda znebimo drže nečimrnosti.

Poglavje V

Andrej: V kot "Valter". Kot otroci smo na hrvaški televiziji spremljali film *Valter brani Sarajevo*, kjer nemški poveljnik poskuša zajeti uporniškega junaka, imenovanega Valter. Ko poveljnik kot poraženec zapušča mesto, se z vrha hriba še zadnjič ozre na Sarajevo z besedami, da zdaj, ko odhaja, končno ve, kdo je Valter. Valter je Sarajevo in Sarajevo je Valter. Film je bil izjemno popularen tudi na Kitajskem in si ga je do danes ogledalo 1,5 milijarde gledalcev. Ne glede na izvorno sporočilo filma je za nas pomembna misel o poenotenju ideje, ljudi in prostora v celoto, ki na koncu zmaga in premaga ovire.

Ne verjamem, da je avtor sodobne teorije o identiteti mesta Bill Hillier gledal hrvaško televizijo, ampak njegova teza o mestu je vsebinsko zelo podobna. Po njegovem mnenju mesto gradita dva pola: humanistični in znanstveni oz. fizična manifestacija in socialna interakcija. Pri Valterju so to hribi okoli Sarajeva, železnica, hiše, ceste in na drugi strani ljudje s svojim uporom, pogumom, izdajo, trpljenjem, zmago in svobodo. Seveda, kadar gradbeniki in socio-

logi govorijo o enem polu, drugega komaj prepoznajo, običajno ga ne omenjajo. Ampak na koncu obstaja samo Valter, eno mesto, ena ideja, ena celota.

V vsakdanji praksi je “rezanje” na vsebinske koščke tako v Mariboru kot tudi drugod zelo običajno. Mesto se obravnava s pomočjo parcialnih, majhnih in začasnih dogodkov ter epizod. Gradi se na omejenih izkušnjah in osebnih interesih posameznikov. Koliko za mesto in za prebivalce lahko naredi nekdo na ta način, je več kot vprašljivo. Da na ta način ni mogoče sprejemati pravih in pomembnih odločitev, bi moralo biti jasno vsem. Zakaj je torej zmagal Valter? Prva prednost, ki jo je Valter imel, je bila ta, da je bil fiktiven junak, torej je imel nekaj manj praktičnih problemov. Je pa Valter odlično poznal mesto. Poznal je vsako hišo, vsak tlakovec na cestah, ki takrat še niso bile asfaltne krpanke, kot so danes v mariborske. Drugič, Valter je poznal ljudi. Poznal je tiste, ki jim lahko zaupa in ki bodo stvari spremenili na bolje. Tretjič. Valter je deloval v skladu z vnaprej zastavljenim načrtom. Učil se je na napakah in je ukrepal tako, da se ne bi ponovile. In ne nazadnje je Valter imel cilj, ki je bil plemenit. Želel je svobodo za svoje ljudi, boril se je za dobrobit drugih in ne za svojo korist. Ko je dosegel svoj cilj, je kot pravi junak izginil in postal legenda. Skratka, Valter je bil mesto in bil je “župan”, kot ga danes potrebuje Maribor. Ampak spet: mi smo on in mesto smo mi.

Karolina: V kot “Vprašanje”. Vprašanje: Kaj je mesto? Je mesto nekaj, kar “imamo”? Ali je mesto nekaj, kar “smo”? Je mesto naše ali smo mi njegovi? Razlika med biti del nečesa in imeti nekaj v lasti je ključna razlika tudi med članskimi organizacijami in kapitalskimi družbami. Za morebitno spremembo kapitalistične paradigme v prihodnosti je to razlikovanje bistvenega pomena. In če nočemo, da bi mesto bilo podjetje, potem lahko naredimo kompromis in rečemo, da bi mesto lahko bilo hkrati podjetje in hkrati združenje oseb. To pa po definiciji pomeni zadružno. Zadruga je podjetje in hkrati združenje oseb. Ta definicija je ključno izhodišče za alternativne upravljalne modele (v podjetjih, mestih, mikro skupnostih itd.), ki ne gradijo nekih strategij na podlagi pozicije moči ali pozicije božanske (vse)vednosti, temveč se zanašajo na mikro taktike v vsakdanjih življenjih prebivalcev. Alternativno upravljanje ne določa smeri razvoja s premislekom in usmeritvijo od zgoraj navzdol, ampak služi (je servis) za tekoče in profesionalno moderiranje/lajšanje družbenih procesov, ki so podlaga za vse oziroma za kar koli, kar si za razvoj izbira skupnost.

Maribor – jutri, torej? Maribor – zadruga. Maribor, ki je tak, kot da bi bil zadruga. Tudi pravne podlage za razvoj mesta, ki izhajajo iz delnega prekrivanja koncepta mesta s konceptom občine, nas napotujejo na to, da moramo mesto definirati kot člansko organizacijo, ki skrbi za družbene in gospodarske koristi svojih članov, to pa je po definiciji in slovenski zakonodaji zadruga. Občine so po pravno-formalni plati pravzaprav članske organizacije, ki so zelo podobne društvom in zadrugam. 1. člen *Zakona o lokalni samoupravi* določa: “Ta zakon ureja občine kot temeljne samoupravne lokalne skupnosti.” Občine so torej *skupnosti*. 11. člen *Zakona o lokalni samoupravi* določa: “Osebe, ki imajo na območju občine stalno prebivališče, so člani občine (v nadaljnjem besedilu: občani).” Občani so torej *člani* občine in občina torej ni nek teritorij ali seštevek kapitala, ampak je občina *skupnost članov občine* oziroma *skupnost občanov*. Poanta te misli je v razumevanju mesta po analogiji z zadrugo, torej analogiji s podjetjem, ki je po definiciji hkrati tudi združenje oseb in ima upravljanje, ki je bistveno drugačno od upravljanja ka-

pitalskih družb, ter sledi načelom, ki so bistveno drugačna od načel kapitalskih družb, tj. sedmim načelom zadružništva po mednarodni definiciji ICA – *International Co-operative Alliance*.

Maribor – jutri, torej? Za začetek, Maribor naj postane združenje oseb, ki so povezane, da bi skupno odgovarjale na skupne potrebe. To je minimalna definicija skupnosti.

Poglavje O

Andrej: O kot “odgovornost” in vloga prebivalcev je v Mariboru pogosto nerazumljen mehanizem. Nedavno me je kolega, ki je na obisk v Slovenijo prišel iz Nemčije, na prehodu po predmestju vprašal, zakaj je neko bližnje zemljišče neobdelano. Ne samo, da ni ničesar posejanega na njem. Niti pokošeno ni. Zdelo se mu je zelo potratno in neumno košček zemlje pustiti zapuščen in neurejen. Žal smo takšno senzibilnost za urejenost okolja pri nas nekje zapravili. Skoraj vse je že sprejemljivo in nihče ničesar več ne opazi.

Druga je izjava kolega arhitekta, ki je menil, da se on ne more ukvarjati z “luknjami v asfaltu”, ker imamo za te namene javno podjetje Nigrad. Seveda je imel po svoje prav. Ampak kaj, ko imamo v Mariboru tako Nigrad kot tudi “luknje v asfaltu”, obojega pa ne smemo imeti. Torej se moramo sami rešiti lukenj ali pa se rešimo javnega podjetja, ki za ceste skrbi. Načeloma sta obe izbiri pravilni.

V prihodnosti potrebujemo drugačno dojetje prostora in tudi družbenega dogajanja, ki ne bo ločevalo med “mojim lepo urejenim hišnim dvoriščem” in “tvojimi” zanemarjenimi mestnimi trgi. Ne bo ločevalo med blaginjo naših družinskih članov in nezadovoljenimi osnovnimi življenjskimi potrebami someščanov. Ne bomo ločevali med pravilno vzgojo lastnih otrok in nevzgojenostjo tistih, ki svoje mehanske konjičke parkirajo na parkiriščih za invalide. Ne more nam biti vseeno. Svoboda ni osebna svoboda, ampak enakost za vse in zaveza k skrbi za blaginjo skupnosti.

Zanimiva je paralela s trenutnim občinskim razmišljanjem o gospodarskem preporodu mesta in načrtom za ustvarjanje delovnih mest. Tukaj naj bi prednjačile tuje investicije. Delovna mesta bodo ustvarili tuji investitorji in tuje gospodarske družbe. To bodo naredile zaradi izjemne geostrateške lege in izjemno kvalitetne delovne sile, ki jo ponuja mesto Maribor. Gre za princip *deus ex machina*, ki vse udeležene učinkovito osvobaja lastne odgovornosti za uspehe in neuspehe. Gre za nevarno igro, ki bi jo prebivalci mesta morali odločno zavrnil. Temelj našega uspeha mora biti sposobnost sodelovanja, pravičnost in transparentnost delovanja ter sposobnost pravičnega skupnostnega odločanja. Ne poznam nobene analize ali raziskave, ki bi pokazala, da so naši lastni potenciali izčrpani. Prej nasprotno.

Karolina: O kot “Orodje in Orožje”. Ljuba mi je beseda “taktika”. Taktika je po mojem mnenju “orodje” in “orožje” opolnomočenega, (polno)močnega prebivalca mesta. A besedo “taktika” je treba razložiti v kontekstu našega razmisleka, ker ima sicer preveč splošen pomen. Michel de Certeau v delu *Iznajdba vsakdanjosti I., Umetnost delovanja* pravi, da taktika nima svojega kraja, iz katerega bi delovala, da se lahko zanaša le na čas, na to, da zagradi priložnosti, ki jih ponuja trenutek, da je nomad, ki se pase na tuji zemlji in si tako prisvaja prostor. Taktika ne izhaja iz neke točke prostora, ampak iz elementa časa, to je iz trenutka, iz prave priložnosti. Taktika je torej po Certeauju nekakšno orodje emancipacije, potencial delovanja človeka, ki hoče delovati politično brez razsvetljenskih idealov strateškega načrtovanja razvoja in neskončnega napredka, ne da bi torej zavzela pozicijo moči stratega in pozicijo tistega, ki ve, kaj je za družbo dobro in prav.

Mesto obstaja, obstoji in bo (ob)stalo s (polno)močnim prebivalcem. Ni več času primerno, da bi ljudem govorili, kaj naj delajo in kakšnim strateškim razvojnim dokumentom naj sledijo. Vse, kar lahko aktivna civilna družba in javne službe naredijo, je, da krepijo prebivalce v večini taktičnega lovljenja pravih trenutkov, taktičnega povezovanja kompatibilnih situacij, taktičnega manevriranja med ovirami in hitrega odzivanja na priložnosti. Seveda so nekateri prebivalci v svojih premislekih o vprašanih lepega, resničnega in pravičnega, torej v razumevanju umetnosti, resnice in politike širši, bolj artikulirani in bolj univerzalni, a vendar, morajo s to svojo večino stati v množici kot “eden izmed”, ne pa stopati za kateder predpostavljene vednosti in pisati strategije. Krepiti prebivalce je povsem druga stvar kot pisati jim strategije. Eno je stvar vodenja procesov, drugo pa je stvar ukazovanja in nadzorovanja.

Krepitev prebivalcev se lahko dogaja s pomočjo različnih modelov in principov, med drugim tudi skupnostnega gospodarstva, kot so recimo zadruge, ter z razvojem družbeno inovativnih produktov, torej z demokratičnim soupravljanjem podjetij in razvojem takšnih produktov, ki moči in zmožnosti skupnosti povečujejo, ne pa produktov, ki skupnost delajo vse bolj in bolj odvisno od različnih posrednikov in servisnih služb izven kontrole lokalne skupnosti.

Poglavje M

Andrej: M kot “mestna politika”. Med študijem arhitekture in urbanizma nisem o vlogi politike pri oblikovanju mesta slišal niti enkrat. Kasneje smo s kolegi spoznali zgodbe županov, kot je na primer Enrique Penalosa iz Bogote, ki je v revne četrti dal postaviti tlakovana in nadstrešena avtobusna postajališča. Zgradil osvetljene in varne kolesarske steze, ceste pa pustil makadamske. V samo desetih letih je iz prestolnice zločina uspel narediti varno mesto in ustvaril angažirano skupnost prebivalcev. Lani smo spoznali še župana Quebeca Luca Ferrnandeza, ki je v mestu ukinjal parkirišča, da je lahko gradil kolesarske steze. V pusta križišča je dal posaditi cvetje in urediti zelenice. Že dolgo pred vnovičnimi volitvami so ga razglasili za političnega mrtveca, sam pa je po mestu razobesil plakate z napisom: Če izvolite mene, boste dobili še več istega! In na volitvah zmagal z absolutno večino.

Ali pa župana Oklahome Cityja Micka Cornetta, ki se je kot novinar naveličal poslušati neumne govore politikov, kandidiral, zmagal in poskrbel, da je mesto postalo najhitreje rastoče mesto v Združenih državah. In takšnih primerov je veliko. Več, kot se nam zdi verjetno. Sposobni ljudje se podajajo v politiko in v kratkem času spremenijo mesta v zgodbe o uspehu. Obrnejo ustaljeni tok dogajanja, postavijo nova merila uspeha in nove načine delovanja mestnih uprav.

Torej za preobrat očitno ni treba tako nemogoče veliko. In spremembe pridejo hitro, pridejo tudi zagotovo. Kot je dejal Mick Cornett: “Če ne verjameš, da se stvari spreminjajo, si v žep vtakni banana in jo poglej čez teden dni.” Danes sta Koroška cesta in Lent za osebni promet odprta, jutri bosta zaprta. Na spremembe se lahko in moramo zanesti. Le njihov potencial je potrebno razumeti in izkoristiti. Spremembe naj bodo stalnica in naj služijo preporodu mesta.

Karolina: M kot “mesto” z veliko začetnico. Mesto se po mojem mnenju začne tam in takrat, ko prebivalci prestopimo pragove svojih stanovanj in stopimo na t. i. skupna tla: na ulice, trge, veleblagovnice, tržnice, parke, poslovne stavbe, pisarne, nakupovalne centre, mostove, parkirišča, dvorišča, gostilne, cerkve, športne objekte itd. Za razmišljanje o mestu in njegovi prihodnosti je treba odmisлити tisto, kar ni stvar skupnega upravljanja skupnih zadev, torej odmisлити vse tisto, kar si mislimo o ljudeh v zvezi s tem, kako imajo urejena svoja stanovanja in kaj v njih počnejo. Seveda se v javni prostor delno prehaja tudi preko komunikacijskih kanalov, a to bistveno ne spremeni koncepta razmerja med zasebnim stanovanjem in skupnim javnim prostorom. Prebivalci, ki prihajajo iz zasebnih bivališč v skupne/javne prostore, so tvorci mesta kot političnega subjekta. Več kot bo skupnih/javnih prostorov, več kot bo prebivalcev v teh prostorih, več kot bomo časa preživljali v teh skupnih/javnih prostorih, intenzivneje kot bomo komunicirali v teh prostorih, uspešneje se bo mesto konstituiralo kot politični subjekt, torej kot subjekt, ki skupno skrbi za skupne zadeve, tako navznoter kot navzven do drugih političnih subjektov, do drugih mest, regije, države, sveta.

Hannah Arendt je v *Vita Activa* govorila o treh temeljnih aktivnostih človeka, ki nas lahko lepo vodijo k razumevanju pogojev za vzpostavitev mesta kot političnega subjekta. Najbolj temeljna človekova aktivnost je po njeni teoriji presnavljanje, torej golo vzdrževanje človekovega

telesa pri življenju. To je tisto, kar sodi v domeno zasebnega življenja, za zaprta vrata stanovanj in, če dodamo še sodobno nadgradnjo, ob izključenem internetu. Druga aktivnost je ustvarjanje, to je po Arendtovi izdelovanje predmetov sveta, torej predmetov, katerih trajanje praviloma traja dlje kot človekovo življenje in zato si človek z ustvarjanjem predmetov sveta oblikuje stanovitnost svojega življenja. Arendtova, ki je umrla leta 1975, bi znala danes zanimivo poka-mentirati posledice ustvarjanja predmetov z minimalnim rokom trajanja. In tretja aktivnost, ki je bistvena za koncept "družbe", je aktivnost delovanja, ki jo definirata dva ključna elementa. Prvič, deluje se vedno v javnih prostorih (trgi, ulice), in drugič, deluje se z jezikom, komunika-cijo, govorjenjem, javnim nastopanjem. Delovanje je človekovo nastopanje v javnem, kako se človek (po)javlja pred drugim človekom. Delovanje je po Arendtovi mesto političnega v pravem pomenu besede. Komunikacija v javnih prostorih. Skupno dogovarjanje o skupnih zadevah.

Če strnemo: na tisoče novih delovnih mest, tehnološka revolucija, silicijeva dolina, na sto-tine novih stanovanj, nova in nova podjetja, nič od tega ne bo naredilo mesta za politični sub-jekt. Mesto lahko postane velika industrijska cona ali veliko spalno naselje ali kombinacija obojega ali še kaj, pa to ne bo politični subjekt, kjer prebivalci skupaj upravljajo skupne zadeve, če se ne bo razvila tista tretja dejavnost po Arendtovi, delovanje, torej nastopanje, pojavljanje, govorjenje v javnem prostoru.

Poglavje E

Andrej: E kot "eksperiment". Maribor si v prihodnosti želi izoblikovati svojo nišo, svoj unikum, ki naj ga naredi prepoznavnega, mogoče celo drugačnega. Najstarejša vinska trta na svetu je mariborski unikum! Vendar nam z njo nekako ne uspeva prižgati ognjemeta in trenutno v od-sotnosti zahtevnejših alternativ služi le kot ena redkih mestnih atrakcij. Druga zahtevnejša možnost je najti ravnotežje v raznovrstnosti ponudbe. Ta strategija je predvsem primerna za mesta, ki imajo okoli sebe dinamično pokrajino, imajo razvite kulturne, upravne, izobraževalne aktivnosti, ki so regionalni centri. Za mesta, ki si lastijo raznovrstno prometno in energetska infrastrukturo, npr. hidroelektrarne, letališče, železnico in podobno. Skratka, so takšna, kot je Maribor. Le kapitala za takšen celovit razvoj nam najbrž primanjkuje. Prava pot je nekje na sredi, je kombinacija in je dolgotrajna.

Nikoli in nikjer na svetu pa se napredek ni zgodil brez vzporednega kulturnega in social-nega razvoja. Pravzaprav samo gospodarki razvoj sploh nima smisla, ne služil ničemur in ne zadovoljuje potreb ljudi. Lahko se vrnemo v antični Rim. V mesto, ki je za časa cesarja Avgusta štelo milijon prebivalcev. Mesto nesmrtnih arhitekturnih draguljev. Kot arhitektu mi pač ti prvi pridejo v misli. In kaj so Rimljani kdaj naredili za nas? Kanalizacijo, medicino, izobraže-valni sistem, vino, javni red, namakalne sisteme, ceste, vodovodne sisteme ... Vse to je bil pro-dukt bogate kulture in družbe z močno identiteto. Maribor ni Rim in ni milijonsko mesto. Ne

more se zanašati na produkcijo globalnih kulturnih ikon. Mora pa skrbeti za ljudi, ki v njem ustvarjajo in so za mesto pomembnejši od tujih kulturnih ter tudi gospodarskih izvoznih uspešnic.

Kaj se torej lahko naučimo od Rimljanov? Mesto prihodnosti je tisto, ki prisluhne potrebam svojih mladih ljudi. To se mora zgoditi v obliki partnerstva, spoštovanja, prenosa znanja in izkušenj. Našemu mestu v tem trenutku gospodarijo ostareli mastodonti in neoliberalni povzpelniki. Čustveno revni in s premalo poguma za boj. Kot takšno relevantne sedanjosti in hkrati tudi prihodnosti mesto nima. Razen če ...

Karolina: E kot "Epizoda". Tisto, kar stoji vzporedno in hkratno, ne pa zaporedno, linearno, serijsko ali hierarhično. O mestu ne morem razmišljati razsvetljsko, kot o časovnem in prostorskem napredovanju k boljšemu jutri. Tak pristop se zdi času neprimeren, nesmiseln in predvsem neučinkovit. Takšno razmišljanje sicer prinaša ugodje v trenutku razmišljanja, kajti linearno strukturirano in celovito videnje prihodnosti nas pomirja ter povečuje naš intelekt, žal pa ne ustreza stanju stvari. Medtem ko gre takšna razsvetljska misel in vizija prihodnosti tekoče linearno naprej, se v realnosti odvijajo brezštevne sočasne epizode. Medtem ko nekateri sanjarijo o daljni prihodnosti, ko bo zrasla silicijeva dolina pod Pohorjem, se v mnogih kotičkih mesta razvijajo perspektivne družbene in tehnološke inovacije. Medtem ko nekateri že več let v prazno fantazirajo o velikih investitorjih, ki bodo rešili Maribor s stotinami delovnih mest v enem zamahu, je na realnih tleh mesta nastalo že več sto podjetij in z njimi več sto delovnih mest. Medtem ko velike razsvetljske glave tuhtajo, kaj je t. i. "primerjalna prednost" Maribora, so prebivalci aktivirali že mnogo svojih raznolikih potencialov, ki so takšni, kot so, pa čeprav neadekvatni glede na sliko tiste ene svete krave v razsvetljeni glavi.

Težav z epizodičnostjo tukaj nimajo prebivalci mesta, njim gredo vse te epizode lepo v času in prostoru vzporedno in sočasno skupaj. Problem imajo glave, ki niso zmožne preklopiti iz paradigme zastarelega razsvetljskega modusa mišljenja, ko se vsak pojav prešteva po času linearno naprej in nazaj, ko si morajo vsi pojavi vzročno slediti in ko je glavni teorem teorije prostora to, da dva elementa ne moreta zasedati istega prostora istočasno. Takšno mišljenje je že zdavnaj *passee*. In tu ne odkrivamo tople vodo, toplo vodo je v tej zadevi odkril Lyotard in verjetno še kdo. Lyotard izpostavi dejstvo, da je razsvetljenstvo in posledično moderna spravilo čas iz prirednega razmerja v zvezno naracijo. Med drugim v besedilih *Postmoderna za začetnike. Korespondenca 1982-1985*. Zdaj pa po Lyotardu ponovno zapuščamo to razsvetljsko in moderno zvezno naracijo logičnih sosledij in smo ponovno v domeni kraljestva veznika "in". Veznik "in" je metoda mišljenja "predrazsvetljenstva" in metoda mišljenja postmoderne. Linearne zveze "od kod in kam", "zato", "zatorej", "sledi", "potem", izključujoči "ali ali", to pa so mišljenjski modeli, ki ne morejo odgovoriti na vprašanja sodobnosti. Čas in prostor nista več linearni okolji. Jaz sem hkrati tu in tam. Na istem mestu v prostoru so hkrati različni elementi. Včeraj, danes in jutri so hkrati tu in zdaj. Maribor – jutri? Maribor je prihodnost. Maribor is the future. The future is Maribor. Kaj bo jutri drugačno v Mariboru? Nič, kar ni drugačno že danes. In je drugačno že danes. To lahko vidiš, če ne razmišljaš razsvetljsko.

Poglavje S

Andrej: S kot "Sposobnost". Ko se v mestu oziram za junakom, ki bi mu lahko pomagal, se spomnim enostavnega miselnega poskusa. Obstajajo štiri vrste ljudi glede na njihovo znanje o reševanju problemov in glede na njihovo pripravljenost nekaj uresničiti. Prva kombinacija je enostavna, imamo tiste, ki ne znajo in so nepripravljeni pomagati. Saj veste, koga imam v mislih. S to vrsto ljudi nima smisla izgubljeni časa. Podobno velja za tiste, ki znajo in so pripravljeni pomagati, ker jih je po navadi tako zelo malo. Mnogo bolj zanimivi in številčni sta tretja in četrta skupina. Tretja nima znanja, so pa njeni pripadniki pripravljeni pomagati. Ta skupina v sebi nosi velik potencial, saj se je pripravljena učiti in razvijati. Lahko ji dodelimo nekoga iz druge skupine, ki jim bo pomagal do uspeha. V njej se skriva pot do sprememb, pot v drugačno prihodnost. V tej skupini upam, da smo mi. Zadnja skupina je tista, ki ima znanje, a ni pripravljena pomagati. In podobno kot v prejšnji, je v tej skupini veliko število ljudi. So pa njeni pripadniki popolnoma neuporabni in zaradi znanja, ki si ga lastijo, na razvoj in javni diskurz delujejo uničevalno.

Pot mesta v prihodnost je pot sodelovanja in pot učenja. Drugačna strategija ne obstaja. Svoje delovanje in aktivnosti moramo utemeljiti na neprekinjenem učenju na lastnih napakah. Znanje moramo iskati povsod in na njega gledati s spoštovanjem. Primer tega pristopa je uspešna japonska tehnološka kultura, katere razvoj temelji na principu *kaizen*. Vsaka ponovitev naj bo boljša od prejšnje. Gre za prakso kontinuiranega izboljševanja. Maribor potrebuje natančno tak pristop. In sicer v prav vseh svojih aktivnostih.

Karolina: S kot "Substanca". Ne poznam točno razlike med besedama "city" in "town", ampak po nekem *ad hoc* premisleku bi rekla, da je "city" mesto, v katerega se ljudje priseljujejo zaradi možnosti, ki jih to mesto ponuja, "town" pa je mesto, v katerem živijo ljudje, ki so se tam rodili in se pač niso odselili. Maribor je "town". In to ni negativna vrednostna sodba. Samo opisati želim "substanco" tega mesta. Seveda se tudi v Maribor ljudje priseljujejo s podeželja ali manjših okoliških krajev in mestec, ampak to ne spremeni kriterija zgoraj, kjer sem s priseljevanjem mislila na priseljevanje iz primerljivih krajev. Če je torej Maribor "town" in bi ga po pomoti ali zaradi vrtoglavice ali zaradi alkohola ali zaradi kakšne druge motnje zaznavanja kdo videl kot "city", potem razumemo, zakaj nastajajo tako nerazumljivi strateški dokumenti, ki nam prodajo vizije Maribora s podobno ikonografijo, kot bi lahko bile spisane vizije Dubaja pred dvajsetimi leti.

Kakšna je torej "substanca" mesta, ki je "town" in ne "city". Kakšen material ima v rokah zgodovina, ki dela skulpturo našega mesta? Substanca tega mesta so torej ljudje, ki se ne odselijo, ker so tukaj doma. Substanca tega mesta niso ljudje, ki so se sem priselili, ker naj bi tukaj tekla med in mleko ali kaj podobnega. To je velika razlika v materialu za kiparja. Velika razlika, pa spet je treba poudariti, da ne govorimo o vrednostni sodbi. "Town" ni na vrednostni lestvici nižje kot "city", in ljudje, ki se ne odselijo, niso šleve ali kaj podobnega. Govorimo na opisni ravni, da bi razumeli substanco mesta. Maribor je mesto tistih, ki ostajajo. Kdo pa ostaja? Tisti, ki nočejo oditi, in tisti, ki ne (z)morejo oditi. Torej vztrajni in obnemogli. Substanca našega

mesta so vztrajni prebivalci in prebivalci brez moči za to, da bi ali odšli ali aktivno vztrajali. Ti dve skupini ljudi sta material, s katerim po mojem mnenju kipari zgodovina na primeru Maribora.

Poglavje T

Andrej: T kot “Trma”. Pregovorno velja, da ima mesto toliko moči, kot je široka njegova reka. Dodali bi lahko samo, da ima toliko potenciala, kot je visok njegov hrib. Skozi zgodovino so mesta imela zaščitnike, tudi Maribor ima svetega Florjana, najbrž še koga. Sta pa Pohorje in reka Drava tisti pravi vseprisotni nadnaravni bitji, ki v mestu dejansko prebivata. Razlog, da se do danes nista pretirano brigali za našo usodo, je najbrž ta, da smo se Mariborčani predvsem ukvarjali z vprašanjem, kaj lahko oni naredita za nas, in ne, kaj lahko za njiju naredimo mi.

Če bi iz Studencev in Kamnice v reko Dravo nehali spuščati umazane sanitarne vode, bi ta bila primerna za plavanje, kot je nekoč že bila. Ko se bomo nekega dne končno nehali prerekati, kateri del Pohorja je v Mestni občini Maribor in kateri je del sosednje občine, bo to postalo urejena in zaželena celoletna destinacija ne samo za prebivalce mesta, ampak za ljubitelje hribov daleč naokoli. Umetnega snega na Pohorju ne potrebujemo, kar potrebujemo, je zdrava kmečka pamet in pridne roke.

Ne glede na rečeno bi si sam želel nekaj več prepaha in odprtega prostora pred mestom. Takšne odprte ravnice na južni strani. Kamor bi lahko zbežal pred zatohlostjo in kaotičnim stanjem v mestu. Takšno ravnico, po kateri pridejo v mesto novi obrazi, nove ideje. Iz vseh smeri: juga, vzhoda, zahoda, severa. Od koder lahko zapiha veter sprememb.

Je pa Pohorje za mesto pomembno tudi kot točka, iz katere lahko na njega gledamo, ga vidimo v vsej njegovi velikosti in včasih njegovi majhnosti. Od njega odmaknjeni. Iz reke Drave in z njenih mostov lahko opazujemo mestno veduto, ki je dejanski obraz mesta in bi ga morali boljše negovati in zaščititi. Obraz mesta mora postati lep in urejen. Mora postati naš ponos in naš dosežek. Danes je njegova prava lepota skrita.

Karolina: T kot “Tesnoba!”. Si predstavljate Maribor brez Pohorja? In Maribor brez Drave? To neverjetno dobro vprašanje nama je zastavil Andrej. Jaz na kaj tega niti v obliki zgolj provokativnega vprašanja še nikoli nisem pomislila. Kar veliko pove o zadevi. Ti dve geografski točki sta tako zelo identitetno spojeni z mestom, da človeka popade tesnoba, če bi si samo poskusil zamisliti mesto brez teh geografskih atributov. Vendar pa, čeprav je to nekakšna “Sofijina odločitev”, če naredim miselni eksperiment in si prislikam dva scenarija mesta: “Maribor brez Pohorja” in “Maribor brez Drave” in poskušam spremljati svoje misli in občutke ob teh dveh scenarijih – kaj ugotovim? Ja, lahko si zamislim Maribor brez Pohorja. Celo nekakšno majčkeno olajšanje začutim ob tej fantazijski sliki. Vidim veliko pozнопoldanskega južnega in zahodnega sonca ter veliko prostrano dolino. In, ne, ne morem si zamisliti Maribora brez Drave. Niti na-

slikati si ne morem mesta brez reke, tako da do nekih občutkov v tem miselnem eksperimentu sploh ne pridem. Porodi se mi nekaj fantazije o bolj čisti vodi, o plavanju v reki, o poletni gneči na nabrežju, o racah in kanujih ipd. In spomnim se na zapis Alojza Ihana, da je potencial mesta sorazmeren s širino njegove reke in da je Ljubljana že dosegla potencial širine Ljubljanice. Kaj je torej po takšni interpretaciji z Dravo, ki je petkrat širša od Ljubljanice? Skratka, ne morem si zamisliti mesta brez te struge in vode. Seveda je to zelo osebno mnenje ene osebe, ki je zaprla oči in si poskusila zamisliti mesto v dveh sicer nemožnih scenarijih, a vendar smiseln eksperiment, ker pokaže, da nas miselno ekperimentiranje zunaj okvirjev lahko zelo preseneti. Misli in občutja okoli novih, prej povsem nezamisljivih scenarijev so lahko v nasprotju s pričakovanim. Vprašanje, ali bo Maribor jutri “brez Pohorja” in/ali “brez Drave”, geografsko gledano sicer ni smiselno, v vsebinskem smislu pa je zelo aktualno. Pravo vprašanje pa je seveda, ali je danes Maribor že “brez Pohorja” in/ali “brez Drave”? Menim da je že “brez Pohorja” in zelo blizu tega, da je tudi “brez Drave”.

Poglavje O

Andrej: O kot “odločitev”. Potrebujemo odločitev, da bomo postali uspešni. Ja, seveda, nekdo od županovih se je odločil, da bomo poskusili postati uspešni. Ampak tega ne potrebujemo. Ko se bomo nekoč zares odločili, bo to s seboj prineslo celo vrsto nalog in obveznosti, o katerih zdaj nočemo ali nočejo razmišljati. Na primer, poiskati bomo morali tiste ljudi, ki bodo ta uspeh dejansko uresničili in ne samo napovedovali. Ne govorim o enem človeku, ki bo naokoli dirjal z notesnikom ali novim iPadom, kot je to praksa danes. Ne govorim o 5.000 ali kolikor koli že delovnih mest. Govorim o uspešnosti mesta, ne o merilu ene osebe. Potrebujemo pravo ambicijo, ki bo enakovredna zgodovini tega mesta in njegovi veličini.

Karolina: O kot “Opcija”, ki je tisto, kar bi tudi lahko bilo. Opcija ni *to in to*. Niti ni opcija *to ali to*. Opcij je “neskončno veliko”. Tocqueville v *Demokraciji v Ameriki* prepoznava zanimivo zmožnost demokracije, da vzpostavi nek družbeni vrvež oziroma nekakšno vsesplošno migotanje, kjer se lahko ob primernih okoliščinah, v pravih trenutkih, zgodi vse mogoče. Ustvarjanje pogojev za to, da se lahko zgodi karkoli. Tisto, kar me v diskurzu o mestu vedno moti, je omejenost opcij na neke izbrane tematike, ki so sicer povsem legitimne, vendar pa nimajo legitimnega prvega mesta na seznamu opcij. So samo ene izmed paralelnih opcij, ki so na razpolago. Industrijska zgodovina mesta ali pa kulturna prestolnica Evrope. Ali pa Drava ali Pohorje kot izbrani potencial. Ali pa univerzitetno mesto. Vse te opcije, ki izstopajo zato, ker so bile deležne nekega obsega javne diskusije, po mojem mnenju nimajo posebne legitimnosti ali pa boljše možnosti za realizacijo kakšnih zgodb v prihodnosti.

Vse te velike zgodbe bolj sodijo v strateške dokumente, ki jih nihče ne bere in nihče ne realizira. Te zgodbe so zgodbe razsvetljenskega linearnega časa. Majhna mesta, tako kot tudi

majhne države, pa se v političnih tehnikah in strateškem načrtovanju ne morejo zgledovati po megalomanskih strateških politikah velikanov. Treba je preiti na taktičnost malih nomadskih skupnosti. Realno gledano ne moremo biti strateg, ker nismo na položaju moči za strateško obvladovanje situacije. Imamo pa zmožnosti, moči, večine, znanje in voljo, da se taktično umestimo v prostor in čas in si spretno obračamo v svoj prid priložnosti, ki se ponujajo. Naš potencial je vrhunska taktičnost, ne pa vladarska strateškost. Maribor, se mi zdi, že živi svojo prihodnost z vsemi partikularnimi, delno tudi že povezanimi epizodami, ki košček za koščkom oživljajo mesto. Prebivalci so se oprijeli taktičnosti mnogo prej, kot bo mestna oblast sploh doumela zgrešenost svojih strateških veleumnih podvigov. Ta trenutek, ki ga zdaj popisujemo, in projekcije v prihodnost, ki jih v teh Dialogih delamo, pa bo lahko presojal samo kak zgodovinar čez sto ali dvesto let. Družbene spremembe se kažejo na lestvici desetletij in stoletij. Težko je karkoli trditi. Lahko pa na podlagi teorije spekuliramo in na podlagi svojih osebnih občutij slutimo. Moja spekulacija in slutnja gresta v smeri tega, da Maribor neke svoje lastne velike zgodbe ne bo imel nikoli. In to ni nobena tragedija. Če se bo v pravi meri simbiotsko/parazitsko prijel kakšne sapice, ki piha s severa/severozahoda, bo to povsem dovolj. Maribor je lahko karkoli, ampak znotraj realnega diapazona potencialov, torej v okviru tega, kar Maribor že danes je. Ker bistveno drugačen ne bo nikoli. Naivnost pa ne pritiče tisoč let staremu mestu.

Maribor – kam in kako

Ivan Lorenčič

Trenutno mariborsko politično področje zaznamujeta kriza vodenja in nekompetentnost. Mirno lahko zapišemo, da ima mesto župana, ki nima vizije in osnovnih znanj o vodenju sistemov. Rečemo lahko, da je mesto brez župana. S svojim načinom vodenja ne bi mogel voditi niti manjše šole, kaj šele mesta s 100.000 prebivalci.

UVOD

Ko sem bil povabljen k pisanju teksta o prihodnosti Maribora, sem bil postavljen pred težko nalogo. Kako se teksta sploh lotiti? Kakšen metodološki okvir uporabiti? Biti konkreten? Do kakšne mere? Po premisleku sem se odločil, da uporabim metodo, ki jo že vrsto let uporabljam pri svojem delu in prinaša dobre rezultate. Seveda se marsikdo s tem ne bo strinjal, saj mesto le ni šola in zahteva drugačen pristop in okvir. V zagovor svoje odločitve naj povem, da metoda, ki jo uporabljamo na šoli, temelji na širšem okviru, je prilagojena za šolo ter se lahko ob primerni prilagoditvi uporabi tudi za druge sisteme.

Mesto v tem trenutku nima nobenega trdnega in realnega razvojnega načrta., ki bi temeljil na kakršnikoli metodologiji. Če bi jo imelo, ne bi prihajalo do takšnih neumnosti, kot sta npr. predlog za univerzo za arabske študente, pred tem MAKS in kitajska tovarna baterij.

OCENA STANJA

Priprava razvojnih predlogov temelji na oceni stanja posameznega sistema, v našem primeru mesta. Ko vemo, kje smo, kdo smo, kakšne so naše prednosti in slabosti, šele lahko začnemo razmišljati o tem, kam želimo, kakšno pot naj uberemo in kaj želimo postati. Ocena stanja bo narejena po področjih, ki so pač izbrana po mojem premisleku. Resnejši predlog bi zahteval temeljit pristop z vključitvijo strokovnjakov za pripravo strategij in razvojnih načrtov večjih sistemov. To bi že zdavnaj morala narediti mestna oblast, ki pa ne bi smela ponoviti napak iz preteklosti, ko je večino dela prepustila tujim dragim strokovnjakom in sama premalo sodelovala pri pripravi in predvsem izpeljavi.

Ocena stanja zajema naslednja področja:

- politično
- gospodarsko
- kulturno
- intelektualno
- izobraževalno

Ocena političnega področja

Trenutno mariborsko politično področje zaznamujeta kriza vodenja in nekompetentnost. Mirno lahko zapišemo, da ima mesto župana, ki nima vizije in osnovnih znanj o vodenju sistemov. Rečemo lahko, da je mesto brez župana. S svojim načinom vodenja ne bi mogel voditi niti manjše šole, kaj šele mesta s 100.000 prebivalci. Ostaja ujetnik fantomskih svetovalcev, ki s svojimi predhodnimi dosežki in znanjem ne morejo svetovati nikomur, najmanj pa županu. Vzpostavljen je sistem vodenja iz ozadja, ki županovim svetovalcem omogoča velik vpliv brez vsake politične in osebne odgovornosti. Odveč bi bilo izgubljati besede o njihovih imenih in njihovih "dosežkih". Pogoste menjave direktorjev mestne uprave in odhodi podžupanov so samo dodaten dokaz, da je mestno vodenje v popolnem razsulu. Takšno stanje je odlična priložnost za klientelizem in zasedanje vrhunsko plačanih mest z izplačano odpravnino oziroma odškodninami, kot je bil npr. odhod enega izmed direktorjev mestne uprave na mesto direktorja enega izmed mestnih javnih podjetij.

Veliko k temu pripomore tudi mestni svet, ki je sestavljen iz pisane množice strank in strančic ter je predvsem prevelik. 45-članski mestni svet je za takšno mesto prevelik, saj je težko najti dovolj kompetentnih in sposobnih svetnikov, ki so pripravljene sprejeti to vlogo. Pregled mestnega sveta tudi pokaže, da v njem sedi zelo malo Mariborčanov, ki zasedajo vodilna mesta v mestu, pa naj bo to področje gospodarstva, kulture, izobraževanja, zdravstva itd. Za to niso krivi sedanji mestni svetniki, ki so pač izkoristili možnost demokratičnega sistema, temveč vsi mi, ki mestno politiko gledamo od daleč z veliko mero upravičene kritičnosti. Tako v mestnem svetu sedijo nekateri ljudje, ki v normalnem mestu ne bi prišli niti do vratarja. V slabo tolažbo nam je lahko, da tudi v državnem zboru ni bistveno boljše, pa tudi po svetu se pojavljajo politiki, ki sledijo le svojemu interesu in interesu kapitala.

Takšno politično stanje bo mesto uničilo in potrebno bo veliko časa, predvsem pa denarja, da bo prišlo do izboljšanja.

Ocena gospodarskega področja

Maribor še zmeraj preživlja krizo, ki je posledica razpada velikih gospodarskih sistemov. Res je, da se pojavljajo manjša podjetja, ki pa sama ne morejo prevzeti nosilne vloge. Mestna oblast je na začetku napovedala veliko novih delovnih mest, pri tem pa pozabila v reševanje vključiti strokovnjake za to področje. Napoved 5.000 delovnih mest brez postavitve jasne strategije in konkretnega načrta pripelje le k takšnim neumnostim, kot je npr. tovarna baterij. Objava razpisa za delovna mesta v neobstoječi tovarni pa je v mestu z visoko brezposelnostjo višek cinizma in nesramnosti.

Povezovanja s Kitajsko brez poznavanja kitajskega trga, zakonitosti in kitajske filozofije so prinesla le velike stroške in udobna potovanja za posameznike iz županovega kroga. Takšna

povezovanja zahtevajo vrhunske strokovnjake z veliko izkušnjami. Če je glavni nosilec povezo-
vanj županov svetovalec s propadlim podjetjem, je to jasen pokazatelj resnosti in možnosti za
uspeh. Izkušeni gospodarstveniki prepoznajo resnost namer in sposobnost pogajalcev na kilo-
metre daleč, kar še posebej velja za Kitajce.

Mesto ne zna in noče v celoti izkoristiti možnosti razvoja turizma na Pohorju. Nekatere
rešitve sodijo v polje znanstvene fantastike. Očitno mesto na tem področju potrebuje takšno
rešitev, kot se je zgodila s Postojnsko jamo, to pa zahteva umik mestne oblasti s tega področja.
Takšna rešitev številnim posameznikom ne bi ustrezala in Pohorje ostaja takšno, kot je: bi-
stveno premalo izkoriščen biser.

Zaradi pomanjkanja strategije in konkretnih projektov mesto ne izkoristi tudi možnosti
črpanja evropskih sredstev. Številne manjše občine so pridobile več sredstev kot Maribor, ki
zaradi nesposobnosti mestne oblasti nato krivdo vali na državo. Res je, da država pri tem ni ne-
dolžna, saj priprava številni razpisov nastane v ozkih krogih in je razpis že izvršeno dejstvo,
vendar je žal tako velikokrat tudi drugod po svetu. Javkanje in pisanje pisem predsedniku
vlade pri tem nič ne pomaga.

Ocena kulturnega področja

Mariborsko kulturno področje zaznamuje nekakšna bipolarnost: na eni strani nekaj vrhunskih
institucij in ustvarjalcev, ki jih velikokrat premalo cenimo in podpiramo, ter na drugi strani
nekaj odprtih “ran”, ki zaradi premalo odločnosti mestne oblasti in institucij samih ostajajo
odprte.

Pri uspešnih na moremo mimo SNG Maribor, pri čemer mislimo predvsem na Opero in
balet, ki presega okvire mesta.

Carmina Slovenica je biser in je v mestu bistveno premalo cenjena in podprta. Samo Kar-
mini Šilec se lahko mesto zahvali, da takšna institucija ostaja v Mariboru.

Festival Lent še zmeraj spada med prepoznavne mestne projekte, čeprav doživlja globoko
konceptualno krizo, ki jo bo potrebno čim prej rešiti.

Borštnikovo srečanje ostaja osrednji slovenski gledališki festival, ki je svojo prihodnost
rešil s prihodom Alje Predan.

V mestu je tudi veliko izjemnih posameznikov, ki veliko pripomorejo k visokemu kultur-
nemu nivoju mesta.

Mesto žal ne uspe ozdraviti nekaj velikih ran: Umetnostne galerije, Mestne knjižnice, Po-
krajinskega muzeja. Za to je več vzrokov, pri čemer ne gre samo za denar. Tako so bile za
Umetnostno galerijo namenjene različne lokacije in zagotovljenih 10 milijonov evrov, galerija
pa je še zmeraj v starih prostorih. Tudi zadnja lokacija stavbe SDK je bolj izhod v sili kot rezul-
tat resnega strateškega razmisleka.

Med največje probleme pa vsekakor spada Mestna knjižnica. Boljše pogoje imajo knjiž-
nice v številnih manjših mestih. Podobno velja za Pokrajinski muzej, ki ga številni muzeji v

Sloveniji daleč presegajo. Razlogi za takšno stanje so različni, pri čemer del krivde nosijo tudi institucije same s premalo izraženo voljo in angažiranostjo.

Žal mestna oblast bistveno premalo sredstev nameni za področje alternativne in ljubiteljske kulture, ki v vsakem mestu predstavljajo dodano vrednost kulturnega življenja in močno popestrijo mestni utrip. Sredstva, ki se namenjajo na primer za ljubiteljsko kulturo, so skoraj tako velika, kot jih mesto letno izplača za plačila raznim svetovalcem, katerih učinek pa je ničen.

Mestna oblast ima pri navedenih problemih velik del odgovornosti. Večletno neimenovanje vodje Urada za kulturo in mladino je samo dokaz neresnega in podcenjujočega odnosa mesta do tega pomembnega področja. Vsake toliko časa sicer nastane razvojna strategija kulture v mestu, ki pa ostaja zgolj mrtva črka na papirju.

Mestu žal ni uspelo izkoristi priložnosti, ki jo je prinesla določitev za Evropsko prestolnico kulture 2012. Zelo naivno in skoraj otročje je prepustila vodenje projektov posameznikom, ki so sledili svojim kratkotrajnim interesom in ciljem ter se po koncu projekta EPK 2012 vrnilo tja, od koder so prišli, večinoma v Ljubljano. Resnici na ljubo je potrebno povedati, da mestna oblast s takratnim županom na čelu tudi ni bila sposobna sodelovati pri pripravi zasnove tako zahtevnega projekta.

Intelektualno področje

Za mariborsko intelektualno področje je značilna izrazita pasivnost in družbena neodzivnost večine mariborskih intelektualcev. Razen častnih izjem jih v mestu ni čutiti. Ne obstaja forum, kjer bi prišlo do stalne izmenjave mnenj in nastajanja alternativnih predlogov. Velika pričakovanja ob ustanovitvi Filozofske fakultete kot pomembnega nosilca humanističnega in družboslovnega področja se žal niso uresničila.

Mesto ostaja mrtvo in brez angažirane intelektualne elite, ki se udobno umika v ozadje in samozadovoljno ždi v svojih ozkih krogih.

Izobraževalno področje

Izobraževalno področje bi moralo biti nosilec razvoja v mestu, ki ga še zmeraj pesti družbena in gospodarska kriza. Žal je tudi za to področje značilna stagnacija in zaostajanje. Tako je npr. število zlatih maturantov v Mariboru bistveno nižje kot v ostalih delih Slovenije, področje strokovnega in tehniškega izobraževanja pa je premalo povezano in prodorno v primerjavi z ostalimi predeli Slovenije.

Velik problem ostaja vloga Univerze v Mariboru. Nenehni notranji boji, razprtije in afere so vse prej kot v ponos tako univerzi kot mestu. Volitve za dekane in rektorja spominjajo na ameriške volitve in namesto da bi potekale neopazno ter akademsko, so deležne velike medijske pozornosti, ob kateri se naslaja številno občinstvo. Dejstvo, da se na mariborsko univerzo vpisuje le približno 10 % zlatih maturantov in da ostaja nezasedenih veliko razpisanih vpisnih mest, govori o globoki krizi. Velik problem ostaja povezanost Univerze z gospodarstvom, ki je šibka in premajhna.

Zmeraj večji odhod najboljših mariborskih dijakov na študij v tujino bo stanje le še poslabšal. Bitka za najboljše študente je neizprosna in zahteva zelo sistematičen pristop z jasno opredeljenimi ugodnostmi in pogoji za najboljše. To mariborska univerza še kako potrebuje.

PREDLOGI ZA REŠITVE

Politično področje

Iz opisa stanja je jasno, da gre za globoko politično krizo. Kriza že ogroža delovanje in razvoj mesta ter je ni možno rešiti z novimi dogovarjanji in iskanjem gnilih kompromisov. Ker je kriza posledica interesov ozke skupine posameznikov, županove nesposobnosti in nekompetentnosti mestnega sveta, bi bila logična rešitev županov odstop in razpustitev mestnega sveta. Toda samo županov odstop ne bo prinesel prave rešitve, saj je bolj malo pričakovati, da bi bil kdo od sposobnih kandidatov za župana pripravljen prevzeti to vlogo ob istem mestnem svetu.

Predlagana rešitev pa tudi ob odstopu tako mestnega sveta kot župana ne bo prinesla ustrezni dolgoročni rešitev. Velika nezainteresiranost za politične funkcije bo na vrh ponovno prinesla še bolj nesposobne in nekompetentne posameznike. Del problema bi lahko rešili z zmanjšanjem števila članov mestnega sveta in s tem možnostjo lažjega iskanja sposobnih posameznikov. Še večji premik pa predstavlja ustanovitev liste oziroma stranke, v kateri bi bili zastopani uspešni in ugledni Mariborčani, ki morajo prevzeti odgovornost za razvoj mesta, v katerem živijo. Bistvena je pri tem vloga župana, ki mora imeti jasno vizijo razvoja mesta in ne sme podlegati interesom posameznikov, strank in stranic. Karizmatičen in uspešen župan mora ob sebi zbrati strokovno in sposobno ekipo, ki bo potegnila mesto iz globoke krize. V Mariboru takšnih posameznikov ne manjka, žal pa so globoko v ozadju in niso prisotni v političnem življenju. Res je iskanje župana izjemno težka naloga, vendar številna mesta pri nas in v tujini dokazujejo, da je to možno in izvedljivo. Tudi Maribor je v daljni preteklosti z županom Alojzijem Juvanom takšno rešitev že imel.

Gospodarsko področje

Uspešno gospodarstvo je osnovni pogoj za razvoj vsakega mesta. Maribor je z razpadom velikih gospodarskih sistemov zašel v veliko krizo, iz katere se še danes ni izkopal. Pri tem je velik problem, da nima jasne vizije in razvojne strateške opredelitve. Oboje predstavlja izjemno zahtevno nalogo, ki presega znanje avtorja tega teksta. Zato le laični predlog: mesto bi moralo z zagotavljanjem ustreznih pogojev privabiti mala in srednja podjetja ter visoko tehnološka podjetja, ki bi zaradi ustreznih pogojev prišla v Maribor. Pogoje, ki bi pritegnili podjetja, mora definirati skupina strokovnjakov, ki to področje pozna, mestna oblast pa jim prisluhne in pogoje sprejme.

Pri tem pa niso pomembni le gospodarski pogoji za delovanje podjetij, temveč tudi dobri življenjski pogoji, ki bodo posameznikom in njihovim družinam omogočili kvalitetno življenje v mestu. Osnovne pogoje za kvalitetno življenje posameznikov mesto ima: odlična lega, ugodna cena stanovanj v primerjavi z npr. Ljubljano, dobra športna in kulturna ponudba, bližina letališč itd. Žal te pogoje premalokrat izpostavljamo in ponujamo kot prednost mesta. Manjka zgodba, ki Maribor predstavi kot drugačno mesto v primerjavi z ostalimi. To zgodbo je potrebno napisati čim prej ob sodelovanju najsposobnejših strokovnjakov.

Kulturno področje

Na tem področju je potrebno še enkrat natančno pregledati strategijo razvoja kulture in predvsem postaviti prioritete, ki bodo mesto naredile razpoznavno v širšem prostoru. Za to bodo potrebna dodatna sredstva, ki jih lahko mesto zagotovi z racionalizacijo na nekaterih področjih in novimi viri. Kot primer naj navedem primer pobiranja parkirnine v centru mesta. Samo ukinitvev nekaterih nepotrebnih brezplačnih mest za dostavo na Krekovi ulici bi mestu ob polni zasedenosti letno prinesel skoraj 9.000 evrov. Marsikatero uspešno kulturno društvo lahko o takšnih sredstvih samo sanja. Naj se zdi opisana možnost komu banalna, vendar so visokoleteči predlogi žal premalo. Seveda je v Mariboru takšnih primerov še več. Takšen način zbiranja sredstev za volivce ni všečen, zato bi bilo potrebno javnosti natančno predstaviti namen tako zbranih sredstev.

Prioritetna (pa ne edina) so naslednja področja:

- 1. SNG Maribor:** mestna oblast seveda ne sodeluje pri financiranju institucije. Lahko pa finančno podpre tiste projekte, ki so namenjeni širšemu občinstvu in pripomorejo h kulturnemu ozaveščanju. Lep primer je nastop Opere v Mestnem parku, ki ga je organiziralo društvo za oživitev Ezl eka. Opera in Balet lahko postaneta pomemben nosilec promocije mesta pri navezovanju gospodarskih stikov

- 2. Carmina Slovenica:** uspehi Carmine Slovenice daleč presegajo mariborske in slovenske okvirje. Mesto bi moralo Carmino Slovenico prepoznati kot enega najbolj prepoznavnih kulturnih nosilcev v mestu in ji zagotoviti ustrezne prostorske in finančne pogoje v večjem obsegu, kot je to sedaj.
- 3. Borštnikovo srečanje:** srečanje je s prihodom Alje Predan dobilo novi zagon, ki pa se mora še nadgraditi. Še bolj se mora odpreti v mednarodni prostor in postati osrednji gledališki festival na prostoru bivše Jugoslavije in srednje Evrope. Prav tako pa mora bolj načrtno odpreti vrata mladi publiki, saj je žal sedaj preveč osredotočen na elitno in starejšo publiko.
- 4. Festival Lent:** še zmeraj je prepoznaven kulturni dogodek, ki pa potrebuje temeljito konceptualno spremembo. Očitno se je stari koncept izpel in potrebna bo sveža kri za spremembo koncepta. Mesto ima pri tem kot pomemben financer veliko vlogo, pa ne s pripravo vsebinske zasnove, temveč z določitvijo nosilcev in rokov za pripravo novega koncepta ter sodelovanjem pri pripravi. Za to je potrebno vsaj eno leto. Če želimo novi Festival Lent, ga je potrebno začeti pripravljati takoj, da bo lahko novi koncept zaživel leta 2018.
- 5. Alternativna in ljubiteljska kultura:** ostaja neizčrpen vir novih idej in aktivnosti, ki lahko temeljito spremenijo kulturni utrip mesta. Mesto se do tega področja obnaša preveč mačehovsko in brez prave volje. Mesto bi tako npr. moralo samo ustvariti pogoje za nastope številnih umetnikov v mestnem središču v pomladanskem, poletnem in jesenskem času s postavitvijo stalnega odra in tako pripomoglo k oživitvi mestnega jedra. Opisani primer je le eden izmed možnih predlogov. Povabilo alternativni in ljubiteljski kulturi pri iskanju idej bi prineslo številne rešitve, ki bi temeljito spremenile mestno kulturno življenje.
- 6. Mestna knjižnica:** poleg svoje osrednje knjižničarske vloge postati tudi pomembno središče intelektualnega zbiranja. Agonija okoli izgradnje se mora takoj končati, saj takšna, kot je sedaj, kljub izjemnemu trudu zaposlenih ne more opravljati nalog sodobne knjižnice.
- 7. Umetnostna galerija:** jasno je potrebno opredeliti dolgoročni razvoj in vlogo galerije. Šele to bo prineslo zelo jasno prostorsko rešitev. Tako pa beganje in predlogi za različne lokacije dajejo vtis o nejasnem konceptu razvoja UGM.
- 8. Pokrajinski muzej:** odlična lokacija in stavba omogočata muzeju, da opravlja pomembno kulturno vlogo. Žal ostaja neobnovljen in premalo prisoten v kulturnem življenju mesta. Zgledov v tujini in v Sloveniji ne manjka, potrebna je le jasna vizija razvoja.
- 9. Vključitev mladih in tujih umetnikov ter mladih strokovnjakov s področja kulture v pripravo drugačnega koncepta razvoja kulturnega življenja v Mariboru:** priprava konceptov razvoja kulture v Mariboru že vrsto let poteka po ustaljenem vzorcu. Izbere se ekspertna komisija, v kateri sodelujejo v večini nosilci kulturnih institucij in

projektov, ki po svoji najboljši volji pripravijo koncept. Pri tem je seveda jasno, da bodo v veliki meri zastopali interese svojih institucij in ne bodo predlagali novih rešitev, ki bi pomenile tudi poseg v njihovo ustaljeno delovanje in financiranje. Takšen pristop tudi ne prinese novih in "norih" idej po vzoru npr. novosadskega Exita, ki je iz začetne ideje treh študentov prerasel v svetovno znani festival. Zato bi bilo zelo koristno povabiti nekaj mladih neobremenjenih umetnikov, tako iz Maribora, Slovenije in tujine, ki bi pripravili svoje videnje razvoja kulture v mestu. Prepričan sem, da bi takšen koncept prinesel vrsto novih idej in drugačno kulturno ponudbo v mestu.

Intelektualno področje

Intelektualna elita v Mariboru mora vzpostaviti stalen kritičen odnos do razvoja mesta, pričemer mora priti tudi s predlogi za rešitve. Obstaja več možnosti izražanja mnenj:

- Stalno neformalno omizje, odprto za vse z ustreznimi referencami, ki želijo sodelovati. Takšna omizja so znana iz zgodovine mest in so imela pozitiven vpliv na njihov razvoj. Pri tem je pomembna določitev vodje omizja, ki skrbi za delo. Iniciativa za ustanovitev omizja je lahko v rokah nekaj uglednih mariborskih intelektualcev.
- Ustanovitev sveta, v katerega so vključeni najuglednejši Mariborčani in so posvetovalno ter in svetovalno telo župana. Ustanovi ga župan, ki pa mora imeti dovolj veliko kreditbilnost, da so ugledni posamezniki sploh pripravljeni sodelovati. Navedena rešitev je dolgoročne narave in je naloga novega, kredibilnega župana. V tem trenutku je verjetnejši prvi predlog. Vključevanje intelektualcev v politično življenje mesta je povsod težavna naloga. V Mariboru je stanje takšno, da predstavlja vključevanje intelektualcev del družbene odgovornosti, o kateri sami tako radi govorijo.

Izobraževalno področje

Področje izobraževanja zahteva resen premislek, vse od srednjega šolstva, predvsem pa do univerze.

Na področju srednjega šolstva je potrebno dvoje:

- Splošno izobraževanje: pripraviti je potrebno analizo položaja splošnega srednjega šolstva v primerjavi z drugimi predeli Slovenije. Pri tem so v ospredju rezultati na maturi, udeležba na tekmovanjih iz znanj, mednarodno sodelovanje, vključevanje v evropske projekte itd.

– Področje strokovnega in poklicnega izobraževanja: potrebno je narediti podobno analizo kot na področju splošnega srednjega izobraževanja, pri čemer je potrebno učinkovitosti poklicnih in srednjih šol na področju pridobivanja evropskih sredstev primerjati z uspešnimi šolskimi centri, npr. Šolskim centrom Velenje. Končati je treba prostorske probleme (npr. Srednje šole za gostinstvo in turizem) in presekat z ozkimi interesi. Šolskega prostora je namreč dovolj oziroma celo preveč, le nepravilno je razporejen.

Predlog bo morda pri komu naletel na nasprotovanje, češ da so srednje šole v pristojnosti ministrstva za znanost in šport. To drži, seveda pa ne more ministrstvo reševati problemov in predlogov, ki so v interesu lokalnega okolja in jih mora pripraviti lokalna oblast. Pasivnost mesta na tem področju je v preteklosti Mariboru odnesla veliko sredstev in zadnji čas je, da mesto sodeluje pri usklajevanju in pripravi predlogov.

Področje Univerze v Mariboru (UM) zahteva naslednje korake:

Vrnitev UM k akademskosti in ukvarjanje z osnovnim poslanstvom. Razne afere, pomp okoli volitev rektorja, dekanov in razprtije morajo prenehati polniti medije in UM vrniti v akademske okvire.

Družbena odgovornost za razvoj mesta: UM je bila v preteklosti tesno povezana z gospodarstvom in je veliko pripomogla k razvoju industrije. Žal je danes stanje po razpadu velikih gospodarskih sistemov drugačno. UM se podobno kot gospodarstvo ni znašla v novi situaciji in je premalo (seveda z izjemami) dejavna na tem področju.

Priprava strategije za vpis najboljših dijakov: v opisu stanja je bil naveden podatek, da se na mariborsko univerzo vpiše le približno 10 % zlatih maturantov, pa še ti večinoma na študij medicine in psihologije. Ker UM veliko svojih kadrov pridobiva izmed svojih študentov, predstavlja to tudi velik razvojni kadrovski problem. Strategije za pridobivanje najboljših dijakov so znane, le pripraviti in izpeljati jih je potrebno.

Razpoznavnost UM: UM spada med manjše univerze in ne bo nikoli osrednja slovenska univerza. Lahko pa postane razpoznavna na nekaterih področjih in projektih, ki imajo osrednjeslovenski, pa tudi mednarodni pomen. Žal je UM v preteklosti svoj razvoj prevečkrat utemeljevala na podvajanju programov z Univerzo v Ljubljani, številni programi pa imajo zato danes izjemne probleme z vpisom in kvaliteto vpisanih študentov. Potrebna je temeljita analiza stanja izvajanja in perspektive, ki bi UM očistila nepotrebnih programov, njihova sredstva pa namenila za financiranje perspektivnih in razpoznavnih programov. Takšna naloga je izjemno zahteven proces, ki ga sedanje vodstvo Univerze ni sposobno izpeljati.

Povezovanje z mestom: Univerza je seveda avtonomna pri določanju svojega razvoja, nihče pa je ne more odvezati družbene odgovornosti za okolje, v katerem deluje, še posebej, ker gre za javno univerzo. Sodelovanje UM pri razvoju mesta je ne samo nujno, temveč je tudi moralno-etična dolžnost. Za to pa sta potrebna dva partnerja, pri čemer sedanja mestna oblast konkretnega in ustvarjalnega dialoga z UM ni sposobna, četudi bi pri UM obstajala volja.

SKLEP

Ta zapis je le skromen prispevek k rešitvam mestnih problemov. Resen predlog zahteva pripravo dolgoročne strategije, ki mora nastati čim prej. Še tako dobro pripravljena strategija pa ne bo uspešna, če ne bo prišlo do temeljitega političnega zasuka, kjer bodo širši interesi postavljeni pred ozke interese strank in posameznikov. Trenutno politično stanje v Mariboru žal tega ne omogoča in potrebna bo širša mobilizacija vseh tistih, ki imajo to mesto in predvsem Mariborčane radi. Čeprav nekateri pravijo, da slabše ne more več biti, to ne drži. Še veliko slabše bo in zadnji čas je, da pride do korenitih sprememb. Ali jih želimo in smo pripravljeni vložiti tudi svoje delo, ugled in trud, pa je že druga zgodba.

Misliti mesto. Skice mariborske prihodnosti

Maja Godina Golija

Danes bodo morali Maribor in Mariborčani najti svojo pot, katji ne v centru države, ne v Evropski uniji za to ne bodo posebej skrbeli. Protesti in vstaje brez vizije, usposobljenih in dobromislečih ljudi, ne prinesejo izboljšav. Tako je bilo v mestu že mnogokrat: ob koroškem plebiscitu, ob velikem vseslovenskem stavkovnem dogajanju leta 1936 ali ob mariborskih vstajah leta 2012.

Razmišljat o mestu, v katerem si se rodil, v katerem so se rodili in živeli tudi tvoji predniki, ni preprosto. Tega mesta ne zmoreš misliti neobremenjeno, trezno in neprepletano s čustvi. Kajti mesto je kompleksen prostor, v katerem se prepletajo spomini, ideje, vplivi. Hkrati je mesto prostorski koncentrat materialne in duhovne kulture, ki mu daje vlogo središča nekega okoliša. (Šuvar 1980, 8) Zanj je značilen čisto poseben odnos, ki ga sestavljajo tri ravni delovanja: afektivna, kognitivna in družbena praksa. (Altman in Low 1992) In mesto, v katerem si se rodil in odraščal, je le eno in zato edinstveno, pa naj si bo to Maribor, Valjevo ali Brno. To mesto je tvoj dom, je prostor tvojih izkušenj, ki so se izoblikovale v nenehnem delovanju, gibanju in prepletanju. In ta prostor pridobi svoj poseben pomen z različnimi praksami, povezanimi z vsakodnevним procesom samooblikovanja. (Petridou 2001, 88)

In če je dom mesto Maribor, potem je povezano tudi s številnimi spomini in pripovedmi o mestu ter Mariborčanih v preteklosti, ki so te spremljale že v otroštvu. O dravskih vrtincih, ki so med poletnimi kopianjem vlekli na dno mariborske fante, o lomljenju ledu na Treh ribnikih za mariborske pivovarne, o škropljenju belih dokolenk mariborskih nemškutarjev s črnilom, o gospe Vlahovič, predvojni lepotni kraljici Maribora, ki se je poročila z lastnikom znane mariborske gostilne Pri veselem kmetu, o mariborski tovarni čokolade Mirim in teti Fani, ki je delala v njej in je otroke razveseljevala s svojim predpasnikom, debelo pomazanim s čokolado ... Pa ne le s pripovedmi, tudi z lastnimi doživetji v mestu: s plezanjem po strehah, da si lahko skozi luknjico v steni nad garažo spremljal filmsko predstavo v nekdanjem kinu Partizan, z dolgim petkovim jutranjim pešačenjem na mariborsko tržnico, ki se je ob vrnitvi pogosto končala pred oltarjem Alojzijeve cerkve. Ta me je kot otroka s svojo nenavadnostjo vedno očaral, šele kasneje je dobil mesto tudi v meni tako dragem literarnem delu. In Drava ter pogled z dravskega mostu proti zahodu. Že kot deklica sem na mostu pogosto obstala in gledala proti zahodu v Dravsko dolino, ki se je razpirala pred mano, pa tudi v globine pod sabo, v zelenorjavo reko in v njeno nepredstavljivo močno vodno maso. Nekoč celo tako nagnjena, da sem izgubila japonko, ki se mi je sezula z majhnega stopala in vrtinčasto padala v globino proti reki.

Misliti mesto danes, pomeni vedno tudi misliti mesto, kot je bilo nekoč, in misliti mesto, kot bo v prihodnje. Čas je namreč tudi, ali predvsem, nepretrgan tok, delovanje v kontinuumu določenega prostora. Zato o Mariboru v prihodnosti ne zmorem pisati, pa tudi ne misliti, ne da bi razmišljala o njegovi preteklosti in sedanjosti. Iz tega izhaja tudi moje etnološko raziskovanje mesta, ki je eno samo iskanje odgovorov na vprašanja sedanjosti.

O prezrtih ali podcenjenih danostih

Prihodnost Maribora bo tako kot v vseh obdobjih močno odvisna od naravnih danosti mesta (in te so nam, na srečo, bogato podarjene). Na to pogosto pozabljamo, še posebej ob zelo glasnih političnih diskurzih o takih in drugačnih tujih investitorjih, ki da bodo prileteli v mesto iz zelo oddaljenih območij, se v par urah nad njim navdušili in v prihodnosti odrešili Mariborčane.

Seveda se pri tem pozablja, da bodo tako hitro, kot so prileteli v mesto, tudi iz njega odleteli. Zlasti še, če bodo drugje našli cenejšo, bolj upogljivo in manj zahtevno delovno silo, bolj ugodno in raztegljivo zakonodajo, cenejša zemljišča in energijo ter pomanjkanje, pa tudi ignoriranje okoljevarstvenih predpisov, če naštejemo le nekatere odločujoče dejavnike. Zato ne potrebujemo poglobljenih analiz makroekonomskih gibanj, ampak le malo boljše poznavanje mestnega življenja v preteklih desetletjih. Nenazadnje se je mariborski industrijski čudež po prvi svetovni vojni začel prav zaradi izgradnje falske elektrarne in najcenejše električne energije v državi in na širšem območju, poceni in slabo organizirane in usposobljene delovne sile, poceni zemljišč in drugih nepremičnin ter skoraj nikakršne delovne in druge zakonodaje. (Godina 1991, 17) Na nagel industrijski razvoj mesta zlasti po drugi svetovni vojni je imelo pozitiven vpliv tudi nezahtevno in dokaj zaprto jugoslovansko tržišče. In ko teh ugodnih dejavnikov ni bilo več, se je končal tudi gospodarski čudež nekoč najbolj razvitega industrijskega mesta v državi, imenovanega tudi "jugoslovanski Manchester".

Pa vendar, mesto še vedno obdaja ne le čudovita, ampak tudi bogata in gospodarsko slabo izkoriščena okolica in naravne danosti, ki ponujajo v prihodnosti številne možnosti. Najprej je tu sama lega, ki je življenje in gospodarstvo mesta določala v preteklosti in ga močno zaznamuje še danes. Maribor leži na križišču cestnih, železniških in nekoč tudi vodnih poti, ki so severno in srednjo Evropo povezovali z mediteranskimi mesti in pristanišči, pa tudi z Balkanom in bližnjim vzhodom. Tu je še povezava zahodnoalpskega prostora z osrednjim panonsko-podonavskim območjem Evrope, na katerega pogosto pozabljamo, ko govorimo o Mariboru. V preteklosti je bilo mesto pomembno povezano s tem prostorom z živahno trgovino z lesom, vinom in drugimi kmetijskimi pridelki, pa tudi z bolj živo reko in železnico. In takšne prometne poti, predvsem železnica in ceste, obstajajo še danes, transportna sredstva in ljudje, ki so zaposleni v tej dejavnosti, pa potrebujejo obsežno podporo, ki je lahko pomemben gospodarski dejavnik mesta. To so delavnice za transportna sredstva, skladišča, logistični centri, prenočišča, gostinski obrati, parkirišča in urejena postajališča, če naštejemo le nekatere dejavnosti, ki bi jih mesto moralo v prihodnosti bolj aktivno razvijati. Nekateri tuji investitorji so te naravne danosti in prometno lego mesta že prepoznali, se usmerili v našete dejavnosti in v mestni okolici začeli razvijati nekatere gospodarske družbe.

Poleg pomembne lege bi morali v prihodnosti v Mariboru bolj izkoristiti tudi različne vire energije. Poceni električna energija in dravske elektrarne so bile v preteklih desetletjih pomembno gibalno mestnega razvoja. Manjše elektrarne na drugih vodah, izviri termalne vode, velike količine lesa, predelava smeti in odpadkov ter ugodna klima za izrabo sončne energije so le nekatere možnosti, ki bi jih v bodočnosti lahko boljše izkoristili. Ti viri energije bi ugodno vplivali na nekatere druge gospodarske dejavnosti, npr. kmetijstvo in pridelavo hrane, zlasti vrtnin in sadja, gozdarstvo ter turizem. Po odličnih kmetijskih pridelkih, npr. štajerskih jabolkih, mariborski skutih in mlečnih izdelkih, odličnem svinjskem mesu in mesnih izdelkih, pa seveda večkrat nagrajenih in zelo cenjenih vinih iz mariborskega okoliša je Maribor slovel že v preteklih obdobjih in zagotovo bi lahko tudi v prihodnosti.

Seveda pa bi morala biti ugodna klima s toplimi poletji in hladnimi zimami tudi zelo pomembna za razvoj turizma in z njim povezanimi gospodarskimi dejavnostmi. Maribor ima s slikovito okolico in raznoliko naravo za to dejavnost zelo ugodne možnosti. Zaradi velike

usmerjenosti v zimski oz. zimskošportni turizem pogosto pozabljamo na to, da je bil nekoč Maribor priljubljena destinacija v vseh letni časih, zaradi zdravega podnebja imenovana tudi jugoslovanski Meran. Tedaj so bila v mariborski okolici, predvsem na pobočjih Pohorja, različna letovišča, v katera so zahajali ljudje v vseh letnih časih v želji po zdravju in počitku. Morda danes, celo bolj kot nekoč, ljudje iščejo mir, počitek in zdravje v naravi, vendar jim v Mariboru pomladi, poleti in jeseni za to ponujamo bolj malo. Nekateri bolniki iz tujine, ki boleajo za različnimi alergijami, pljučnimi ter srčnimi boleznimi, so odlične možnosti za izboljšanje zdravja v mariborski okolici, predvsem na Pohorju, odkrili kar sami, mesto je naredilo pri tovrstni promociji in ponudbi malo, prav tako delavci v turizmu in zdravstvenih dejavnostih. Zagotovo bi morali na tem področju v prihodnosti narediti še mnogo več in izkoristiti možnosti, ki jih ponuja pohorska narava, zdravilni izviri termalne vode, reka Drava, sprehajalne poti po mariborski okolici in odlični viri zdrave pitne vode. Različni programi za aktivno preživljanje počitnic, programi sproščanja in vodenega počitka za vse, ki so preobremenjeni s sodobnim tempom življenja in dela, bi na mariborsko območje pritegnili nove goste tudi zunaj smučarske sezone. O tej ni potrebno pisati, kako je za Maribor pomembna in prepoznavna ter da jo je potrebno ohraniti, razvijati in še izboljšati. Ena od najstarejših tekem za ženski svetovni pokal v smučanju, Zlata lisica, je utrdila položaj Maribora kot zimskošportnega središča v Evropi, žal pa tega ne znamo v pravi meri izkoristiti in nadgraditi z različnimi, tudi za gospodarstvo pomembnimi produkti. Zakaj gostom, ki pozimi obiščejo Maribor, poleg smučanja v enotni turistični ponudbi ne nudimo tudi tega, kar Maribor kar sam ponuja: kopanje v termalnih bazenih in programe za dobro počutje, obisk operne ali lutkovne predstave, vodeni ogled mesta s spoznavanjem lokalne zgodovine, ogled vinske kleti in degustacijo vin mariborskega vinorodnega območja, predstavitev in degustacijo značilnih štajerskih dobrot. Potem slabše vreme in pomanjkanje snega ne bi v zimsko turistično sezono prineslo toliko slabe volje in negotovosti. Seveda pa bi morala biti zimska ponudba aktivnosti v mariborski okolici bolj pestra in prilagojena različnim željam domačih in tujih obiskovalcev. Ali ne bi bilo spet lepo drsati ne urejenem ribniku v Mestnem parku, tako kot so ta zimski šport Mariborčani nekoč že uživali, se sankati ne nekaterih urejenih sankališčih v mestni okolici, tekati na smučeh po urejenih progah na primestnih ravninah ali samo pešačiti po urejenih poteh na Pohorju in Kozjaku. Včasih je bilo Pohorje raj tudi za tovrstne podvige in starejši Mariborčani se še spominjajo mladih mariborskih športnikov, ki so v zimah pred drugo svetovno vojno prepešačili in turno presmučali Pohorje od Maribora do Slovenj Gradca.

Poleti pa so zaživela mariborska kopališča in plaže ob Dravi. Ti objekti danes žalostno propadajo in Mariborčani ter turisti se vozijo v kopališča v druga mesta. Pogosto kar čez mejo v sosednjo državo, ker je tam nekdo pač spoznal, da so lahko tudi kopališča, pa čeprav samo v opuščeni gramoznici, donosna gospodarska dejavnost. Nekdaj najbolj moderni in najlepši kopališki objekti v tem delu Evrope, ki so pritegnili ne le domače obiskovalce, ampak tudi obiskovalce iz tujine, pa životarijo in propadajo. O dravskih plažah pa takole: kar nekaj arhitekturnih projektov je bilo usmerjenih v ureditev in oživitvev dravskih obrežij, a mestne oblasti teh investicij niso podprle. Zato pa so vsaj nekateri gostinci spoznali potencial reke Drave in slikovitost njenih obrežij ter uredili rekreativne površine na njenih obrežjih.

In za vse, ki še dvomijo v pomen turizma, ene od najbolj rastočih gospodarskih panog na svetu, za gospodarsko in socialno prenavo mesta Maribor (pri tem naj pomislijo na Ljubljano pred petnajstimi leti in danes), omenimo še tri danosti, ki jih mesto do sedaj ni dovolj izkoristilo. To so z ribami bogate vode v mariborski okolici, obsežni gozdovi z raznovrstno divjadjo in seveda vino iz mariborskega okoliša ter najstarejša vinska trta na svetu. Naravno bogastvo mariborske okolice kar kliče tudi po razvijanju lovskega in ribolovnega turizma, ta je bil nekoč na tem območju že pomembna gospodarska panoga. Lov in ribolov nista le obliki turizma in preživljanja prostega časa, ampak tudi pomembni gospodarski dejavnosti, povezani s pridelavo hrane. Maribor ima Ribiško ulico, ki spominja, da so v mestu živeli ribiči, ki so sveže dravske ribe meščanom ne le prodajali, ampak jih tudi konzervirali in predelovali. Ribogojnice, predelava sladkovodnih rib in divjadi so tudi danes v evropskih deželah donosne dejavnosti.

O mariborski povezanosti z vinsko trto in vinom je že mnogo zapisanega, pa vendar je potrebno poudariti tudi gospodarski pomen te dejavnosti, od katere so v 19. in na začetku 20. stoletja živele mnoge mariborske družine, pa ne le tedaj, ampak tudi kasneje. Danes v samem mestnem središču, npr. v coni za pešce, obiskovalci mesta ne morejo zaznati, da so v mestu z najstarejšo trto na svetu ali v mestu, kjer je vino z mariborskega vinorodnega okoliša dobilo najvišje priznanje – Medaille 1ère Classe že na pariški svetovni razstavi leta 1855.

Kaj šele, da bi lahko vina iz domačega, mariborskega vinorodnega okoliša v samem mestnem središču spoznali in poizkusili. Verjetno za to odgovorni še niso pomislili, da po evropskih mestih, tudi tistih brez priznanih vinorodnih območij, na najbolj prometnih ulicah cvetijo vinski bari in vinoteke, kjer lahko mimoidoči spoznavajo različne vinarje in njihove najkakovostnejše proizvode. Pri nas se je promocija mariborskih vin omejila predvsem na Hišo stare trte, ki v svoji ponudbi deluje nekako zaprašeno, in na jesensko trgatav najstarejše trte na svetu. Prireditelvi, ki temelji na ponesrečeni "izumljeni tradiciji", ki z nekdanjim življenjem Mariborčanov in njihovim ukvarjanjem z vinom nima veliko skupnega, je obogatena še z vinskimi kraljicami in veselimi fanti v "šurcih", s scenografijo, ki so jo strokovnjaki za kulturno dediščino že velikokrat kritično analizirali. (Hazler 2014, Ramšak 2013) Če k temu prištejemo še ponesrečen in diletantski poskus mariborske občine, ki je Mariborčane stal veliko denarja, namreč da bi mariborsko staro trto vpisali najprej na državni seznam nesnovne dediščine, nato pa še na Unescov seznam svetovne nesnovne dediščine, potem je novejših neuspelih dejanj povezanih z mariborsko dediščino vina in vinske trte kar dovolj. In le zamislimo si lahko, kaj bi naredili iz te dediščine in najstarejše trte na svetu v kakšnem drugem evropskem ali ameriškem mestu.

Poleg turizma in z njim povezanih dejavnosti, npr. gostinstva, zdravstva in kulturnih dejavnosti, bi bilo potrebno upoštevati pri načrtovanju prihodnosti Maribora tudi odlične pogoje za pridelavo in prodajo hrane. O tem je veliko pričevanj iz preteklosti, pa tudi nekaterih dobrih praks izpred nekaj desetletij. (Godina Golija 1996) Tudi mnoga velika evropska mesta, npr. London, usmerjeno skrbijo za čim večjo samopreskrbo mestnega prebivalstva. Mariborsko območje je stoletja slovelo po odličnih vinih, sadju, mesnih, mlečnih in pekovskih proizvodih, zato je natančen kronist življenja v mestu zapisal, da so pred dobrimi sto leti Mariborčani živeli še napol kmečko življenje. V prihodnosti bi tudi mestna občina morala spodbujati razna družinska podjetja in zadruge za proizvodnjo hrane, pa tudi ohranitev značilnih mariborskih

lokalnih živil in razvijanje njihove kakovosti ter blagovnih znamk. Kajti Maribor je srednje veliko mesto, ki ga je potrebno vsakodnevno nahraniti, zanimanje za lokalna in kakovostna živila pa tudi pri nas vedno bolj narašča. Bolj domišljena prenova tržnice, obuditev nekaterih lokalov v mestnem središču, npr. mesnic, mlekarn, delikates in povrtnin, bi zagotovila delo in zaslužek prenekateremu Mariborčanu. Poleg trgovine z živilom bi bilo potrebno z občinskimi ukrepi spodbujati še druge storitvene dejavnosti, ki jih bodo meščani tudi v prihodnosti potrebovali. To so nekatere tradicionalne mestne obrti, npr. šivilje, krojači, frizerji, čevljarji, torbarji, urarji, zlatarji, mizarji in drugi, pa tudi nekatere popolnoma nove dejavnosti, ki so lahko odlična osnova za razvijanje združništva, socialnega in družinskega podjetništva. In prav te manjše oblike gospodarstva bi v prihodnosti morale dobiti več podpore, kajti prav v njih je, tako kot dokazujejo primeri v sosednjih državah, zagotovljena gospodarsko uspešna in stabilna prihodnost. Neobdelana mestna zemljišča, neurejeni lokali, trgovine in javne površine v lasti mestne občine so poleg njene finančne pomoči potrebna materialna osnova za razvijanje teh novih oblik gospodarstva v mestu. Pri tem ne smemo pozabiti na vlogo mariborskih mestnih podjetij za gospodarski in družbeni razvoj mesta. Nekoč so bila ta znana po svojem odličnem poslovanju, pred drugo svetovno vojno je na primer mariborska občina zaradi njihovega skrbnega in odgovornega poslovanja spadala celo med najbogatejše in najbolj uspešne občine v Jugoslaviji. (Fras 2015) Mestna podjetja so bila tudi pomemben garant za razvoj različnih področij družbenih dejavnosti in kulture. Kajti občina ne le usmerja in nadzira delovanje starih mestnih podjetij, ustanavlja lahko tudi nova mestna podjetja, ki znatno izboljšajo socialno in gospodarsko stanje v mestu, preko njih in drugih javnih zavodov v mestu pa lahko tudi pospeši nekatere oblike proizvodnje in porabe. Ste že pomislili, da bi zaposleni v mestnih podjetjih in mariborskih javnih zavodih nosili za opravljanje svojega dela kakšen oblačilni kos, npr. srajco ali bluzo, ki bi jo zašile v opuščnem tovarniškem obratu danes obubožane in ponižane Pikove šivilje, oblikovali pa bi jih mladi, na mariborski univerzi šolani brezposelni tekstilni oblikovalci, ali da bi mariborski otroci nosili vrečke za copatke, prtičke in rutice, ki bi bili zašiti v tekstilni tovarni v Melju. In koliko malic in kosil se pripravi v mariborskih podjetjih in javnih zavodih, kjer bi lahko uporabljali predvsem živila mariborskega izvora, če naštejemo samo nekaj predlogov za obuditev nekaterih gospodarskih dejavnosti v mestu. S samopreskrbo mestnega prebivalstva je namreč povezanih še mnogo drugih gospodarskih dejavnosti. In ta postaja, kot kažejo sodobne družboslovne raziskave, ena od pomembnejših gibal gospodarskega življenja. Nemški etnolog in sociolog Konrad Köstlin je zapisal, da lahko v sodobni Evropi sledimo vedno večjemu zanimanju za lokalna živila in jedi. Te so del širšega prizadevanja za ohranjanje kulturne raznolikosti in višje kakovosti življenja, igrajo pa tudi zelo pomembno vlogo pri oblikovanju lokalnih identitet, ki v sodobni evropski družbi dobivajo vedno večji pomen. Pri tem ne gre le za uradno politiko Evropske unije, ki z različnimi ukrepi in projekti podpira in financira regionalni razvoj in lokalne pridelke, ampak za vedno bolj prevladujočo idejo o oživljanju avtonomnosti evropskih regij. Zagovorniki teh idej se zavzemajo za avtonomijo in gospodarsko avtarkijo regij, npr. na področju produkcije in porabe energije, pa tudi na področju preskrbe z živilom in prehrane. (Köstlin 2010, 38)

Nekaj sklepnih razmislekov o Mariboru v prihodnosti

Misliti Maribor v prihodnjih desetletjih je misliti mesto, ki se je poslovilo od svoje industrijskosti, tako kot so to morala narediti še mnoga druga evropska mesta. Za to, ne vedno srečno značilnostjo, meščani ne žalujejo, nekdanja industrija je postala le še del tehnične in kulturne dediščine mesta, ki je prikazana v muzeju tekstilne industrije in na razstavi delavske stano­vanjske kulture v obnovljeni hiški v Železničarski koloniji. Turizem, zdravstvene dejavnosti, pridelava hrane in vina, izobraževanje in kultura so področja, v katerih so zaposleni številni Mariborčani, te dejavnosti v mestu ob Dravi, podobno kot v drugih evropskih mestih, dobivajo vedno večji pomen. Temu sledijo tudi nekatere ključne institucije v mestu, npr. Univerza v Mariboru, ki ni več le podaljšek in produkt mariborskega gospodarstva, ampak je sodobna izo­braževalna in znanstvena ustanova, ki je temeljito prenovila svoje programe, dosegla višjo ka­kovost in na študij privablja slovenske, pa tudi tuje študente. Mesto je čedno, ulice so čiste in prijetno urejene, v njem živijo veseli, odprti ljudje, podobno kot je že v 18. stoletju o njih zapi­sal angleški potopisec John Swinton. (Vrišer 2002, 85) In ko postojš na Starem mostu in po­gledaš proti zahodu, se ti v večernem soncu izriše razkošno zelenje mestne okolice in slikovita dolina, po kateri se vije mogočna reka.

Danes bodo morali Maribor in Mariborčani najti svojo pot, kajti ne v centru države, ne v Evropski uniji za to ne bodo posebej skrbeli. Protesti in vstaje brez vizije, usposobljenih in dobromislečih ljudi, ne prinesejo izboljšav. Tako je bilo v mestu že mnogokrat: ob koroškem plebiscitu, ob velikem vseslovenskem stavkovnem dogajanju leta 1936 ali ob mariborskih vsta­jah leta 2012.

Zakaj Mariborčani ne bi videli zatona nekaterih gospodarskih dejavnosti, političnih in go­spodarskih elit ter tehnokratskih struktur v mestu kot veliko priložnost? Kot začetek razvoja nekega novega, z naravnimi in socialnimi danostmi bolj sinhroniziranega razvoja mesta, kot priložnost za mlade, kreativne, bolj razgledane in delovne, ki želijo v mestu živeti in ostati. Mogoče ima prav mariborski izobraženec, ki je zapisal, da sedanje slabo delovanje Mestne ob­čine Maribor Mariborčani stoično prenašajo, ker je mesto preživelo še mnogo hujša obdobja. In res jih je ter se iz njih vedno pobralo in razvijalo naprej, pa naj si bo to po obdobjih pustoše­nja kuge, po velikih požarih v 18. stoletju, ki so skoraj popolnoma uničili mesto ali po uničujo­čem dogajanju med drugo svetovno vojno. Maribor so rešili ljudje, tisti, ki jim za življenje me­sta ni bilo vseeno in ki so pustili v mestu, pa tudi širše, vidne sledi svojega bivanja. Z delom, ki je bilo pogosto prezrto in neplačano, z vnemo, razgledanostjo ter z izvirnimi zamislimi so po­gnali gospodarsko in družbeno dogajanje v mestu, in tako bo tudi v prihodnjih desetletjih. Kajti mesto je le struktura, prostor, ekološki sistem z lastno notranjo dinamiko, ki ponuja številne možnosti, pa tudi ovire za različne posameznike in skupine. (Eriksen 2002, 20)

Literatura

- Altman, Irwin in Setha M. Low: Place Attachment: A Conceptual Inquiry. V: *Place Attachment: Human Behaviour and Environment* (ed. M. loww Setha in Irwin Altman). New York, London: Plenum Pres, 1992, 1–12.
- Eriksen, Thomas Hylland: *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press, 2002.
- Fras, Maksimiljan: Nekateri vidiki gospodarske politike v mestni občini Maribor v drugi polovici tridesetih let 20. stoletja. V: *Maribor in Mariborčani* (ur. Maja Godina Golija). Ljubljana: Založba ZRC, 2015, 215–226.
- Godina, Maja: Iz mariborskih predmestij. O življenju in kulturi mariborskih delavcev v letih od 1919 do 1941. Maribor: Obzorja, 1992.
- Godina Golija, Maja: Prehrana v Mariboru v dvajsetih in tridesetih letih 20. Stoletja. Maribor: Obzorja, 1996.
- Godina Golija, Maja et al: *Maribor in Mariborčani*. Ljubljana: Založba ZRC, 2015.
- Hazler, Vito: O svetnikih, ki nam vinca rujnega dajó. V: *Praznična večglasja : prazniki in oblikovanje skupnosti na Slovenskem* (ur. Slavec Gradišnik, Ingrid, Jezernik, Božidar, Velikonja, Mitja). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2014, str. 29–70.
- Köstlin, Konrad: A new Ascension of Regional Food. V: *Food and Meals at Cultural Crossroads* (ed. Lysaght Patricia). Oslo: Novus Press, 2010, 36–46.
- Petridou, Elia: The taste of home. Home possessions. V: *Material culture behind closed doors* (ed. Daniel Miller). Oxford in New York: Berg, 2001, 87–107.
- Ramšak, Mojca: Vinske kraljice v risu promocije in lepotnih tekmovanj. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 2013, 53, št. 1/2, 79–87.
- Šušar, Stipe: Družbenost v družbenem prostoru. *Arhitektov bilten* 48/49, 1980, 8–10.
- Vrišer, Sergej, *Maribor v barvah mojega časa*. Maribor: Litera, 2002.

Mesto na meji

Ob 180-letnici imena Maribor

Franci Pivec

Maribor je postal mesto izgubljenih iluzij in resno se je treba vprašati, komu je zanj še mar ter kdo se zanj bori? Ne more se odlepiti od industrijske podobe, ki da se mora na vsak način povrniti, ali pa bo vsega konec. Še v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je pri razvojnih odločitvah (univerza, logistični center, letališče, modernizacija industrije, bančništvo ...) lahko tekmoval z Gradcem in Ljubljano, kar danes ni več smiselno, ker sta ga obe mesti daleč prerasli tako po obsegu kot po pomembnosti.

Maribor sem prvič doživel konec petdesetih, ko smo prihajali telovadit k Šalamunovim “železničarjem” v Žolgarjevo ulico. Nasproti Bohovske kapele ob “Hitlerjevi” betonski cesti je stala rumenkasta krajevna tabla, na kateri je črni napis MARIBOR povsem zbledel, je pa nekdo vanjo z ostrim predmetom vrezal ime PEKING, ki je debelo zarjavelo in povsem prekrilo prvotno vsebino. Še danes ugibam, kaj si je storilec pri tem mislil: mesto se je najprej imenovalo Nanjing ali “južna prestolnica”, šele nato je postalo Peking ali “severna prestolnica”, kar bi lahko bila podobnost z Mariborom, ki ga je zgodovinski razvoj tudi prestavil z juga ene države na sever druge države. Pod vtisom šolskih tirad o ogroženosti od Nemcev, sem si predstavljal, da mora biti že kar kmalu izza Piramide nekakšen “kitajski zid”, ki varuje mesto pred vdori s severa. Avtobus nas je po nekdanji Tržaški preko starega mostu pripeljal na Glavni trg, kjer je bila centralna avtobusna postaja in videti je bilo še veliko znakov zbombardiranega mesta, kar je tudi spominjalo na Daljni vzhod iz petdesetih. Naključna asociacija z zarjavelim Pekingom me je spremljala kar lep čas in pravi Maribor sem začel spoznavati šele leta 1970, ko mi je nudil odrešilni azil po političnem izgonu iz Ljubljane, zato o mestu vselej govorim s hvaležnostjo in simpatijo, kot ga nekateri moji znanci utemeljeno črtijo, ker so morali iz njega pobegniti.

Maribor je mejno mesto in to je močno zaznamovalo njegov značaj. Tisočletna meja na Dravi med “jadransko” in “alpsko” patriarhijo je bolj simbolnega pomena, za Maribor usodnejša pa je narodnostna meja med nemštvom in slovenstvom, ki se je šele v drugi polovici 19. stoletja formalizirala kot cerkvena meja med mariborsko in graško škofijo, nato pa kot državna meja med Avstrijo in Jugoslavijo – po osamosvojitvi Slovenijo. Vedno pa je bila ta meja tudi mariborska občinska meja in delu mesta so nekoč pripadale celo maloobmejne izkaznice, kar tudi formalno priča o mejnem položaju mesta. Ta “severna meja” je bila sporna že v avstro-ogrskem času in “na terenu” so tekle mnoge aktivnosti, s katerimi so krepili nemški ali slovenski značaj krajev. Nemci so ustanovili društvi Südmark in Schulverein, s katerima so po monarhiji zbirali denar za “utrjevanje nemštva” na Spodjem Štajerskem, za kar so skrbele tudi njihove kulturne, telovadne, turistične in podobne zveze. Slovenci so z druge strani pod vodstvom duhovščine in učiteljstva na narodnostni meji organizirali obrambne točke, ki so kljub skromnejši finančni podpori slovenskega kapitala, a z vnetim sodelovanjem kulturnih, telovadnih in podobnih društev ohranjale slovenski značaj krajev. Ob koncu prve svetovne vojne je postala severna narodnostna meja odprto bojišče in je zaposlovala tudi svetovno politiko ter Pariško mirovno konferenco, ki se je odločala, na katero stran meje bo dodelila Maribor. Nobena dvoma ni, da je bil pri tem vojaški poseg Maistrove vojske odločilen, vendar ga brez narodnih organizacij, ki so formirale Narodni svet za Štajersko, sploh ne bi bilo. V drugi svetovni vojni so začeli Nemci takoj izvajati že pripravljeni načrt, s katerim bi Maribor “za zmeraj” predstavili na svojo stran meje, ki so jo premaknili na Savo. Vojaški poraz je Nemce “izbrisal” iz Slovenije. Po osamosvojitvi smo sicer komaj čakali na vključitev v EU in na odstranitev mejnih zapornic, toda morali bi se zamisliti tudi nad tem, kako bomo predelali legendo o “mrtvi straži na severni meji”, nastalo skozi dolgo obdobje nemško-slovenskega izključevanja.

Pred nastankom nacionalnih držav meje niso predstavljale ostrih ločnic, saj je šlo bolj za “mejne krajine” in “krajšnikov” niso natančno spraševali po poreklu, če so bili pričakovano lojalni. Šele dobro poldrugo stoletje nazaj so začeli meje pojmovati kot “črte” in siliti ljudi, da

se opredelijo, na katero stran črte spadajo. Ob mejah so začeli izvajati asimilacijo manjšin, neredko pa tudi etnično čiščenje in Maribor je vse to doživljal, ker je bil na meji.

Maribor koleba med mentaliteto "lenta" (pristana), ki je odprt do prišlekov, in mentaliteto "branika", ki vidi v tujcih nevarnost. Izkušnja preživetja mu je narekovala prijaznost in sožitje v različnosti. Vsakokratna oblast, pod katero je bil, pa je od mejašev zahtevala nezaupljivost in izključevanje. Za slednje je še posebej skrbelo vselej nadštevilo vojaštvo v mestu, s katerim so se povezovale različne nadzorovalne službe, vazalska politika in dogmatske ideologije.

Druga skrita napetost vlada med "gradom" in "rotovžem". Prvi ponazarja fevdalno avtokratsko komandiranje mesta, drugi pa odgovorno mestno samoupravo. Zavedanje o tem nasprotju je šibko, ker se redko dogaja, da kdo na dogajanje v Mariboru pogleda v kontinuiteti stoletij, kar je povezano s pogostimi radikalnimi prelomi, po katerih se je "štetje" vselej začelo na novo, zgodovini pa je bila na ta način odvzeta vloga učiteljice. Vpogled v razvoj upravljanja mesta in na vlogo županov ponuja marsikatero koristno spoznanje za današnji čas, saj se je mesto pogosto "ustrelilo v lastno koleni" prav zato, ker mu je manjkalo samorefleksije.

Kaj naj bi danes pomenil "mar" in "bor" za Maribor? Se v pesniškem poimenovanju mesta še zmeraj zrcali njegova identiteta, kar si je želel njegov avtor Stanko Vraz pred okroglimi sto osemdesetimi leti, ko si je izmislil slovensko ime zanj? Mesto preživlja radikalno krizo zaupanja v lastne sposobnosti za reševanje razvojnih problemov, ki so se nakopičili v zadnjih desetletjih.

Nakazanih mariborskih tem ne obravnavam historiografsko analitično, ampak bolj narativno, na podlagi splošno znanih podatkov in kolektivnega spominjanja, vendar iz samosvojih zornih kotov. Maribor ima zanimiv palimpsest, ki ga želim upoštevati, čeprav je močno zabrisan in ga lahko bolj slutimo, kot pa razločno beremo. Tak postopek se mi zdi opravičljiv v kulturi spominjanja, kjer gre predvsem za oblikovanje podob, ki niso edine možne, ampak samo ene od možnih, s čimer nagovarjam tudi druge, da se spominjajo po svoje. Vedno obstajajo razlogi za preverjanje kolektivnega spomina, kar pa je zahteven proces, ki ga ni mogoče narekovati, ker se dogaja v glavah posameznikov. Poleg tega je treba "dati besedo tudi mrtvim", da spregovorijo skozi usta živih. Zanašanje na "pozabljanje" se ne izide, ker podcenjevanje ali celo zatiranje spomina le še pogloblja razlike in razkole, kar kaže kolektivni spomin na mariborsko medvojno in povojno obdobje. To ni posel za zgodovinarje, ki nimajo časa za prepričevanja in pogajanja, pri spominjanju pa gre prav za to.

Med lentom in branikom

Maribor je največje mesto na osemstokilometrski Dravi, iz česar lahko sklepamo, da je reka gotovo prispevala k njegovemu razvoju. Maribor je najbolj izrazito slovensko "rečno mesto". Nastal in stoletja je rasel na osnovi izkoriščanja in upravljanja Drave: tisoče ladij in splavov letno, množična prečkanja težko prehodne velike vode z brodom ali preko mosta, desetine to-

varn z uporabo vodnega vira; od tega je živel prvinski Maribor. Danes si težko predstavljamo ves ta vrvež v lentu-pristanu, v katerem se je križal rečni promet med alpskim in panonskim svetom in kopenski promet med Dunajem in Jadranom. Lent ni ulica, ampak pravo pristaniško mesto, kar smo imeli v mislih, ko smo po katastrofalnih posegih elektrogospodarstva v njegovo urbano tkivo v šestdesetih, z *Jakhlovo* in *Reichenbergovo* "alternativo" sredi sedemdesetih začeli njegovo oživljanje: interdisciplinarna projektna skupina je izhajala iz spoznanja, da je mariborski Lent mnogo več kot le mestna nesnaga, ki jo je treba nekako pospraviti, ampak je duša mesta, njegov začetek in navdih. Mariboru smo hoteli vrniti njegovo zgodovino.

Habsburžani so hitro dojeli strateški pomen mesta in ga že leta 1273. (*Rudolf I.*) vzeli pod svojo zaščito, ki je trajala vse do 2. januarja leta 1919. Preko Maribora so lahko nadzorovali pomemben del življenja v deželi in skozi njega so speljali še glavno državno cesto in nato tudi svojo "južno železnico". Malce pozno so svojo razvojno strategijo impresivno potrdili še z "državnim" mostom. Mestu so dodelili upravni status, o kakršnem lahko danes v samostojni Sloveniji le sanja, saj se je v Mariboru večkrat sestal celo štajerski "landtag", ki je prav tukaj sprejel evropsko odmevne ukrepe, kot sta bila "Türken-Pfennig" in "Windische Grenze". Salzburški nadškof se je sicer osredotočil na Ptuj, a skoraj ni bilo cerkvenega redu, ki v Mariboru ne bi imel svojega "samostanskega dvora" in na ta način sodeloval v razvoju mesta. Tudi pri izbiri novega sedeža lavantinske škofije je Salzburg brez oklevanja priznal prednost Maribora.

Mariborska dravska zgodba se je začela s *Karlom Velikim*, ki je v sporu med salzburškim patriarhom *Arnom* in oglejskim patriarhom *Maksentijem* leta 811 odločil, da bo Drava meja med patriarhijama, kar je veljalo vse do leta 1751, ko so patriarhije ukinili. Magdalena na Bregu pod oglejsko upravo je postala važen del mesta in so jo zavarovali kot "tabor". Judje so na tej razmejitvi zasnovali cvetoče gospodarstvo, zanesljivo že leta 1277 organizirali svoj "geto" in povzdignili Maribor v pomembno trgovsko središče. V času znamenitega *Izraela Isserleina* je bil Maribor sedež nadrabinata za kar nekaj kronskih dežel. Potem pa so iz črne zavisti zaradi njihove uspešnosti še Mariborčani prosili *cesarja Maksimiljana*, naj Jude izžene, in se "ustrelili v koleno", saj se je gospodarski razvoj vidno upočasnil. *Süssenheimi, Eliasi, Chami, Mauli, Jekli, Arami, Baderji, Gasseli, Macheli, Henochi* itd.. so se razselili po svetu in s seboj odnesli nov priimek *Marpurgo*. Njihovo zgodbo hrani Civico Museo Morpurgo v Trstu.

Mariborski Nemci so sprva gledali na Dravsko polje z višine hribov, nanizanih na levi strani reke, kamor so postavili branike proti nevarnim selivcem, ki so rinili na obetajoči zahod. Tak branik je bil tudi Marchburg iznad rečnega prehoda. Ko so se branitelji sčasoma spustili s hriba med meščane ob reki, je vlogo branika dobilo kar celo mesto – z utrjenim mestnim gradom in mogočnim obzidjem, da so ga Turki raje obšli kot napadli. Branik nad mestom je v stoletjih propadel, nakar so ga porušili in na njegovem mestu postavili kamnito piramido, ki jo je kmalu razdejala strela, ampak hribu je le dala ime.

Ker pravih ali namišljenih napadalcev ni nikoli zmanjkalo, so pridobili glavno vlogo v mestu branitelji. Obramba je bila med najpomembnejšimi dolžnostmi tako plemstva kot meščanov: orožje, uniforma in korakanje so določali pomembnost ljudi in opredeljevali družbeno hierarhijo. Za upravitelje mesta je bilo vojskovanje bistvena stvar, vse dokler ga niso po donosnosti prekosile druge dejavnosti. Takrat so organizirali redno vojsko.

Po letu 1743, ko se je v njem za nekaj časa naselila *Piccolominijeva* konjenica, je bil Maribor vedno poln vojaštva. Enote so bile simbolno povezane z velikimi vojaškimi imeni *Lothringen*, *Moltke*, *Lattermann*, *Terzi*. Mariborski polk *Kinsky* je bil največkrat odlikovan v celotnem cesarstvu, ironija pa je, da je bila *Kinskyjeva* tudi *Berta Suttner*, prva Nobelova nagrajenka za mir in da je bil njen podpornik in zaupnik baron *Bartolomej Carneri* prav iz Maribora, kjer je ime *Kinsky* pomenilo vojno. V letih okoli napoleonskih vojn pa se je mesto sploh spremenilo v eno samo vojašnico in po mestu so paradirali takšni junaki, kot so bili *Chasteller*, *Radetzky* in *nadvojvoda Janez*. Slednji je organiziral še deželno brambo, za katero se je vnelo silno navdušenje, dokazovala pa se je s prelestnimi uniformami. Sicer je bil v Mariboru od leta 1817 uradno nastanjen "47. k.u.k. Infanterieregiment", ki ga je iz mesta odslovil šele *general Maister*, on sam pa je pripadal 26. mariborskemu domobranskemu garnizonu. Vse to je do vrhunca potenciralo obrambni značaj mesta – ni čudno, da je *Vrazu* pri slovenjenju Marburga prišla takoj na misel vzprednica Brandenburg -Branibor.

Zahvaljujoč vojaški tradiciji je mesto dobilo velikansko kadetnico, ob starih kar pet modernih vojašnic, po potrebi pa so se v mestu naselile pomembne vojaške komande, najvišja od vseh gotovo poveljstvo jugozahodne fronte, z *nadvojvodo Evgenom* na čelu, ki je v času 1915/16 iz *Scherbaumove* vile usmerjal milijon vojakov na 600 kilometrov dolgi bojni črti proti Italijanom. Od tu je vodil tudi izgradnjo Erzherzog Eugen Strasse preko Vršiča. Vojaška izpostavljenost Maribora se je nadaljevala tudi v obeh Jugoslavijah, ko je vojaščina običajno predstavljala kar desetino prebivalstva in je bilo mesto po državi znano zaradi služenja vojaškega roka. Nekaj let pred neslavnim koncem je JLA po ukinitvi ljubljanske armadne oblasti v Maribor razmestila 31. korpus ter ga po vojaškem pomenu izenačila z Ljubljano.

Mariborsko vojaštvo se je sprva učilo streljanja proti jugu, po letu 1918 proti severu, v obeh primerih pa je bila ključna bližina meje, bodisi narodnostne bodisi državne. Ta je v mesto pripeljala še druge uniformirance: carinike, mejno policijo, različne inšpektorje itd. Z mejo je bilo povezanih še kup drugih obrambnih funkcij in opravil, javnih ali tajnih. Večina ljudi, ki so zaradi tega prišli v Maribor, se ni socializirala, ampak so mu vsiljevali svojo agendo in mentaliteto. Dojemali so ga kot razširjeno vojašnico in pričakovali njegovo podrejanje potrebam vojske – pogledu urbanizma in logistike. Samoumevno je bilo, da vsi v mestu razumejo njen jezik – nemščino in kasneje srbščino. Pričakovali so, da bo javno življenje ukrojeno po njihovi meri in bodo v središču pozornosti. Glede na to je bilo normalno, da je *Kazina* delovala kot nemški oficirski klub in da se je *Narodni dom* kot središče družabnega dogajanja v mestu spremenil v *Dom JLA*. Kar ni bilo skladno s temi pričakovanji, je bilo deležno "varnostne obravnave".

Mesto, ki je nastalo kot odprt pristan z značilnim mešanim – lahko bi rekli večkulturnim – prebivalstvom in raznolikimi interesi, je bilo za vlogo branika problematično in ga je bilo treba primerno "glajhšaltati". Pritiski so prihajali od zunaj, izvajale pa so jih obrambne, nadzorstvene in upravne službe, ki jih je mesto največkrat sprejemalo s strahospoštovanjem kot privilegij in državni blagor. Te službe niso zgolj uradovale po duhamornem vojaškem protokolu, ampak so v mestu širile tudi specifično mentaliteto ločevanja in konfrontacije. Tega so se iz konformizma slej kot prej našli tudi meščani in prejšnjo zaupljivost in strpnost pristana je zamenjala obrambna sumničavost in nestrpnost branika. Konflikt med Nemci in Slovenci je postal neizogiben. Močne vojaške in nadzorovalne strukture so bistveno prispevale, da je bil

Maribor ekstremno nemški – z velikonemško in takoj po Hitlerjevem nastopu nacistično ideologijo. Enake strukture pa so po preobratu v Mariboru spodbujale unitaristično ideologijo v prvi Jugoslaviji in dogmatsko komunistično ideologijo v drugi Jugoslaviji. Konfrontacija je preseгла vse meje in je šla do fizičnega iztrebljanja druge strani – slovenskih in nato nemških prebivalcev mesta – kar je redek pojav v sicer ne ravno miroljubni Evropi.

Pristan ali branik? je še zmeraj prisotna dilema mesta, ki je tudi sicer v hudi identifikacijski zagati. Vztraja namreč pri metafori “industrijskega mesta”, čeprav zanjo že dolgo nima več prave utemeljitve. Razlog je v prevladujočem “komandirskem” vzorcu upravljanja mesta s “postrojavanjem” in “subordinacijo”, ki je komplementaren industriji. Tako mentaliteto pa zaznamuje “branik”. Poindustrijski Maribor si mora izbrati drugačno mentaliteto, ki bo bliže odprtosti in inovativnosti “lenta”, kar je veselo naznanil *Rukavinov* festival že pred četrto stoletja.

Med gradom in rotovžem

Leta 2015 je šla bolj ali manj neopazno mimo 500-letnica mariborskega Rotovža. Knjiga *Polone Vidmar* nas je spodbudila, da smo nekaj govorili o zanimivi zgradbi, o vlogi in pomenu “mestne posvetovalnice” pa nič. Vsaj kakšno primerjavo bi lahko naredili z mestnimi zbornicami po svetu, ki nedvoumno simbolizirajo mestno avtonomijo nasproti zunanemu nareku, s čimer se ukvarjajo t. i. Rathausforschungen. Tudi ljubljanski magistrat ponazarja glede tega zanimivo napeto razmerje med mestom in državo vse do današnjih dni. Maribor je v tem pogledu drugačen in raje goji “grajske zgodbe”, županstvo pa je tako ali tako že zdavnaj dalo slovo mestnemu rotovžu in se preselilo v administrativno palačo, zaradi česar ljudje težko ločijo lokalno samoupravo od državne uprave.

Habsburški patronat nad mestom se je opiral na plemstvo in kar številni obiski kronanih glav in celo samega papeža *Pija VI.* niso nikoli zavili k meščanom na Rotovski trg. V mestnem gradu so se tudi sicer dogajale pomembne stvari in posebej grofje *Khiesli* in za njimi *Brandisi* so si kar uspešno prizadevali za uveljavitev mesta. S Kranjske priseljeni *Khiesli* so prvi ustvarili “mestni dvor”, saj je *Hans* kot cesarski komornik vedel, kaj je etiketa. Ena od izobraženih *Khieslovih* žensk, *Emericija*, je bila poročena s polihistorjem *Valvasorjem* in zadnji njihovega rodu je pokopan v Mariboru. Ime in družinsko slavo ter pomembno vlogo v mestu je nasledil posvojenec *Jurij Zwickl*, tudi zelo vpliven na cesarskem dvoru. Po njegovi smrti in ker ni bilo potomcev, so prišli v Maribor grofje *Brandisi*. Izhajali so iz renesančnega okolja severne Italije, kjer je plemstvo tekmovalo z mestnimi samoupravami, kdo bo naredil več za slavo mesta. Danes hodimo tja občudovat mestne znamenitosti, kot da so kakšni naravni pojavi, za kakršne pri nas ni bilo pravega podnebja, dejansko pa so jih mestom podarili najbogatejši prebivalci s priimki in imeni, ki so s tem izkazovali svojo nenadomestljivost in si s pomočjo umetnikov prislužili tudi večno hvaležnost, kar bi mirno lahko počeli tudi naši bogataši tedaj in danes. *Brandisi* so marsikaj od tega vendarle naredili tudi v Mariboru, čeprav jih mestna samouprava k

temu ni pretirano izzivala, ker je bila vedno preveč obremenjena z obrambnimi nalogami. Grad je s svojo arhitekturo prispeval impresivno mestno veduto, meščanom je nudil dostop v umetniško opremljene prostore in tam so se dogajale pomembne javne prireditve, vključno z znamenitim *Lisztovim* koncertom, ki je povzročil prvo omembo Maribora v kulturnih rubrikah evropskih časopisov. Na novo so leta 1728 pozidali še двореc Betnavo kot nekakšen mariborski Versailles ali Eggenberg in ga je mesto odkupilo za mariborske škofe, danes pa žalostno propada.

K vplivni mestni eliti se je prištevala tudi cerkev. Nekateri mestni župniki, kot npr. dekan *Andrej Kavčič*, so močno posegli v življenje Maribora, omenjeni s svojim zavzemanjem za slovenski jezik na gimnaziji, katere predstojnik je bil. Prostožidarsko usmerjeni *Kavčič* je leta 1786 ustanovil tudi prvo mestno gledališče, v svoji kasnejši izpostavljeni graški službi in kot neoklicani sekavski škof pa je lahko prispeval k nastanku slovenske katedre na univerzi. Ko pa je postal škofijsko mesto, je Maribor dejansko dobil še en vpliven dvor, iz katerega je cerkveni knez pomembno posegal v mestno življenje. Res pa se je to zgodilo zelo pozno, ko so bili fevdalni privilegiji že zdavnaj razdeljeni, posestva redovnih hiš in graške škofije pa so ostala pri prvotnih lastnikih. Nova mariborska škofija zato ni imela premoženja, na katerem bi gradila svoj vpliv, kar je bilo značilno za druga srednjeevropska škofovska mesta – Salzburg, Gradec, Zagreb, Ljubljano itd. Prav to pa jo je tudi varovalo pred skušnjava, da bi bogastvu podrejela svojo moralno vlogo in to je bila vse do nedavnega vrlina *Slomškove* cerkve. Konkretno je bila škofija odločilna pri slovenizaciji spodnje Štajerske, saj je brez večjih konfliktov dosegla, da so v kratkem desetletju Slovenci nadomestili domala vse nemške duhovnike. Morda je bil *Slomšek* prav zato edini škof v cesarstvu, ki ga *Franc Jožef* ni nikoli odlikoval in je tudi postopek njegove beatifikacije trajal rekordnih 73 let vse do nastopa slovanskega papeža?

Reformacija je bila v Mariboru močna, saj se je v mestu pojavljal energični *Hans Ungnad*, na luteransko stran je že leta 1523 prestopil vplivni žički prior *Peter III.*, protestantsko usmerjeni so bili mestni župniki, župan *Lukas Hofer* je bil izpričan luteranec in enako *Khiesli* na vrhu mariborskega plemstva. O morebitnih povezavah z ljubljansko reformacijo ne vemo dovolj. Sporov med katoličani in protestanti v Mariboru ni bilo, vseeno pa so bili protireformacijski ukrepi, ki jih je izvajal sekavski škof *Martin Brenner*, skrajno grobi. Mesto so morali zapustiti številni sposobni ljudje tako iz plemiškega in cerkvenega kot meščanskega kroga in Maribor se je spet “ustrelil v koleno”. Evangeličansko cerkev so šele četrto tisočletje kasneje obnovili Nemci, vendar z izjemo groznega obdobja nacistične okupacije ni imela večjega vpliva na življenje v mestu in je ni mogoče primerjati z vlogo katoliške cerkve.

Ne glede na opisano vlogo aristokracije, zbrane okoli mestnega grofa, ne bi mogli reči, da je bil Maribor kdajkoli pravo “rezidenčno mesto”, z gospodarjem mesta, ki obvladuje vse dogajanje v njem, kjer so meščani v velikem deležu odvisni od mestnega dvora, kjer imajo delo in ki upravlja z javnimi službami, kot so izobraževanje, zdravstvo, sodstvo itd. Niti Celje ni bilo nikoli takšno, čeprav se ima za “knežje mesto”, kar je le drugo ime za rezidenčni značaj – *knezi Celjski* se pač niso dovolj izkazali z “mestnimi projekti”. Ni pa dvoma, da se je ob *Khieslih* in *Brandisih* oblikovala elita, ki je reprezentirala Maribor, usmerjala njegov razvoj ter se v njegovem imenu pogajala s cesarskim dvorom o interesih mesta. Odprtih sporov z mestno samoupravo ni imela, če ne mislimo na takšne malenkosti, kot je tožba *Khieslove* gospe proti mest-

nemu svetu, da mora popraviti mestno obzidje, ki se je v hudem orkanu podrlo na njen vrt. Rotovž ni bil dovolj močan in samozavesten, da bi se enakopravno kosal z gradom. A to razmerje se je začelo sredi 19. stoletja in s prihodom železnice spreminjati, ker se je razvoj mesta silno pospešil, mestni svetniki ter župani pa so pridobili veliko pomembnejše vloge pri upravljanju mesta, kot je popravljanje že dolgo odvečnega obzidja.

Mestno samoupravo Maribora so sicer priklicali v življenje že Judje, ki so si po svoje uredili medsebojne odnose v getu, potrebna pa so bila še pravila sožitja z mestom. Ključno vlogo so imeli mestni sodniki, v resnici župani, ki jih je z enoletnim mandatom izbiral mestni svet, sestavljen iz šestih do dvanajstih članov. Stalnica je bil mestni pisar, edini "profesionalec", ki je užival tudi zaupanje vladajoče gosposke, skozi več generacij pa so izhajali kar iz iste družine. Mestni sodnik je bil sopodpisnik sleherne zadolžnice, ko si je kristjan izposodil denar od juda. Meščanska pravica je bila osnova za sodelovanje v samoupravi in je ni bilo lahko pridobiti, moč pa jo je bilo izgubiti, tudi zaradi prestopkov, kot je bila npr. bigamija (neki *Fürnstuel*, 1564), oderuštvo (neki *Kaiser* je leta 1638 dosegel obnovo postopka, bil oproščen in je potem hotel sodnika vreči skozi okno rotovža) in podobna nemoralna ravnanja. Mestni svet se je v protireformaciji izkazal s sodelovanjem pri preganjanju protestantov in je veselo navijal pri čarovniških procesih.

Glavna skrb mestne samouprave pa je bila obramba. Mestni sodniki *Mitterhueber*, *Seidenschwanz*, *Jurčič*, *Sattl*, *Wildenreiner* in mnogi drugi so se zapisali v mestno zgodovino z gradnjo utrd in obzidja, s skrbjo za oborožitev, z vodenjem bitk, z zbiranjem denarja za odkup od naskokov Turkov in *Matije Korvina* na mesto, s požarno obrambo ipd. Tudi prekrški meščanov so se najpogosteje nanašali na neizpolnjevanje obrambnega reda in zapor je bil vedno poln, marsikoga pa so poslali še k *admiralu Doriji* na galeje. Večji ko je bil strah pred bližajočimi se Turki, hitrejša in hujša je bila kazen. In skrbeli so, da se strahovi niso nikoli polegli. Verjetno je prav prevladujoče ukvarjanje z obrambo prispevalo k temu, da se mariborsko meščanstvo ni spopadalo s plemstvom, kar se je drugod dogajalo precej pogosto, saj so si bili razvojni interesi prej kot ne navzkriž. Tudi odkritih mednacionalnih napetosti ni bilo, čeprav je mestni svet izražal zaskrbljenost, ker so se po morilskih kugah in uničujočih požarih v izpraznjene hiše tu in tam naseljevali Slovenci iz okoliških krajev. Vendar je bila skrb odveč, ker so se prišleki hitro in brez izjeme navzeli mariborske nemščine in pozabili na slovensko poreklo. Vseeno se je pojavilo nekakšno razlikovanje, ker so si prave (nemške) meščanske družine omislile grbe, česar mestni svet drugim ni priznaval.

Prva nacionalno motivirana dejanja slovenskih meščanov so opazna ob napoleonskih vojnah, ko je iz Maribora prišla pobuda za "Svetourbansko akademijo" (1803), pa tudi "graški krog" je, razen vodilnega *Primca*, izhajal iz mesta ob Dravi. Tako ni presenečenje, da je *Miklošič* narodno zavedanje prinesel na Dunaj z mariborske gimnazije. Ob "pomladi narodov" leta 1848 je bilo v Mariboru že kar nekaj osveščenih Slovencev, čeprav je *baron Rast* takrat formiral še skupno svobodomiselnost narodno gardo. Že naslednje leto pa so Slovenci nagnali redemptoriste iz slovenske župnije v graškem predmestju, ker so očitno nasprotovali vsakršnim znamenjem narodnega prebujanja. Slovenska samozavest se je potem samo še krepila z ustanavljanjem kulturnih društev, posojilnice, časopisov, slovenskih paralelk v šolah itd. Odločilna je bila zakonodaja iz leta 1876, ki je Slovincem prinesla tudi poslanski mandat, zaradi česar so se leta

1882 organizirali tudi politično v “slovensko stranko” in je postal boj za slovenske interese legalen. Po prelomu stoletja se je slovensko politično delovanje razdelilo v “ljudsko” in “napredno” stranko, slovenski socialdemokrati pa so bili organizirani znotraj avstrijske socialdemokracije že od leta 1888. Tudi mestna samouprava bi se morala narodnostno uravnotežiti, a je rotovž ostal do konca monarhije trdno v nemških rokah.

Med ukazovanjem in sodelovanjem

Za vladanja *Marije Terezije* in *Jožefa II.* se je moralo mesto prilagoditi prosvetljskim okvirom, ki so podpirali splošno modernizacijo družbe. Jožefinske reforme so segle tudi na področje mestne samouprave in mestni sodniki so leta 1783 končno postali pravi župani, ki pa so morali biti šolani pravniki ali opraviti zahtevne tečaje in izpite. Leta 1798 je nastopil svoj mandat *Jožef Altmann* kot prvi “izprašani župan”, v zmedenem času francoske okupacije pa ga je nasledil *Ivan Ferlinc*. Od leta 1807 jih ni imenoval več mestni svet, ampak so morali na splošne volitve. Kandidatno listo za župana in mestni svet je potrjevala deželna vlada in s tem učinkovito nadzorovala mestno samoupravo. Na ta način izvoljeni *Vincenc Tautscher* je županoval celih 18 let in po norih francoskih časih spet uredil mestne finance, zasluge pa je pošteno priznal svojemu blagajniku *Matiji Satzeritschu*, ki je postal prvi častni meščan Maribora. Njegov naslednik *Anton Gomilshegg* je s pomočjo vplivnega dunajskega župana, sicer Mariborčana *Johanna Sailerja*, izposloval okrožno pristojnost mesta ter se na županskem sedežu obdržal 16 let. Modernizacija mariborske mestne samouprave se je zaokročila leta 1866 s sprejetjem mestnega statuta, pod katerim se je mesto združilo s predmestji, čemur je sledilo pol stoletja hitrega razvoja, kakršnega Maribor ni dosegal ne prej ne kasneje, kar je v veliki meri zasluga sposobnih županov in prizadevnih mestnih svetnikov, ki so upravljali mesto.

Otmar Reiser, pravnik in advokat ter vnet podpornik razvoja vinogradništva, je bil župan od 1850. do 1861. in to je obdobje, ko je moral Maribor pripraviti vse potrebno za prihod škofije, gradila se je kadetnica in ustanovljena je bila vinogradniška-sadjarska šola v Pekrah, izpopolnjena gimnazija z višjo stopnjo itd.. *Andrej Tappeiner* je izhajal iz pivovarniške družine, sam pa je postavil glažuto v Lovrencu, kjer je bil tudi župan in obenem deželni poslanec. Kot mariborski župan (1861–1867) je združil mesto in mu dal sodoben statut ter poskrbel za pravi mestni videz Maribora s kanalizacijo, ureditvijo ulic in trgov, razsvetljava (petrolejsko), zgradil je Kazino, hranilnico, nekaj šol itd.. *Jožef Bancalari* je izhajal iz slaščičarske hiše, sam je bil lekarnar, kot župan (1867–1870) pa je zaradi bolezni hitro odnehal in njegova glavna zasluga je mestna plinarna. Nasledil ga je *Matej Reiser*, spet pravnik, ki je kot župan (1870–1882) poskrbel za izgradnjo realke, vinorejske šole pod Kalvarijo, za ureditev mestnega parka in za postavitev *Tegetthofovega* spomenika. Tudi *Ferdinand Duhatsch* je bil pravnik in državnozborni poslanec, kot župana (1883–1885) ga je doletela čast gostitelja cesarja *Franca Jožefa*, ki se je prišel poklonit *Tegetthofu*, zgradil je studensko brv, po dveh letih pa je zaradi bolezni odstopil. *Aleksander*

Nagy, inženir, je pred nastopom županstva (1886–1902) gradil železniške proge po Evropi in Aziji, graditeljsko vnemo pa je prinesel tudi v Maribor, kjer je postavil celo vrsto šol, izposloval izgradnjo vojašnic (Melje, Tržaška, vojaško sodišče), sprojektiral in zgradil betonsko kanalizacijo, poskrbel za prvi asfalt v mestu, za mestni vodovod, mestno klavnico ter na sploh za podobo mesta, kakršna je za Maribor značilna še danes. Zadnji nemški župan je bil *Ivan Schmiderer*, ki se je prvi pripravil na županovanje (1902–1918) dvojezičnemu mestu ter zato del pravniškega študija opravil v Pragi, bil pa je tudi agronom. Kot mestni svetnik, namestnik župana in župan je bil v vrhu mestne samouprave celih 35 let. V njegovem mandatu je bila bistveno razširjena bolnišnica, zgrajena je bila mestna mlekarna in postavljen najimunitnejši most. V ledenem jutru 2. januarja 1919 je pred Rotovžem na Glavnem trgu ceremonialno, a po njegovi izjavi “neprostovoljno”, predal mestno samoupravo *Vilku Pfeiferju*. S tem se je sklenilo 700-letno pokroviteljstvo Habsburžanov nad Mariborom.

Spodbuden razvoj mesta je nekako prikril mednacionalne spore, ki so se razraščali pod političnim površjem. Nemci so se ustrašili krepitve kulturnega, gospodarskega in političnega potenciala Slovencev, saj jim je bilo jasno, da predstavljajo otok v slovenskem morju. Mnoge mestne pridobitve, financirane iz državne blagajne, so imele odkrit namen utrjevanja nemških pozicij. Nemška monopolizacija mestne samouprave ni bila nobena rešitev za vse bolj žgoč mednacionalni konflikt, ki so ga slovenski politiki v slovanski in jugoslovanski navezi spretno prenašali na državno in mednarodno raven. V Mariboru ni nihče iskal pravih poti in sta obe strani igrali na “ali-ali”. *Maistrov* odločen vojaški poseg na podlagi civilnih odločitev Narodnega sveta za Štajersko in kasnejša povezava s Srbi kot zmagovalci svetovne vojne je prinesla prednost Slovincem. Iz Maribora je moralo oditi 6.000 Nemcev in to je bil že tretji “strel v koleno”. V mnogih mejnih mestih po Evropi, ki so se znašla v podobnem položaju, so znali najti boljše rešitve, če omenim Strasbourg, a tudi slabše, če omenim Trst.

Nova jugoslovanska oblast ni imela izdelanega odnosa do mestne samouprave in v Mariboru so si po vojni najprej sledili trije vladni komisarji: *Vili Pfeifer*, *Josip Leskovar* in *Ivan Poljanec*. Šele potem so sledile volitve občinskih svetov in županov, ki so bili med obema vojnama štirje, skupno geslo pa jim je določil *Josip Leskovar*: “Največji zaklad občine je avtonomija!”, kar pa niso mislili preveč zares, saj so Rotovž – mestno posvetovalnico pustili v nemar oz. v temi in je elektriko dobil med zadnjimi, šele leta 1923. Vsi občinski zastopniki so morali opravljati posebne tečaje in ohranil se je kriterij strokovne usposobljenosti županov. Žal so se utapljali v nepopisnih socialnih in komunalnih problemih in le *Alojziju Juvan*u, ki je bil župan polovico medvojnega obdobja, je s *Koroščevo* podporo uspelo kakšen projekt tudi izpeljati (Mariborski otok, *Aleksandrova* šola, mladinski dom, ureditev industrijske cone Melje), slaven pa je po svojih perspektivnih, a nedokončanih projektih (II. gimnazija, mestna knjižnica (!), relejna radijska postaja, vzpenjača, letališče, meljski in koroški most). Z izvirno združeno gradnjo po *Vurnikovih* načrtih se je lotil akutnega stanovanjskega problema in neutrudno se je spopadal z najhujšo mestno revščino. Nemci so ga izgnali v Srbijo, komunisti pa so mu odvzeli premoženje in po daljši brezposelnosti je dobil službo na matičnem uradu, umrl pa je leta 1960 v anonimnosti.

Pomembno je dogajanje okoli uresničevanja določil Vidovdanske ustave o teritorialno-politični ureditvi in izvedbenega zakona iz leta 1922, ki je Slovenijo razdelil na ljubljansko in

mariborsko oblast. Seveda je bila to velika priložnost za Maribor, ki pa ji je Ljubljana silovito nasprotovala z utemeljitvijo, da gre za manipulacijo unitaristov proti enotni Sloveniji, na kar je v beograjski Skupščini še posebej opozarjal Mariborčan *Josip Hohnjec*. Kakorkoli je bilo to res, se je tudi izkazalo, da v Mariboru ni bilo ustreznega razumevanja vloge pokrajinskega središča, kar je bilo očitno že pri hudem podcenjevanju pomena in zaslug Narodnega sveta za Štajersko – dejansko pokrajinske oblasti pod *Verstovškovim* vodstvom –, ki je bil v primerjavi z vojaškim delovanjem *generala Maistra* kasneje popolnoma marginaliziran. Oblast (pokrajina) ni mogla začeti z delom, ker veliki župan *Miroslav Ploj* ni hotel prevzeti dolžnosti, saj ni imel ne prostorov, ne uradnikov. Za njim se je *Otmar Pirkmajer* na vse pretege trudil za vzpostavitev Maribora kot pokrajinskega središča, a mu Ljubljana ni odobrila uporabe prazne vojašnice za uradniška stanovanja in mariborski svetniki se niso strinjali z vselitvijo oblastnih uradov v dekliški zavod “Vesna” na Aškerčevi ulici. To cincanje okoli “Mariborske oblasti” je trajalo tako dolgo, dokler ni vse skupaj prekrila ustanovitev Dravske banovine leta 1930. Maribor je s samoomejevanjem lokalne politike za vse čase izgubil stoletja upoštevan položaj središča slovenske Štajerske. Očitno je bil ta položaj že prej zgolj posledica odločitve nadrejenih oblasti, medtem ko mestna samouprava ni znala pravilno oceniti njegovega pomena in se zanj učinkovito potegovati. Odtlej Slovenija živi z anomalijo, da daleč največje mesto ob Ljubljani nima prave teritorialno-politične funkcije in zelo redki so bili poizkusi, da bi se to popravilo.

Hitlerjev nadžupan *Fritz Knaus*, ki se je nasilno vselil v *Jwanovo* hišo, seveda nima nobene zveze z mestno samoupravo in neizmerne škode, ki so jo mestu naredili maščevalni in genocidni okupatorji, ni mogoče označiti drugače, kot da so se tokrat “ustrelili v koleno” mariborski Nemci, kar so nekateri od njih dojeli že precej pred kapitulacijo tisočletnega rajha, a si tega niso upali pokazati. So pa tudi izrazite izjeme, kot je bil lekarnar *Viktor Strauch*, ki ga je gestapo skupaj s soprogo aprila 1945 kot zadnjega obglavil zaradi sodelovanja z osvobodilnim gibanjem.

Kot po prvi, se je Maribor tudi po drugi svetovni vojni znašel v zelo spremenjenih razmerah. Novi oblasti se je zdelo najbolj urgentno, da brez trohice razlikovanja obračuna s preostalimi mariborskimi Nemci, ki niso bili med 24.000 pobeglimi iz Slovenije, dodatno pa je odstranila še mnogo takih, ki so nosili pečat meščanske politike in kapitalizma. Seveda je bil to spet “strel v koleno”, saj bi že kratka objektivna sodna obravnava osumljencev privedla do bistvenega zmanjšanja krvnega davka. Mestna samouprava, ki pri tem obračunavanju ni bila neposredno udeležena, se je soočila z novim “mestnim gospodarjem” in sicer Komunistično partijo. Ta si ni delala velikih skrbi z rotovžem oz. mestno posvetovalnico in več let je Mestni ljudski odbor vodil precej nepolitični “Karlek” *Rakuša*, po katerem je dobil ime *Kolbičev* deček ob fontani na Slomškovem trgu. Ključne odločitve o Mariboru so šle mimo njega, kar pa se je precej spremenilo v 11-letnem mandatu *Miloša Ledineka*, naprednega predvojnega učitelja in ljudskega poslanca, ki si je prizadeval za uravnoteženje ter usklajevanje “grajske” in “rotovške” politike, ker brez tega mesta ni bilo mogoče upravljati. Bil je uspešen in v njegov čas spada nastanek velikega mariborskega okraja, ki je segal od Mežice do Lendave, kar je mestu prineslo pospešen razvoj centralnih funkcij, vključno z *Bračičevo* zasnovo visokega šolstva, *Košarjevimi* Obzorji, *Humekovo* premišljeno urbanistično regulacijo močno porušenega mesta itd.. Prva ženska na čelu mesta, *Vera Kolarič*, se je kot predsednica mestnega sveta začela po malem osamosvajati od partijske politike. Še bolj jasne razmejitve med partijsko politiko in mestno samoupravo pa

je uveljavil njen naslednik *Mirko Žlender* pod nazivom predsednika skupščine občine, pri čemer se je kot pravnik spretno skliceval na legalistična načela. Z ministrskimi in poslanskimi izkušnjami je sprožil dalekosežni proces policentričnega razvoja Slovenije, utemeljeno iztrgal Ljubljani sedež elektrogospodarstva, povezal Maribor z evropskimi mesti, leta 1972 pa je pod pritiskom dogmatikov kot "*Kavčičev človek*" odstopil s položaja. V mestni samoupravi se je močno angažiral tudi po osamosvojitvi Slovenije in je z več kot polstoletnim stažem na tem področju nesporen prvak v Mariboru, kar bi mu lahko priznali z nazivom častnega meščana, a mu niso. V času predsednikovanja *Vitje Rodeta* se je zgodila ustanovitev univerze, ki jo je močno podpiral, sodi pa tudi med tiste mariborske župane, ki je veliko gradil, kar velja tudi za naslednjega inženirja na županskem položaju *Rafaela Razpeta*. V njunih mandatih je zrasel pod Pohorjem novi Maribor, mestna samouprava pa se je vse bolj zapletala v nerešljive vozle sisov, sozdov, tozdov in delegatskega sistema, ob tem pa še v nerazumno razkosanje mesta na več občin, kar je neizogibno zmanjševalo učinkovitost odločanja. V naraščajoči krizi sistema po *Titovi* smrti sta mariborski županski stol zasedla še *Slavko Soršak* in *Emil Tomažič*. Zanimivo je, da je bil prvi župan kapitalističnega jugoslovanskega Maribora socialist *Viktor Grčar*, zadnji župan (dejansko njegov namestnik) socialističnega jugoslovanskega Maribora pa krščanski demokrat *Matija Malešič*.

Pri porajanju pluralistične politične scene v osemdesetih letih se mariborski delež ne more primerjati z ljubljanskim, saj je od tod prišla le upokojska stranka (*Zorko, Sisinger, Tomažič*), vendar pa je vojaški konflikt pri učnem centru TO v Pekrah junija 1990, ki predstavlja prvo odkrito soočenje z JLA, potisnil mesto v središče osamosvojitvenih prizadevanj. Samostojna Slovenija je prinesla Mariboru obupne gospodarske težave, ker je bil veliko bolj kot drugi deli Slovenije vezan na jugoslovanski trg. Ne le to, mariborska industrija je v odločilnem deležu proizvajala prav za JLA, kar je ta že dlje časa izrabljala za izvajanje pritiskov, vključno z generalno stavko leta 1988. Vodstva podjetij se kljub temu niso hotela ali znala preusmeriti na druge trge, kar so uspela mnoga slovenska podjetja, zato so mariborski giganti en za drugim potonili in število delovnih mest se je prepolovilo. Ta otrplost menedžmenta in njegova vdanost v usodo je bila eden najbolj nesrečnih "strelov v lastno koleno" v vsej mestni zgodovini, ki pa ga ni mogoče očitati mestni samoupravi, saj ni imela nobenih možnosti realnega posredovanja. Odločilen je bil gospodarski establišment, navajen beograjskih navodil, ki so ga dodatno zmešali še privatizacijski procesi, v katerih so mnogi za svoje drobne koristi potapljali cele gospodarske sisteme.

Zakon o lokalni samoupravi nove države je z ustanavljanjem novih občin močno zmanjšal Maribor, pustil pa mu je odgovornost za regionalne centralne funkcije, kar je za bistveno skrčene vire mestnega proračuna prehud zalogaj. S tem se je spopadla večstrankarska mestna samouprava, ki ji je doslej načelovalo pet ljudi: *Magdalena Tovornik, Alojz Križman, Boris Sovič, Franc Kangler in Andrej Fištravec*.

Podobno kot večina lokalnih okolij je tudi Maribor politično nepregleden, prevladujejo ad hoc liste in koalicije, glavne stranke pa so v senci, kar krepi občutek nestabilnosti. Močno primanjkuje zaupanja in socialnega kapitala sploh, zato se je težko dogovoriti o razvojnih vizijah in strategijah, s katerimi bi jih uresničili. Mnogi si želijo "trde roke" in se jim zdi demokracija "mestne posvetovalnice" nepotrebno kompliciranje. Večstoletna tradicija mestne samouprave

je popolnoma pozabljena. Samorefleksije ni in ni zavedanja o tem, kdaj in zakaj je imel Maribor dobra in slaba obdobja pri upravljanju mesta. Zasluge preteklih županov bi morale biti natančneje dokumentirane in vrednotene, kar bi lahko predstavljalo nekakšen “standard” za prihodnje izbire. Za razliko od večine mest – tudi Ljubljane – v Mariboru ni plošče na javnem mestu, na kateri bi bili zapisani vsi tisti, ki so jim meščanke in meščani izkazali čast in zaupanje, da so vodili mesto in bi bili izpostavljeni primerjavi, ali so si to tudi zaslužili. Tudi mestni svetniki se morajo zavedati, da se z izvolitvijo postavljajo v zgodovinsko vrsto odgovornih za mesto, ki ni anonimna, ampak so pod vsako odločitvijo imena in priimki. Na to bi sicer morale misliti politične stranke, a si z lokalno samoupravo ne delajo skrbi, zato pa si jo prisvajajo liste interesnih skupin, ki so “muhe enodnevnice” in jih po navadi že pred koncem mandata, ko se dela obračun, ni nikjer več.

Mar in bor

Maribor je postal mesto izgubljenih iluzij in resno se je treba vprašati, komu je zanj še mar ter kdo se zanj bori? Ne more se odlepiti od industrijske podobe, ki da se mora na vsak način povrniti, ali pa bo vsega konec. Še v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je pri razvojnih odločitvah (univerza, logistični center, letališče, modernizacija industrije,

• Fotografija Matjaž Wenzel

bančništvo ...) lahko tekmoval z Gradcem in Ljubljano, kar danes ni več smiselno, ker sta ga obe mesti daleč prerasli tako po obsegu kot po pomembnosti. Maribor je po povprečni starosti prebivalstva že najstarejše mesto v Sloveniji – ima najmanjši delež ljudi pod 14 let in največji delež ljudi nad 65 let. Zadnja leta naglo pada število učencev, dijakov in študentov. Indeks staranja za Maribor je 176, povprečni slovenski indeks staranja pa je 118. *Kus* je Mariboru že leta 1989. napovedal “demografsko smrt”, kar imajo mnogi še vedno za akademsko blodnjo, čeprav so enako kot jaz pribežali iz umirajočega podeželja in iz izkušnje vemo, da so taki procesi realnost. Obratno sorazmerno staranju mariborskega prebivalstva se skrajšuje perspektiva, do koder sežejo razvojna razmišljanja o prihodnosti mesta – pretežno le še od danes na jutri. Mladi ljudje s tem ne morejo živeti, zato se ozirajo drugam in zapuščajo mesto.

Pozitivne spremembe se sicer dogajajo, a jih je težko zaznati, če ne zamenjamo optike. Stare strukture, kar niso kakšni komunistični zarotniški krogi, ampak postarana pamet, trmasto vztrajajo pri kvazimarksistični shemi baze in nadgradnje in celo škofija je verjela, da za duhovno poslanstvo najprej potrebuje lastno banko oz. investicijski sklad, torej materialistično podstat. In tako prevladuje prepričanje, da mesto nikakor ne more živeti od dobre univerze, čeprav obstaja tisoč takih primerov. Da je velik in ugleden medicinski center lahko le strošek in nikakor vir prihodkov mesta. Da sta znanost in umetnost lahko le luksuz bogatih okolij in da si ju revno mesto ne more privoščiti. Da je kreativna industrija le modno čvekanje brez realne podlage, čeprav množice po celem svetu norijo za njenimi produkti. Da turizem ni drugega kot okrasna jagoda na torti, pri kateri je vse odvisno od vremena, Ljubljana pa nočitve že prešteva v milijonih in s turistično takso bogati mestni proračun. In še desetine je takih “mehkih proizvodenj”, s katerimi se preživlja današnji Maribor brez velike industrije, a jih sam podcenjuje, namesto da bi podpiral njihov pospešen razvoj in se jim prilagajal z mestno politiko. Partnerski Marburg na Lahni imamo na dlani že petdeset let, pa ne vidimo njegove drugačnosti, vredne posnemanja. Manchester, Glasgow, Porurje nam služijo kot alibi za lastno odrevenelost, a tam se že leta dogajajo velike preobrazbe prav na podlagi novih pristopov: informatike, dizajna, nanotehnologije, ekologije, kreativnosti, umetnosti, kulturnega turizma, krožnega gospodarstva, FOF in SPIRE, pametnih mest itd. To je MAR tudi mladim Mariborčankam in Mariborčanom, za to se usposabljaajo, vendar še niso dojeli, da je potreben tudi BOR za rotovž, če hočejo potegniti mesto iz letargije.

Spremljal sem t. i. “vstajniški projekt” in nato njegov potop. Načrt “prevzema mesta”, ki so ga prebrali na zborovanju in so se z njim napotili proti županstvu, je bil naiven in ni bilo težko predvideti, da iz te moke ne bo kruha. Iz temeljite vsebinske razprave o usodi mesta se je vse skupaj takoj sprevrglo v običajno plehko volilno kampanjo, temelječo na manipulaciji volivcev. Na krmilo naluknjane barke na razburkanem morju so prišli ljudje, nekateri tudi brez legalnega in legitimnega preizkusa na volitvah, ki nimajo pojma o plovbi. V tako tvegani situaciji Maribor že dolgo ni bil. Paralelna struktura upravljanja mesta kot neke vrste nadomestilo za vstajniške ideale, ni nobena rešitev, ker se ni sposobna soočiti s ključnimi problemi mesta in kljub najboljšim namenom ni dosti več od igrice v peskovniku. Šlo naj bi za celice neposredne demokracije, ki bi živele avtonomno in samoorganizirano. Res so taki primeri opisani iz obleganega Sarajeva, krvavega Mogadiša, porušenega Alepa ..., vendar kot vsiljeni načini preživetja, tako daleč pa v Mariboru še nismo. Sicer pa primerov avtopoetskega delovanja urbanih okolij ni

veliko, vendar so, in mariborska ideja o tem ni brez osnove. Nasprotno, je velikega pomena za prihodnost, saj se ne bomo mogli v nedogled sprenevedati ob dejstvu, da večina ljudi živi v mestih, častimo pa še zmeraj le vaško življenje. Ker je mesto pač veliko kompleksnejši ekosistem, se ga ljudje prej ustrašijo, kot da bi ga vzeli za svojega. Tudi politika, ki ne more skriti svoje ruralne narave in ne razume urbanega življenja, se mest boji in jih le po sili razmer v volilnem času naskakuje z najbolj prozorno ideologijo – pretežno z nacionalizmom, da bi meščanom vzbudila slabo vest zaradi nezadostnega patriotizma. Urbano populacijo enačijo z nogometnimi navijači in tako z njo tudi ravna: kot Erdogan jim kupijo zastave in potem je jasno, kaj jim je početi.

Avtopoetska samoorganiziranost je vsekakor mnogo zahtevnejša od obstoječe predstavniske organiziranosti. *Luhmann* predpostavlja interaktivni komunikacijski sistem kot nujno podlago participacije, za kar so danes na voljo zmogljive in ne predrage tehnologije. Tudi Maribor ima svoj mestni informacijski sistem, ki pa je daleč od tega, da bi imel participacijo za svoj osnovni cilj. Nadalje predpostavlja sodelovanje ključnih vitalnih dejavnikov mestnega dogajanja, povezanih v mrežo sodelovanja. Če bi takšno “mrežo za Maribor” razumeli kot novo stranko, je vsak trud zaman. Za zgled lahko služi “Initiativkreis Ruhrgebiet”, ki vključuje ves politični, poslovni in civilni (pobudnik je bil porurski kardinal) spekter. In potreben je “boundary spanner”, človek s ključem za vse vrste vijakov, ki je zato sposoben spodbujati in usmerjati sodelovanje vitalnih dejavnikov k skupnemu cilju. Taka avtopoetska struktura se ne vzpostavi sama od sebe, še najmanj v mestu, ki je globoko razklano. Koalicija za Maribor mora najprej združiti mesto, kar pomeni zmagati na volitvah ter nato korak za korakom prenašati pristojnosti na neposredno participacijo.

Lefebvre je o tem razmišljal v času – v šestdesetih –, ki je bil podoben današnjemu po tem, da so po povojni obnovi družbe zdrsnile v entropijo. Njegove ideje niso prodrle, je pa aktualen njegov nauk iz “Droit á la ville”, da si je treba za neposredno in participativno demokracijo v mestu izboriti “zbirališča za posvetovanja”. Znana “zbirališča” za uveljavljanje neposredne demokracije so trg Austurvöllur v Reykjaviku, trg Syntagma v Atenah, trg Taksim v Istanbulu, trg Puerta del Sol v Madridu itd. Danes taki prostori niso več samo fizični, ampak tudi virtualni. Oblast dojema odprte prostore kot potencialno nevarnost, zato jih pregrajuje in oži ter z različnimi izgovori ukinja. Družbena omrežja sama po sebi za njihovo ohranitev niso dovolj, o čemer smo se že poučili pri “arabski pomladi” in drugje, kjer je prišlo do tragičnih zlorab. Končno pa se tudi v “mariborski vstaji” zgolj po tej poti ni bilo mogoče dogovoriti nič pametnega, kar bi bilo prelomno za razvoj mesta. Potrebna je skratka nova oblika mestne posvetovalnice, “nov rotovž”. Mladi ljudje Maribora se morajo tega lotiti, ker si mesto ne zasluži, da bi ga prepustili nadaljnjemu propadanju, stara generacija pa, tudi če bi hotela, za tako preobrazbo ni sposobna.

Treba je obdelovati svoj vrt

Vladimir Rukavina

Ne verjamem, da Maribor trenutno premore organizirano strokovno ekipo, ki bi bila sposobna poiskati vire za doseganje teh ciljev, zato bi bilo verjetno s pomočjo teh uglednih posameznikov potrebno pritegniti in aktivirati mariborsko diasporo, najprej v Sloveniji in seveda tudi v tujini, in vzpostaviti strokovno ekipo, ki bi bila pripravljena in sposobna locirati vire za izvedbo. Za to pa so potrebni projekti, ki jih je nujno treba pripraviti tudi “na zalogo”, da smo pripravljeni na vse priložnosti, ki se pojavijo.

Maribor je mesto ki, leži na stičišču pomembnih poti, ob reki Dravi, med Pohorjem in Slovenskimi goricami. Obdan je s prekrasno naravo, vsi, ki ga obišejo, pravijo, da je eno najlepših mest, v katerih so bili. Ima univerzo, kulturne inštitucije nacionalnega pomena, svetovno prepoznavne festivale, Carmino Slovenico, prepoznaven je po uspehih tukajšnjih športnih kolektivov, ima industrijsko tradicijo, saj je bil v bivši Jugoslaviji drugi najmočnejši industrijski center in še in še bi lahko naštevali pozitivne atribute, na katerih se da graditi. Pa vendar mu ne gre. Zdi se, kakor da drži trditev mariborske pisateljice Zlate Vokač, da nad njim visi nekakšno prekletstvo, odkar smo pred več kot 500 leti izgnali Jude, v času, ko so tvorili najpomembnejšo in gospodarsko najmočnejšo skupnost na tem področju, le malo po obdobju rabina *Isserleina*, ki je bil priznani evropski in svetovni mislec, učenjak ter duhovni vodja. Takrat je bil Maribor pomembno gospodarsko in kulturno središče s povezavami z Benetkami, Dunajem, Prago in Trstom.

Vendar, vse to je bilo včeraj, danes žal o čem takšnem ne moremo sanjati, bistveno vprašanje pa je, kaj ga torej čaka jutri, predvsem na socialnem, gospodarskem, kulturnem, družbenem, političnem ali intelektualnem področju?

Zmeraj bolj se mi dozdeva, da Maribora na vseh teh področjih ne čaka nič kaj dobrega in da je v bistvu vprašanje, iz katerega bi morali izhajati, ravno zadnje, pri katerem se po mojem vse začne – to je intelektualno področje. Ravno to področje je po mojem zatajilo, ko je dovolilo, da se je na vseh ostalih področjih dogajalo, kar se je, da je, če povzamemo po bratih Srbih, “selo ušlo u grad”.

Ravno ta naboj mesta ni več dovolil, da bi se vzpostavili novi svetilniki v mestu, ki vedno bolj tone v temo, ugledni in od ljudi spoštovani oblikovalci javnega mnenja in moralne veličine, kot so bili nekoč gospodje Minaryk, Grmič in Glazer. Ljudje torej, ki so uživali splošno priznanje in spoštovanje in ki s svojim ugledom in vplivom enostavno ne bi dovolili, da bi Maribor skrenil s poti tako, kot je.

Žal so vsa ostala področja, torej kulturno, gospodarsko, socialno, družbeno nasploh, v današnjem času odvisna predvsem od odločitev in dejanj ter vizije političnega področja. To, da danes v Ljubljani trenutna mariborska mestna politika in njeni protagonisti skorajda niso upoštevani, ima korenine že globoko nazaj, konec devetdesetih let in v začetku naslednjega desetletja, tam okoli 1993., ko nismo znali ubraniti TAM-a, Metalne ... Do takrat smo imeli v mestu kar nekaj ljudi (Žlender, Rode ...), ki so imeli vizijo in bili spoštovani tudi v prestolnici. Mariborska univerza je doživljala razvoj, obnavljali smo Lent s samoprispevkom ...

Ko se je okoli leta 2000 pričel po izjemno uspešni sanaciji ponovni propad Kreditne banke Maribor, ki je “pripadla” pomladni struji, kar je zaradi drugačnih apetitov upočasnilo njen razvoj in seveda posledično tudi razvoj Maribora, je začel voz pospešeno drveti navzdol. Banka je imela vse možnosti, da bi se razširila na trge bivše Jugoslavije, preko Infonda pa bi si še kako utrdila gospodarski (in seveda tudi politični) položaj v državi. Skupaj z načrtovano okrepitevijo Zavarovalnice Maribor bi lahko postala drugi finančni steber v Sloveniji, kar bi bilo izjemno koristno za Maribor in širšo regijo, posledično pa tudi za vso Slovenijo. Če bi šla banka naprej na ta način, se zagotovo ne bi zgodilo, da bi praktično podarila Zavarovalnico Maribor. Mestna politika pa je ves čas bolj nemo in mlačno opazovala, kaj se dogaja. Ob gospodarskem zastoju je pričel pešati tudi intelektualni naboj in ljudje so se vedno bolj pričeli zapirati vase.

Približno takrat je v našem mestu zavlada negativna selekcija. Zakaj nismo imeli v politiki zares najsposobnejših ljudi, ki bi lahko pripomogli k razvoju mesta na krepki podlagi vseh prej naštetih atributov? Biti politik je postalo v zavesti ljudi nekaj slabega, za najpomembnejša politična mesta so se, ob častnih izjemah, potegovali povzpetniki brez vizije in se obdajali s še slabšimi od sebe. Situacija se je slabšala in slabšala, princip, da je potrebno vsakogar, ki ima vizijo in je uspešen, čim hitreje poteptati, je dobil domovinsko pravico.

Vsekakor pa jadikovanje ter pestovanje letargije ne pomaga. Čeprav marsikdo, predvsem pa mladi in izobraženi, iz tega mesta odhaja, nas je vseeno kar nekaj, ki v njem želimo živeti. In nas mora zanimati prihodnost. Kam lahko skupaj popeljemo to naše mesto, kakšno naj bo?

Zanesljivo je potrebno imeti jasno vizijo mesta, kako si ga predstavljamo v prihodnosti, da si ga bomo takšnega naredili.

Maribor si predstavljam kot lepo, urejeno srednjeevropsko mesto z obnovljenim nabrežjem reke Drave ter barvitim in živahnim starim mestnim jedrom, polnim trgovinic in lokalov.

Predstavljam si ga kot mesto z najboljšimi šolami in vrtci, najbolj prijaznimi policaji in mestnimi redarji, z upoštevanja vredno univerzo, katere profesorje lahko redno srečujem na koncertih in v gledališču ter operi in ki so tvorni soustvarjalci javnega življenja.

Predstavljam si ga kot regijsko središče pod Pohorjem, kjer je razvit zimski in predvsem poletni turizem, pod Pohorjem, s katerega se da spustiti po največji vodni drči v Evropi in pristati v bazenu enega najlepših kopališč. Mesto, kjer si je mogoče vsak konec tedna ogledati vodni in tehnološko dovršen spektakel na temo Marpurgov Zlate Vokač na Dravi, ki se ga da vzpostaviti z ne preveliko investicijo in privabiti obiskovalce od blizu in daleč. Tudi na ta način bi se lahko simbolično opravičili za izgon Judov. Za to potrebna inštalacija bi s svojo tehnologijo omogočala izvedbo vodometov sredi Drave in bi pomenila novo veduto ter prepoznavno posebnost Maribora.

Predstavljam si ga kot mesto, v katerem se splača živeti zaradi kakovosti življenja, zaradi njegovih lepot in nenazadnje strateške pozicije, ki nam omogoča hiter dostop do Ljubljane, Gradca, Dunaja, Zagreba, do planin in morja.

Predstavljam si ga kot mesto z ugledno galerijo, ki enkrat letno gosti svetovno prepoznavne razstave, na katere se zgrne veliko število obiskovalcev iz Slovenije in bližnjih držav, kot mesto, ki je spoznalo, kaj je zamudilo, ko je bilo Evropska prestolnica kulture in ki to z novim zavedanjem na podlagi pretekle izkušnje zavestno postaja ponovno. Mesto vsaj dveh evropsko prepoznavnih festivalov, čeprav bi bilo dovolj, da bi na te festivale znali privabiti goste iz Slovenije in Avstrije ter Hrvaške.

Predstavljam si ga kot mesto s trdnimi prijateljskimi in partnerskimi vezmi s sosednjim Gradcem, s katerim smo bitko glede pomembnosti v tem prostoru že zdavnaj izgubili in upajmo, da ne izgubimo še težko priborjenega sedeža nadškofije.

Ne predstavljam si več industrijskega centra, kot smo bili nekoč, in ne predstavljam si, da bodo naenkrat iz daljnega sveta kot "deus ex machina" prispeli investitorji in čudežno obrnili padajoči tok navzgor.

Predstavljam si ga kot mesto s profesionalno in učinkovito mestno upravo, kjer so naloge natančno razdeljene in je učinek merljiv.

Predstavljam si ga kot mesto, v katerem župan in rektor za istim omizjem pijeta kavo in s člani omizja razpravljata tudi v prostem času o prihodnosti našega mesta.

Ne želim se ukvarjati z negativnimi čustvi in rušenjem trenutne ter zmerjanjem prejšnjih oblasti, temveč razmišljati tvorno o jutrišnjem dnevu, razmišljati, kako bi bilo prav in kako to doseči s spoštovanjem ter čim večjim konsenzom, ki je potreben, če želimo obrniti nov list.

Seveda se samo ne bo spremenilo nič, leibnitzovski metafizični optimizem ne bi bil na mestu, harmonični red se ne bo vzpostavil sam po sebi in ne morem se sprijazniti s tem, da živimo v najboljšem vseh možnih svetov.

Goethe je dejal, da je vse slabo, ampak vse se lahko popravi. In to je prava iztočnica in tudi edino, kar nam preostane, da si ustvarimo lepšo bodočnost.

Za doseg do naštetih in seveda vseh drugih pozitivnih ciljev je potrebno prizadevanje vseh, ki jim za mesto ni vseeno. Posebej pomembno se mi zdi najti način, kako povezati intelektualno srenjo pri podpori in vzpostavitvi novih "mestnih svetilnikov", ki bi kazali pot v boljšo prihodnost? Spremeniti moramo našo percepcijo sveta, saj ga doživljamo izjemno subjektivno, ne pa realno. In za realno percepcijo se je enostavno potrebno lotiti dela na vseh področjih in si medsebojno za dobro opravljeno delo tudi javno izreči priznanje. Važno je torej, da vsakdo v tem našem polisu počne to, kar zna, in počne to po svojih najboljših močeh.

Dejstvo je, da nam zaradi časov, ki jih živimo, ko je dostojnost zapustila naš vsakdan, manjka humanosti in sočutja, manjka nam pozitivizma in energije, potrebne za angažma pri doseganju skupnega cilja. Sami je nimamo dovolj, drugim je ne dajemo in drugi je ne dajejo nam.

Ker se je današnja demokracija sprevrgla v farso in ker se v direktno politično življenje, ki v naši zavesti nosi izrazito negativen predznak, skoraj nihče, ki mu je kaj do dostojnosti, ne želi spuščati, je mogoče čas za redefinicijo načina skrbi za splošno dobro. Ne glede na neizpodbitno dejstvo, da bo v praksi nujen angažma intelektualne sfere tudi na političnem področju, da konstruktivno prevzame mesto v svoje roke, menim, da je čas, da se vzpostavi nekakšna nadpolitična agora, ki bi z iniciativo kompetentnih deležnikov obravnavala "res publico" ter konsenzualno izoblikovala največji možen, vendar realen nabor nalog, ki jih je nujno opraviti in ki uživajo splošno podporo.

Ta moralno avtoritarna skupina ljudi bi morala vsebovati ugledne posameznike iz različnih sfer življenja, dogovoriti bi se bilo torej treba o skupini ljudi, ne nujno samo intelektualcev, za katere bi obstajalo splošno strinjanje, da razmišljajo o mestu in ga usmerjajo ter so s svojim delovanjem že dokazali, da znajo in zmorejo. V mislih imam nekakšen ThinkTank, ki bi zbral pozitivne razvojne pobude ter jih elaboriral. Verjetno bi se pozivu v takšno skupino ljudi odzvali tudi tisti, ki se ne želijo politično izpostavljati, in tak dostojen nadpolitični organ bi verjetno posledično s svojo moralno avtoriteto prisilil politične stranke, da temu prisluhnejo in se zamislijo, kako bodo kadrovale in koga bodo pošiljale kot kandidate na volitve.

Verjetno bi nabor dosegljivih ciljev, o katerih bi kazalo doseči konsenz, moral vsebovati sledeče postavke – naj naštejemo najbolj očitne, kot jih vidim sam, pa še zdaleč niso vse:

- izvedba obvoznice okoli mesta,
- obnova starega mestnega jedra vključno z Lentom (način in vsebina doseganja tega cilja), spreminjanje Maribora v lepo srednjeevropsko mesto

- izgradnja vodovodnega in kanalizacijskega omrežja
- izgradnja umetnostne galerije in knjižnice
- investiranje v mednarodno promocijo mesta predvsem pri naših sosedih

Ta skupina ljudi bi tudi zastavila taktične načrte za izvedbo teh ciljev (vsebina, viri, roki, pravni vidik ...), pri čemer bi morala biti pozorna na gospodarski, socialni in ekološki vidik, in skrbno bi morala slediti njihovi izvedbi.

Ne verjamem, da Maribor trenutno premore organizirano strokovno ekipo, ki bi bila sposobna poiskati vire za doseganje teh ciljev, zato bi bilo verjetno s pomočjo teh uglednih posameznikov potrebno pritegniti in aktivirati mariborsko diasporo, najprej v Sloveniji in seveda tudi v tujini, in vzpostaviti strokovno ekipo, ki bi bila pripravljena in sposobna locirati vire za izvedbo. Za to pa so potrebni projekti, ki jih je nujno treba pripraviti tudi “na zalogo”, da smo pripravljeni na vse priložnosti, ki se pojavijo.

Mislim, da moramo pametno zadolžiti naše otroke danes, da bodo jutri živeli v lepem mestu in da bodo v njem sploh ostali.

Vsekakor pa ne smemo pozabiti na socialno noto in ob visokih načrtih na dejansko preživetje velike skupine ljudi, ki je vedno bolj vprašljivo.

Zelo pomembno bi bilo, da bi uspeli pridobiti pozitivističen pristop medijev do teh dejanj, saj je eden glavnih krivcev za občutek brezizhodnosti tudi medijsko izpostavljanje predvsem negativnih tem in iskanje senzacij.

Seveda pa so pred mestom tudi čisto politično strokovne naloge, med njimi je zanesljivo prva ureditev mestne uprave, da končno prične funkcionirati. Politična naloga je tudi, da mestna politika v povezavi z drugimi mestnimi občinami, ker država ne bo dvignila povprečnine, od nje izposluje, da zmanjša zakonsko predvidene obveznosti mestnih občin, ter da vseeno uspe pridobiti za mesto sredstva, ki mu že danes pripadajo, pa jih očitno ne znamo zahtevati oziroma nas pri naših upravičenih zahtevah enostavno nihče ne upošteva.

V tem izvajanju sem se omejil le na nekatera področja, tista, ki se mi v tem trenutku zdijo najbolj nespregledljiva.

Verjetno bo marsikdo ob branju tega teksta pomislil, da sem utopist. Dodal bi, da to moje razmišljanje izraža predvsem upanje, da se nekaj da narediti in da pozitivizem ne sme biti izenačen z utopijo, ker se stvari s pozitivističnim nastopom in upoštevanjem ter spoštovanjem drugih dajo premakniti, v to trdno verjamem.

Zato bi za konec citiral Voltaireovega Kandida: “Jaz vem tudi,” je rekel Kandid, “da nas čaka naš vrt.” – “Prav imate,” je rekel Pangloss, “zakaj ko je bil človek postavljen v edenski vrt, je bil vanj postavljen, ut operatur eum, da bi ga obdeloval: iz tega izhaja, da se človek ni rodil za počitek.” – “Delajmo brez modrovanja,” je rekel Martin; “to je edina pot do znosnega življenja.”

Vsa družinica se je pridružila temu izvrstnemu sklepu; vsak se je vrgel na delo po svojih darovih in tista krpica zemlje je bogato rodila.

Bodočnost si gradimo sami – delovanje Iniciative mestni zbor

*Gregor Stamejčič – Grizli in soavtorji**

Spoznali smo tudi, da Mariborčanke in Mariborčani ne potrebujejo še ene skupine, ki se pretvarja, da pozna njihove potrebe bolje kot oni sami. Ocenili smo, da je tisto, kar resnično potrebujejo, prostor, kjer lahko izrazijo lastne ideje in probleme ter organizacijske zmožnosti, da te težave s skupnimi močmi odpravljajo, ideje in želje pa uresničujejo.

* Soavtorji: Maja Šušteršič, Matic Primc, Urška Breznik, Rajko Kotnik, Tomaž Podbevšek, Tina Podbevšek, Cilka Šušteršič, Kaja Fiedler, Lucija Govedič, Jure Gojič, Jasna Markuš in Nina Roškar

V članku bomo skušali pojasniti, zakaj je Iniciativa mestni zbor (v nadaljevanju IMZ) eno najpomembnejših gibal sprememb v Mariboru. Najprej bomo postavili kulturna, gospodarska, politična in filozofska izhodišča za nastanek iniciative. V nadaljevanju bomo opisali cilje in delovanje IMZ v teoriji in praksi, kar nas bo pripeljalo do sklepnega in za to tematsko številko Dialogov najpomembnejšega dela, namreč ocen, predvidevanj in pogumnih ugibanj o prihodnosti mesta.

Pred kakšnim stoletjem je Lev Tolstoj zapisal, da bi vsi hoteli spreminjati svet, nihče pa ne bi želel spremeniti sebe. Ta članek se ukvarja ravno s tem – spremembo samega sebe, spremembo skupnosti in skozi to optiko tudi spremembo širše družbe, vključno – ali na čelu – s spreminjanjem načina političnega odločanja. Zato nam bo bralec oprostil, če v članku, ki piše o bodočnosti, toliko časa posvetimo razlagi svojega načina delovanja. Vedeti moramo, da je le-to ključno za razumevanje prihodnosti, saj se ravno z drugačnim komuniciranjem in organiziranjem spreminjamo sami, s tem pa počasi spreminjamo družbo. Vendar poudarjamo, da je za kakršen koli prispevek o naši iniciativi ključno razumevanje naše organizacije in nekaterih idej, ki jim sledimo, sicer bi končna napoved bila videti le kot prazen pamflet nekakšne iluzorne utopije, ne pa končni in logični zaključek dolgoletnega prizadevanja, ki utegne trajati ne leta in desetletja, marveč cele generacije. Zato toliko časa namenimo razlagi neposredne akcije, konsenza in moderirani komunikaciji. Brez tega védenja bi bil članek prazen. Imeli bi, če uporabimo laični marksizem, nadgradnjo brez podstati. Takšna streha na trhljih temeljih bi se kaj kmalu sesula sama vase.

Najprej naj se torej na kratko predstavimo, natančnejša razlaga bo sledila v nadaljevanju. Smo samoorganizirana skupina neformalno povezanih posameznikov, ki smo se v času vstaj zbrali, da bi vsebinsko zapolnili idejni prostor, ki so ga vstaje odprle. Ker smo – kot vsaka združba – idejno zelo raznoliki, je vsakdo prispeval iz svojega lastnega nabora izkušenj, ukvarjali smo se z družbeno-ekonomskimi vprašanji, ki so se zdela pomembna nam in našim bližnjim. Vendar smo kmalu ugotovili, da se ne moremo postaviti za eno samo idejo, ideologijo. Spoznali smo tudi, da Mariborčanke in Mariborčani ne potrebujejo še ene skupine, ki se pretvarja, da pozna njihove potrebe bolje kot oni sami. Ocenili smo, da je tisto, kar resnično potrebujejo, prostor, kjer lahko izrazijo lastne ideje in probleme ter organizacijske zmožnosti, da te težave s skupnimi močmi odpravljajo, ideje in želje pa uresničujejo. Tako smo nehali biti skupina, ki govori, in postali skupina, ki posluša. Na takšen način nam je uspelo doseči na stotine ljudi.

Pri svojem delovanju smo zavezani nekaterim enostavnim, a ključnim principom. Ker menimo, da je demokracija za neko družbo izjemnega pomena, si je želimo še več. Menimo, da so volitve v veliki meri prazen ritual, naši izvoljeni predstavniki ne zastopajo naših interesov, ampak svoje lastne. Zato poudarjamo pomen aktivnega prebivalstva – prebivalcev mesta z visoko stopnjo zavedanja o skupnem in o upravljanju z njim. Ljudi, ki so pripravljene aktivno nastopiti, da bi uresničili svoje interese. Da le-teh ne bi uresničevali na račun koga drugega, vse odločitve sprejemamo s konsenzom. V naši skupini, pa tudi na zborih, ki jih pripravljamo, je že en glas argumentiranega nestrinjanja dovolj, da ustavi proces. Tako preprečimo nastanek tiste znane situacije, v kateri dva volka in ovca demokratično odločajo o tem, kaj bo za večerjo. Ker verjamemo v enakopravnost in smo prepričani, da lahko vsak posameznik s svojim znanjem in izkušnjami koristi skupini, menimo, da je kakršna koli hierarhična organizacija škodljiva.

Poleg tega je bistveno lažje doseči dogovor med dvema enakopravnima posameznikoma, kot pa med, če karikiramo, gospodarjem in sužnjem. Tudi sicer menimo, da velika količina moči, skoncentrirana v rokah peščice, vodi v neenakopravno družbo, saj omogoča okoriščanje in izkoriščanje drugega. Posledično ne le med sabo, ampak tudi v širši družbi ne pristajamo na hierarhične odnose, ampak raje gradimo mrežo enakopravnih ljudi. Zadnji od ključnih principov, ki ga zagovarjamo, pa je neposredna akcija. Gre enostavno za motivacijski mehanizem, ki ljudi pripravi do osebne vpletenosti. Mi si ga namreč razlagamo tako, da nihče ne more nečesa predlagati, ne da bi bil pri uresničevanju tega predloga aktiven tudi sam. Poleg teh štirih ključnih premis zagovarjamo še nekatere, ki iz njih logično sledijo. Denimo, da ne toleriramo diskriminacije, se medsebojno poslušamo in spoštujemo, vsi nastopamo le kot posamezniki in tako naprej. Te vrednote uspešno prenašamo tudi na zборе samoorganiziranih četrtih in krajevnih skupnosti (SČKS), na katerih nastopamo kot moderatorji.

Teh zborov je danes deset, pokrivajo pa enajst mestnih četrti in krajevnih skupnosti. Zbori so med seboj vsebinsko precej različni, tudi število obiskovalcev močno niha. V posamični četrti je zbor vsakih 14 dni (z redkimi izjemami), tipično pa se zbora udeleži od deset do dvajset ljudi.¹ Na vsakem od teh zborov sta prisotna vsaj dva aktivista IMZ, ki delujeta kot moderatorja. Ker so zbori v celoti avtonomni, moderatorji v debato ne posegamo vsebinsko, ampak jo le usmerjamo k smiselnim ciljem. Edina izjema je bil projekt uvedbe participatornega proračuna, ki pa so ga vsi zbori s konsenzom podprli in v njegovi pripravi ter izvedbi tudi aktivno sodelovali. Rezultat takšnega delovanja so utečeni, aktivni in samostojni zbori, ki združujejo ljudi vseh možnih opisov, da bi skupaj poiskali najboljšo možno pot za izboljšanje svojega življenjskega okolja in življenjskih pogojev nasploh. S tem pa se nedvomno spreminja tudi podoba mesta samega.

NEKATERE TEORIJE, KI OSVETLJUJEJO DELOVANJE IMZ

V tem poglavju želimo predstaviti nekaj filozofskih razmišljanj, ki so uglašena z našim delovanjem. Ponovno želimo izpostaviti, da se izogibamo vsem ideološkim predznakom, zato navedenih razmišljanj ne gre jemati za izhodišča, ki smo jih pri svojem delovanju uporabili. Nastali smo spontano kot skupina posameznikov z močno različnimi ozadji, ki nas združujejo nekateri skupni cilji in skupna želja po večji demokratičnosti vsakdanjega življenja. Vseeno pa ne živimo v vakuumu, vsi imamo izkušnje z družbenimi gibanji, vsi delimo kulturo in zgodovino tega prostora in časa. Tako se kot skupina niti slučajno ne ravnamo po smereh razvoja, kot jih je načrtal

1 Odvisno od vremena in nogometu.

Edvard Kardelj, ampak ubiramo svojo pot. Vendarle pa so nekatere misli, sicer na več nivojih upravičeno zavrnjenega avtorja, še danes resnične in lahko pojasnijo dinamiko določenega družbenega dogajanja. Poleg tega nas je večina živela ali odraščala v času samoupravnega socializma, ki nas je tako ali drugače zaznamoval. Okoli Kardeljevih razmišljanj sicer nikoli nismo iskali konsenza, vendar si upamo zapisati, da je bilo po mnenju večine aktivistov IMZ samoupravljanje zanimiv poskus, čeprav se na koncu ni obnesel. Zato sledijo nekatera razmišljanja na to temo.

Samoupravljanje in kritika parlamentarne demokracije

Edvarda Kardelja moramo danes tako rekoč brati med vrsticami. Predvsem pa se moramo pri branju tega avtorja osredotočiti na njegovo analizo, saj je le-ta manj zaznamovana s plašnicami dialektičnega marksizma kot njegova dognanja. Na pomanjkljivosti parlamentarne demokracije je Kardelj opozoril že v sedemdesetih, danes pa lahko preverjamo resničnost njegovih domnev v prvi osebi. Povedal je, da je ne glede na inherentno demokratičnost nekega sistema v njem svobodna samo abstraktna in splošna politična misel, konkretni razredni, življenjski in delovni interesi delavcev pa so bolj ali manj brezpravni. Ker imajo pri odločanju v parlamentu monopolno pravico samo politični vrhovi partij, v nadaljevanju zapiše Kardelj, državljani lahko vpliva na politiko teh vrhov in na njihovo odločanje v parlamentu samo s svojim glasom, kot skupina pritiska na ulici ali prek raznih organizacij (Kardelj 1977).² V primeru Maribora, najbrž pa vse države, se je njegova opazka skozi optiko vstaj izkazala za skoraj preroško. Prav tako se ni motil pri analizi svobodnega državljanja v družbi, kot jo živimo danes. Po Kardelju državljani svojo pravico do odločanja prepusti lastnikom kapitala in tehnokraciji, politikom pa na področju parlamentarne oblasti. To prepuščanje odločanja njegovo vlogo v družbi omeji na zelo ozek krog pravic. Če želi državljani v družbi uveljaviti svoj vpliv, se mora zato lotiti štrajkov, demonstracij in drugih zunajparlamentarnih in revolucionarnih akcij, je zapisal Kardelj (Kardelj 1977).³ Podobno trdne temelje imajo na podlagi dosedanjih izkušenj tudi njegove osnovne predpostavke o samoupravni družbi: (samoupravna družba) “[...]se gradi na pluralizmu interesov samoupravnih subjektov, ne pa na pluralizmu oziroma konkurenci strankarskega političnega monopola” (Kardelj 1977).⁴ Podobno: “Celotna ideologija političnega pluralizma⁵ meš-

2 str. 30

3 str. 45

4 Kurziva avtor, str. 30

5 S tem avtor misli na parlamentarno demokracijo zahodnega tipa.

čanske družbe temelji na *istovetenju interesov vladajočega razreda in aparata njegovega političnega monopola na oblast s splošnimi družbenimi interesi* [...]. Obratno pa samoupravna demokracija prav *splošne družbene interese istoveti s samoupravnimi interesi delovnega človeka*,⁶ oziroma resničnega državljana kot nosilca konkretnega kompleksa osebnih in družbenih interesov (Kardelj 1977).⁷ To videnje Kardelj verjetno najbolje povzame s svojim znamenitim stavkom: "*Sreče človeku ne more dati niti država niti sistem niti politična stranka. Srečo si lahko človek ustvari samo sam. Toda ne sam kot posameznik, ampak samo v enakopravnih odnosih z drugimi ljudmi.*"⁸

Zgoraj zapisano kaže na osnovni antagonizem med posameznikom in oblastjo. Kardelj je sicer rešitev videl v avantgardni vlogi Komunistične partije Jugoslavije, če njegova dognanja nekoliko posplošimo, kar se je seveda izkazalo za zgrešeno. Ne glede na to je pravilno ocenil, da vladajoči razred svoje cilje prikazuje kot splošne družbene cilje. Oblastniki zato potrebujejo politične stranke, ki pozornost državljana preusmerjajo proč od njemu pomembnih ciljev. "Toda ti programi so tako spolitizirani, da so zelo daleč od razrednih in drugih interesov državljana, ki je in ostane samo volilec, z zelo malo možnostmi, da bi neposredno vplival na uresničevanje teh programov," zapiše Kardelj (Kardelj 1977).⁹ Svojo analizo sklene v enem stavku: "Politični pluralizem priznava svobodo samo določenim interesom v družbi, druge pa tlači in duši (Kardelj 1977)."¹⁰

6 Med vrsticami slehernika, op. p.

7 Kurziva avtor, str. 85

8 https://www.marxists.org/slovenian/teor_jug_soc/edvard_kardelj/poglavje_01.htm, kurziva avtor.

9 str. 41-42 (41-42)

10 str. 47

Konflikt posameznik – oblast

V družbi obstaja velik razkorak med pričakovanji oblasti in pričakovanji posameznikov. Zanimiv pogled na to vprašanje nam ponudi politični filozof Paul Wolff, ki trdi, da je v kateri koli družbi oblast nujno v konfliktu z avtonomnim posameznikom, saj mu krati osnovno svobodo, ker se mora posameznik podrediti zakonom. Osnovna izhodišča za takšen konflikt je Wolff podal tako: “Politika je raba državne moči ali poskus, da se na to rabo vpliva (Wolff 2001).”¹¹ Wolff trdi, da je oblast pravica ukazovati in skladno s tem pravica, da se tem ukazom drugi podredijo. Ob tem pa potegne jasen razloček od sile, ki je po njegovem sposobnost, da se nekoga prisili v podrejanje – z njeno uporabo ali z grožnjo njene uporabe (Wolff 2001).¹² Isti avtor meni, da je vsak človek, ki ima svobodno voljo in razum, obvezan prevzemati odgovornost za svoja dejanja (Wolff 2001).¹³ Razkorak med oblastjo in posameznikom po njegovem pripelje do konflikta, ki ga utemelji tako: “Ključna oznaka države je oblast, pravica, da vlada. Primarna obveza človeka je avtonomija, zavračanje, da mu vladajo [...].Vse dokler človek izpolnjuje svojo obvezo, da sam sprejema svoje odločitve, se bo upiral trditvi države, da ima oblast nad njim (Wolff 2001).”¹⁴ Wolff pa kot politični filozof iz nastale zagate vidi tudi izhod. Trdi, da je edina možna družba, ki razreši ta konflikt, anarhija,¹⁵ ki temelji na konsenzualni demokraciji. V konsenzualni neposredni demokraciji namreč lahko po Wolffu vsak pripadnik družbe svobodno odloča o vsakem zakonu, ki je na glasovanju. Tako je soočen le z zakoni, ki jih je kot državljan odobril. Pri pravilu konsenzualnosti pa je pomembno, da že en sam negativni glas, ko je govora o pomembnih zadevah, zaustavi družbeno delovanje (Wolff 2001).¹⁶ Kot bomo v nadaljevanju videli, je družbena ureditev, kot si jo predstavlja Iniciativa mestni zbor, v tem pogledu blizu Wolffovi konsenzualni demokraciji. Hkrati pa je za delovanje tako iniciative kot zborov ključno razumevanje konsenza, kot ga opredeljuje Wolff.

• Fotografija Matjaž Wenzel

11 str. 27

12 str. 28

13 str. 35

14 str. 39

15 Na tem mestu velja poudariti, da je anarhija po Wolffu funkcionalna družba brez vladarjev, ne pa kaotična, dezorganizirana družba, na kar mnogi ob besedi anarhija pomislijo.

16 str. 42–43

Prakse iz tujine

Kot smo že zapisali, so se aktivisti IMZ v iniciativo vključili spontano in z mnogoterimi ozadji. Posledično so mnogi od nas poznali zgodbe o bojih, ki jih ljudje po svetu bijejo proti pokvarjenim oblastnikom, korporacijam in vladam. O njih smo govorili na sestankih in v bolj neformalnem okolju. Te boje in prakse iz vsega sveta smo preučili in se skupaj odločili, katere bi Mariboru lahko koristile. Nekatere od teh zgodb so nam omogočile, da smo za iniciativo postavili nekatera trdna stališča in preko njih obrnili fokus tako aktivistov kot udeležencev zborov na prakse po svetu, ki so se izkazale za uspešne. Čeprav se v IMZ absolutno zavedamo kulturnih, zgodovinskih, gospodarskih, političnih in ostalih posebnosti našega prostora, smo ocenili, da lahko nekatere prakse iz tujine z nekaterimi modifikacijami prenesemo v naše okolje.

Mnoge rešitve in navdih smo aktivisti IMZ črpali iz dogodkov v brazilski provinci Rio Grande do Sul oziroma njenem glavnem mestu Porto Alegre. Čeprav so principe delovanja IMZ navdihnili mnogi dogodki doma in po svetu, denimo domača socialistična in samoupravna preteklost, boji zatiranih v Latinski Ameriki in drugod, anarhizem, gibanje 15o in tako naprej, je prav Porto Alegre postal vzor, po katerem se ravnaajo aktivisti IMZ. Razlog za ta vpliv gre iskati v dejstvu, da gre za sodobno mesto, ki ni ideološko in časovno tako zelo oddaljeno od nas. Poleg tega je izjemnega pomena dejstvo, da so v Portu Alegru spremembe dosegli z organizacijo na zborih, od spodaj navzgor. Po laični analizi nekaterih aktivistov IMZ je namreč eden temeljnih vzrokov za propad poskusa socialističnega samoupravljanja ravno v partijski organizaciji, ki je potekalo z jasno določenim vodstvom in hierarhijo. Na koncu pa so za vpliv Porta Alegre na IMZ pomembni merljivi in dobro dokumentirani rezultati ter ponovljivost uspeha takšne organizacije v drugih mestih po svetu.

Braziliija je malone kliše za latinoameriško korumpirano državo. V Portu Alegre so se konec osemdesetih let XX. stoletja soočali s podobno situacijo, kot se je leta 2012 zgodila v Mariboru. Župan in mestni svet v Portu Alegru so bili do konca pokvarjeni, ljudje pa čedalje bolj nezadovoljni. To je pripeljalo do množičnega protesta, po katerem je oblast prevzela delavska stranka PDT. Na oblasti se sicer ni najbolje znašla, kar je pripeljalo do nadaljnjih protestov in vzpostavitve ljudskih skupščin v različnih predelih Porta Alegra. Tako organizirano ljudstvo pa je nato od občine izsililo uvedbo participatornega proračuna. S tem instrumentom danes prebivalci Porta Alegra upravljajo celoten proračunom mesta, praksa pa se je v 25 letih izkazala za tako uspešno, da so jo uvedli na raven vse province.

Rezultati so zavirljivi – v teh 25 letih so na primer početverili število šol, oskrbeli skoraj vsa gospodinjstva s svežo vodo in zmanjšali raven neenakosti med prebivalci na najnižjo raven v Braziliji. Nemara še pomembnejše je dejstvo, da navkljub menjavi na oblasti ljudje danes poznajo svoje pravice in dolžnosti oblastnikov.

Drugo pomembno gibanje, ki je močno vplivalo predvsem na tehnične metode dela v IMZ, je gibanje Occupy. Le-to je populariziralo prakse, ki so se sicer dolga leta razvijale v subverzivnih, egalitarnih in nehierarhičnih krogih. Udejanjili so koncepte ljudskih skupščin oziroma plenumov, na katerih so ljudje odločali skupaj in s konsenzom, za komunikacijo pa so uporabili tehniko ročne komunikacije. Obe praksi smo za potrebe zborov in sestankov z manjšimi modi-

fikacijami prevzeli tudi moderatorji IMZ. Močno nas je zaznamovala tudi enostavna, a resnična enačba o borbi 99 % proti 1 %. Na koncu koncev pa so celo začetki IMZ nekako povezani z gibanjem Occupy, saj so prve proteste v Mariboru sprožili pripadniki gibanja 29. oktober, ki neposredno izhaja iz gibanja Occupy. IMZ in 29. oktober pa sta ob mnogih priložnostih tudi sodelovala.

Tretja za IMZ pomembna izkušnja prihaja iz Reykyavika. Mesto, ki ima približno enako število prebivalcev kot Maribor, v državi, ki jo je gospodarska kriza udarila enako močno kot Slovenijo, že šesto leto uspešno izvaja participatorni proračun (PP). Na pobudo in s pomočjo nevladne organizacije Citizen's Foundation, je reykjaviška občina začela z izvajanjem programa "Boljše soseske" leta 2010. Postavka je v vsakoletnem proračunu mesta zavedena pod Oddelek za okolje in načrtovanje in v letih izvajanja vztrajno raste od začetnih 100 milijonov ISK. Odkar ta program izvajajo, so v Reykjaviku v okviru participatornega proračuna izvedli že 600 projektov.¹⁷

Na koncu bi omenili še dve mesti, dogajanje v katerih intrigira večino aktivistov IMZ, čeprav te prakse nemara ne želimo tako neposredno prenesti v lokalno okolje. Eno je Marinaleda v Španiji, ki je mesto brez nezaposlenih, brez brezdomcev in z nadpovprečno plačo, upravljano kot zadruga. Zanima nas predvsem njihova politična organizacija, ki se odvija na zborih prebivalcev, in njihova gospodarska organizacija, ki temelji na delovno intenzivnih poljedeljskih panogah. Drugo mesto, ki nas zadnje čase zanima, pa je francoski Grenoble, kjer so uspešno uvedli participatorni proračun, prebivalci soupravljajo z mestom, župan pa je ugodil željam prebivalcev in v mestu prepovedal velike reklamne panoje ter v javno lastništvo vrnil vire pitne vode

IMZ se seveda navdihuje tudi pri drugih družbenih gibanjih. Zgodovina samoorganiziranih in samoupravnih skupnosti se je pisala stoletja, danes pa prakse samoorganizacije najdemo vsepovsod, od New Yorka do Lakadonske džungle. Največji vpliv moramo poleg lastne samoupravne izkušnje pripisati latinoameriškim mestom in deželam, kjer so te prakse v zadnjih desetletjih doživele izjemen razcvet, bile pa so tudi dobro popisane in raziskane. Vendarle pa na koncu koncev ubiramo svojo pot, tuje izkušnje pa nam lahko le pomagajo pri orientaciji. IMZ tako ne skuša v slovenski kulturni prostor umestiti nekakšen tujek, ampak na podlagi desetletij izkušenj od doma in iz tujine spodbuditi organsko rast skupnosti, organizirane na načelih solidarnosti, enakopravnosti in pravičnosti.

¹⁷ V času pisanja tega prispevka (julij 2016) IMZ-jevcem pridobljenega znanja še ni uspelo prenesti Mestni občini Maribor, saj se kljub več pozivom v zadnjih štirih mesecih MOM še ni imela časa sestati z nami.

DELOVANJE IMZ

Ko smo pregledali nekatere vzroke za nastanek IMZ in osvetlili nekaj idej, s katerimi si lahko pomagamo pri razlagi našega delovanja, se lahko posvetimo sami organizaciji iniciative. Nastali smo po Drugi mariborski vstaji, ko se je v Centru avtonomne in alternativne produkcije (CAAP) odvila obširna okrogla miza, kjer so udeleženci poskušali artikulirati zahteve vstajnikov in poiskati smeri razvoja Maribora. Na podlagi podanih izhodišč se je razvila zanimiva splošna debata. Po dogodku se je zbrala množica, morda nekaj več kot sto ljudi. Tisti udeleženci, ki v strankarski politiki nismo videli nobene pozitivne perspektive, smo se odločili nestransko organizirati. Na naslednjih sestankih sta nastali kreativna skupina in strateška skupina. Kreativna se je ukvarjala s protesti, medtem ko je strateška preučevala strukture in načine upravljanja z mestom ter poskušala ponuditi boljše rešitve. V prihodnjih tednih se je kreativna skupina izkazala za mnogo bolj organizirano in predano, zato je bolj aktivne člane strateške skupine nekako absorbirala. Tako je nastala Iniciativa mestni zbor (IMZ).

Naših uspehov ne gre pripisati le osebni predanosti. V svojem delovanju uporabljamo dodelan, fleksibilen sistem praks, ki so se že ničkolikokrat izkazale za uspešne. Verjetno je največja razlika med našo in drugimi iniciativami ravno v disciplini aktivistov ter v nehierarhični, mrežni povezanosti. V nadaljevanju se bomo zato posvetili ciljem in organizaciji iniciative, saj bomo le tako lahko prikazali razloge in potenciale naših vizij bodočnosti mesta.

Organizacija in cilji

IMZ smo se ob svojem nastanku samoopredelili kot nehierarhična, nestransko, neformalna skupina, namenjena aktivnemu političnemu udejstvovanju na lokalni ravni. Naši osnovni cilji so gradnja nestransko politike, civilni nadzor in združevanje ljudi, s tem pa sprememba političnega sistema. Ta bi moral ljudi združevati in aktivno vključevati v odločanje o skupnem, namesto da odločanje prepušča izkoriščevalskim šerifom.¹⁸ Iniciativa želi meščanom ponuditi alternativo pri demokratičnem soupravljanju z mestom s samoorganizacijo in neposredno akcijo.

Cilj delovanja IMZ je vzpostavitev legitimne alternative vladajočim političnim strukturam, s pomočjo katere bi prebivalci Maribora lahko izrazili svoje želje in potrebe ter jih s skupnimi močmi tudi uresničili. Tako bi po našem mnenju prišli do bolj egalitarne, bolj demokratične družbe, s skladnim gospodarskim, kulturnim in družbenim razvojem. Aktivisti IMZ smo

18 Tako malopridnih oblastnikov ne imenujemo le v prostem pogovoru, ampak tudi v knjižici IMZ.

se kmalu odločili, da ne podpiramo strankarske politike, ki je po našem mnenju v veliki meri vzrok godlje, v kateri se je Maribor znašel.

IMZ je visoko organiziran. Od same ustanovitve po drugi vstaji se pripadniki iniciative redno srečujemo, vsak ponedeljek ob šestih popoldan v prostorih CAAP.¹⁹ Na vsakem sestanku aktivisti sedijo v krogu, skupaj določimo dnevni red, moderatorja in zapisnikarja ter upoštevamo ročne signale in skupinski dogovor. Čeprav znotraj skupine občasno pride do konflikta, je koherenca skupine visoka. Doslej smo s pogovorom uspešno rešili vsako težavo, ki bi na skupino lahko delovala destruktivno. K temu gotovo pripomore visoka stopnja tolerance znotraj skupine, kot tudi smisel za humor, pogoste refleksije delovanja in pestrost skupine. Velik razlog je tudi konsenzualno sprejemanje odločitev. Gre za visoko organizirano mrežno ali horizontalno skupino brez centralnega vodje, ki iz pestrosti izkušenj in različnih vizij s pomočjo konsenza išče najboljše možne rešitve za mesto. Ena od teh rešitev, ki se je izpostavila zelo kmalu in je s časom postala osnovna dejavnost IMZ, je organizacija zborov samoorganiziranih četrtnih in krajevnih skupnosti (SČKS).

IMZ nasprotovanje oblasti in oblastniškim strukturam pojasni tudi v svoji knjižici: “Z izvajanjem pritiska na vladajoče strukture in uveljavljanjem neposredne demokracije si bomo izbrili pravico do soodločanja in soupravljanja na krajevni, občinski in državni ravni.” Kot alternativo strankarskemu sistemu oziroma sistemu zastopniške demokracije smo tako zasnovali sistem zborov krajanov, na katerih bi prebivalci neke lokalitete sami izpostavili in reševali problematiko v svojem okolju, s tem pa bi se v vseh pogledih polnomočili. Ker gre za povsem prostovoljno udejstvovanje ljudi, ki si na zborih sami postavljajo ne le cilje in rešitve, ampak tudi pravila komunikacije, način delovanja in tako naprej, gre v takšnem načinu organizacije za proces samoorganizacije, ki bo v nekajletni perspektivi po našem pričakovanju lahko pripeljal tudi do dejanske samouprave. Naša pričakovanja niso le nekakšne fantazije, ampak temeljijo na analizah rešitev, ki so se v tujini že obnesle.

Po več kot treh letih delovanja IMZ so naše prakse torej precej standardizirane. Refleksija delovanja znotraj skupine je pokazala, da enostavno zato, ker delujejo. Vsaj dvakrat na leto pripravimo poseben sestanek, na katerem razmišljamo o dosedanjem delovanju. Mnogo težav rešimo že sproti na sestankih, kjer izmenjujemo in včasih celo implementiramo mnoga mnenja in ideje. Vsekakor je pglavitni razlog za uspešnost iniciative stalnost – redni sestanki, redni zbori in dnevna komunikacija.

19 Sestanki so potekali celo ob praznikih in med počitnicami, čeprav v manjšem obsegu.

Zbori krajanov

Prvi zbor samoorganizirane četrtne skupnosti je bil 27. 2. 2013 v Novi vasi. Udeležba je bila nad našimi pričakovanji, saj je prišlo skoraj sto ljudi. Čeprav je šlo šele za prvi zbor, se je na njem zvrstilo veliko predlogov za nadaljnjo obravnavo, ljudje pa so tudi aktivno sodelovali. Po prvem zboru so se zbori kmalu vzpostavili tudi v drugih mestnih četrtih – na Studencih, v Magdaleni, v Centru, v MČ Ivan Cankar in v Radvanju, nekoliko kasneje, ko smo bili aktivisti pripravljani na novo širitev, pa še v Koroških vratih, na Pobrežju in na Taboru. Leta 2015 so se začeli zbori tudi v dveh krajevnih skupnostih, v Pekrah in Kamnici. Danes IMZ tako pripravlja zbere samoorganiziranih skupnosti²⁰ v enajstih od sedemnajstih mestnih četrti ali krajevnih skupnosti Maribora.

V pogovoru z aktivisti IMZ smo prišli do spoznanja, da so se odločili organizirati zbere, ker prebivalci mesta nimajo nobenega zaupanja v strankarsko politiko, ker je ta objektivno gledano prepredena s korupcijo in klientelizmom, ter da mesto posledično potrebuje alternativo. Ljudski zbori omogočajo neposredno demokracijo, preprečujejo korupcijo²¹ in polnomočijo ljudi. Zato je odločitev aktivistov IMZ, da se v vlogi moderatorjev četrtnih zborov ne vmešavamo v vsebino debate, povsem praktična, saj na eni strani s tem polnomočimo udeležence, na drugi pa negiramo pokroviteljske prakse. Moderatorji ne govorimo ljudem, kaj bi morali storiti, ampak jih z usmerjeno debato vodimo le toliko, da svoje zamisli uresničijo.

Vsak zbor na prvem srečanju sprejme pravila komunikacije, ročne signale in moderatorje, ki jih morajo udeleženci na vsakem nadaljnjem zboru ponovno potrditi. To omogoča zborom legitimnost in zagotavlja njihovo avtonomijo. Udeleženci lahko kateri koli del dogovora tudi spremenijo, če za to obstaja konsenz.

Udeleženci zborov se srečujejo vsakih 14 dni, saj smo aktivisti IMZ ocenili, da takšna frekvenca nudi dovolj časa za pripravo in organizacijo dela,²² hkrati pa je dovolj pogosta, da ljudje med dvema zboroma ne zapadejo v pasivnost. Doslej se je ta ocena izkazala kot pravilna. Razdelitev na zbere glede na obstoječe mestne četrti pa se je obdržala enostavno zato, ker smo moderatorji iskali neko smiselno entiteto s skupnimi potrebami in sorodno razvojno vizijo. Pri tej delitvi je že prišlo do izjeme – ker so bile meje mestnih četrti in krajevnih skupnosti zarisane glede na potrebe strankarske politike, se je mestni del četrti Ivan Cankar odločil združiti z zborom Center. Zboristi so namreč ocenili, da imajo več skupnega s to četrtjo kot pa s pretežno ruralnimi predeli, ki tvorijo primestni del. Takšna delitev je po mnenju IMZ legitimna, saj je vsak zbor avtonomen in lahko o vsakem takšnem vprašanju odloča s konsenzom.

20 Na prvi pogled gre za kontradikcijo, zato velja navidezni paradoks razčistiti: zbori so organizirani, pripravlja jih IMZ; skupnosti prebivalcev pa se samoorganizirajo in se srečujejo na pripravljenih zborih.

21 Korupcija temelji na stanju, da lahko en človek ali malo ljudi odloča o premoženju mnogih. Na posameznika je možno vplivati s prisilo, koristjo ali čustvi. Če je moč razpršena na veliko ljudi, takšna manipulacija s skupnim dobrim ni mogoča.

22 Tako pri moderatorjih kot pri udeležencih zborov.

Splošen vtis je, da zbori po približno treh letih delovanja v mestu dosegajo pomembne učinke pri demokratizaciji procesov odločanja, pri civilnem nadzoru javnih služb in podjetij, pri vključenosti ljudi v demokratične procese, pri implementaciji demokratičnih mehanizmov v mestno upravo in pri dvigu kvalitete bivanja v mestu.

Participatorni proračun

Delovanje občanov v sklopu samoorganiziranih četrtnih in krajevnih skupnosti je kmalu pričelo dajati rezultate in jasno je postalo, da so občani sposobni tako identificirati probleme v lastnem okolju kot tudi poiskati rešitve zanje. Še več, našli so tudi širok nabor načinov, kako uspešno vplivati na odločevalce, da so le-ti predlagane rešitve tudi implementirali. Vendar pa so že prve akcije izdatno ilustrirale, kako malo formalnih mehanizmov za vplivanje na odločevalce imajo občani na voljo. Uradno že obstoječi mehanizmi so se izkazali bodisi za nedelujoče bodisi za neizvedljive v praksi. Neformalni pritiski in medijske akcije organiziranih krajanov so se izkazale kot uspešne, vendar pa so bile časovno potratne, saj bi s precej manj truda, ki ga je bilo namenjenega prepričevanju tega ali onega funkcionarja, lahko ljudje sami odpravili težavo. To spoznanje je dalo jasno vedeti, da moramo poiskati neko novo obliko formaliziranega sodelovanja občanov pri upravljanju z mestom. S takšnim instrumentom bi lahko občani legitimno izrazili svojo voljo, odločevalci pa bi morali to voljo upoštevati. Kot rešitev je IMZ predlagala uvedbo participatornega proračuna.

Participatorni proračun je sistem razporejanja dela proračunskega denarja tako, da o njegovi porabi soodločajo občanke in občani. Gre za v svetu že dodobra uveljavljen in preizkušen mehanizem, ki se že več kot četrto stoletje izvaja v več kot 1.500 mestih, regijah in zveznih državah na svetu. V okviru participatornega proračuna lahko občani in občanke sami predlagajo projekte, za katere menijo, da so v njihovem okolju pomembni, in jih kasneje med vsemi predlaganimi tudi z glasovanjem izbirajo, mestne oblasti pa so zavezane izpolniti tako legitimno izraženo voljo. V raziskavah učinkov participatornega proračuna se kaže, da imajo mesta, ki se soupravljajo s participatornim proračunom, višjo gospodarsko rast, se razvijajo bolj enakomerno, v njih se znižuje družbena neenakost in povečuje povprečna stopnja izobrazbe, dviga se kvaliteta življenja kot tudi zadovoljstvo nad življenjem v mestu, nenazadnje pa se zmanjša tudi stopnja korupcije, poveča se učinkovitost porabe sredstev in povrne se zaupanje v demokratično ureditev. Rezultati so impresivni vendar ne presenetljivi, saj so prav občani tisti, ki najbolj poznajo lastne težave in težave v lastnem okolju, povrh tega pa so pri reševanju lastnih težav zelo odporni na korupcijska tveganja. V procesu participatornega proračuna občanke in občani sami določijo, katere investicije so v skupnosti najnujnejše. Na takšen način realizirane investicije kar se da natančno in konkretno odgovarjajo na potrebe skupnosti.

Maribor je v času pisanja tega članka že izvedel pilotni projekt v MČ Radvanje in odziv prebivalcev je presegel vsa pričakovanja. Ljudje so izmed nekaj več kot dvajset projektov izgla-

sovali štirinajst, ki jih njihova četrt najbolj potrebuje. Glasovanje je potekalo tako, da je lahko vsak krajan oddal pet glasov za različne projekte, ki so mu bili najbližji, kar je sestavilo prioriteto lestvico. Projekti naj bi bili izvedeni do porabe sredstev.²³ Do tu vse lepo in prav, zataknilo pa se je, kot običajno, pri občini, ki se pol leta po pilotnem projektu še ni začela ukvarjati z nobenim projektom. Participatorni proračun se v Mariboru tako še razvija. Verjetno bi se Maribor lahko zgledoval po izvajanju PP v islandskem glavnem mestu Reykjavik, kjer soupravljanje s participatornim proračunom izvrstno deluje. Zaradi tega je nekaj članov IMZ letos obiskalo Občino Reykjavik in pridobilo informacije, ki bi lahko pri izvajanju projekta participatornega proračuna vodile tudi MOM.

Na letni ravni je za izvedbo projektov PP v proračunu Rekyjavika na voljo 450 milijonov islandskih kron (ISK), kar je približno 3,5 milijona evrov. Ker je občinski proračun za naslednje leto brez izjeme sprejet v sredini decembra, lahko odgovorni uradniki zelo natančno in načrtovano izvajajo postopke PP. Maja se prične zbiranje predlogov po mestnih četrtih, ki jih lahko prebivalci oddajo preko spletne strani ali po elektronski pošti. Med julijem in septembrom občinske službe predloge pregledajo in jih tehnično in finančno ovrednotijo. Oktobra prebivalci preko spleta glasujejo za ovrednotene predloge za njihovo posamezno četrt. Vsaka izmed desetih četrti dobi za izvedbo projektov na voljo 11,25 milijonov ISK (okoli 86.500 evrov), preostanek od 450 milijonov ISK pa se med četrti razdeli glede na število prebivalcev. Največja četrt dobi okoli 535.000 evrov, najmanjša pa okoli 105.000 evrov. V mesecu februarju občina objavi javne razpise za izvedbo projektov, ki morajo biti zaključeni v tekočem letu. Da so projekti dejansko zaključeni, preverja pri pristojnih službah celo sam župan. Pomembno je poudariti dejstvo, da se župan in občinske službe zavedajo pomena PP v očeh prebivalstva, zato nikakor ne iščejo bližnjic za izvedbo ali izgovorov, da se nekaj ne da narediti. Če je cesta delno v lasti občine in države, bodo dosegli dogovor in cesta bo v celoti preplastena. K lažji izvedbi pripomore tudi dejstvo, da je večina zemlje v Reykjaviku v občinski lasti, torej lasti širše skupnosti. Tako se izognejo problemom, ki bi nastali, če bi npr. neko otroško igrišče želeli umestiti na zapuščeno in posledično degradirano zemljišče v privatni lasti, lastnik pa se ne bi strinjal oz. zemljišča ne bi želel prodati.

Akcije

Kvantitativne učinke zborov je možno izmeriti, saj moderatorji reševanje določene problematike spremljajo od pobude do rešitve. Ti učinki so močno variabilni od zбора do zбора, saj ljudje niso povsod enako aktivni, različnih problematik se lotevajo z različno stopnjo resnosti in an-

²³ Mariborska občina je za pilotni projekt participatornega proračuna v mestni četrti Radvanje namenila 97.000 evrov.

gažmaja, poleg tega pa niha tudi kompleksnost problematike. Tako je lahko na primer javno pismo napisano, potrjeno na zboru in poslano pristojnim v času dveh ali celo le enega zбора, kar akcijo že zaključí. V drugem primeru pa se problematika javnega podjetja Energetika vleče z zбора na zbor, saj na dan prihajajo novi podatki. Poleg tega se mora zbor večkrat obrniti na urad informacijskega pooblaščenca za vpogled v pogodbe, čakati morajo na iztek zakonsko določenih rokov za pridobivanje podatkov javne narave, včasih morajo groziti celo z ovadbo zaradi molka organa. Problem je tudi sam cilj – prestrukturiranje podjetja, da bi bolje zadovoljevalo potrebe krajanov. To se ne bo zgodilo kar tako, zbor mora mobilizirati javnost in na takšen način pritiskati na podjetje. Zato reševanje te problematike traja že več mesecev, verjetno pa se bo zavleklo v leta.

V IMZ neposredno akcijo pojmuje širše kot “vzemi lopato in odstrani ta kup”. Neposredna akcija v našem pojmovanju pomeni predvsem osebni angažma, to pa je lahko enkratno delo v neki akciji ali pa mesece, celo leta trajajoči boj z občinskimi mlini na veter. Skupina posamezniku nudi moč in oporo, posameznik pa po svojih močeh prispeva k skupnemu. To je temeljni gradnik družbe enakopravnih, kot si jo je zamislila IMZ.

SREDNJEROČNA VIZIJA RAZVOJA MARIBORA

Naša analiza je pokazala, da je Maribor sicer res žrtev makroekonomskih, nacionalnih in celo globalnih politik, vendarle pa je mesto utrpelo precej ran, ki smo si jih zadali sami. Razlog tega je slabo upravljanje, neangažiranost, neznanje, klientelizem, korupcija in nepotizem. Ocenjujemo, da te samozadane rane izhajajo iz pomanjkanja osnov demokracije, torej pogovarjanja, medsebojnega spoštovanja, upoštevanja mnenj vseh deležnikov in iskanja rešitev v interesu občanov. V Mariboru je prišlo do načrtnega odtrganja dela strokovne, zainteresirane, samoiniciativne in energetske, gospodarske in civilne javnosti, ki bi lahko marsikaj prispevala k razvoju mesta. Zato si v naši viziji razvoja Maribora želimo, da bi se participatorni način političnega delovanja razširil in bi tako pripomogli k temu, da bi občani dobili primerno vlogo pri upravljanju z mestom.

Zgodovina našega nastanka in način delovanja IMZ sta pomembna pri razumevanju naše vizije razvoja mesta. Z našim delovanjem smo želeli na mikro nivoju ustvarjati družbo, kakršno bi želeli videti v vsakdanjem življenju. Vsi prej opisani postopki, kot so organizacija, izkušnje, akcije in instrumenti, niso cilj delovanja IMZ. So orodja, ki jih vnašamo v družbo, da bi dosegli večjo demokratičnost, odstranili nepotrebne avtoritete, odločanje, samo življenje pa naredili bolj pravično. Naša srednjeročna vizija se ne nanaša na posamične ideje,²⁴ temveč teži

24 Denimo, kaj bi se dalo narediti z gozdom x ali s potokom y?

k temu, da bi se v mestu uveljavili novi politični postopki. Z njimi bi bilo možno, da osebe, ki imajo izvirne ideje o tem, kako ravnati z javnimi stvarmi ali politikami, vstopijo v javno debato, hkrati pa bi se tako ljudi vzpodbudilo, da bi začeli razmišljati o tem, kaj lahko naredijo. Jasno je, da tega ljudje ne bodo počeli za prazen nič, ampak le, če lahko resnično pričakujejo, da bo imel njihov vloženi čas kakšen opazen vpliv na dogajanje v mestu. Prav pri predlogu posamičnih postopkov predvidevamo, da bi se le-ti izvajali na načine, ki jih sami uveljavljamo. Posveti z občani torej ne bi več bili videti tako, da nek uradnik sedi za mizo in uro in pol razlaga, kako si on predstavlja določeno temo, potem pa imajo zainteresirani posamezniki na voljo deset minut za vprašanja. Namesto tega bi interakcije z občani potekale moderirano. Vsi občani bi bili obravnavani enakopravno uradnikom, imeli bi primerljiv čas za izražanje lastnih videnj, na voljo bi imeli vnaprej predvidene postopke, kako se lahko kakšen predlog ali akt, ki je del razprave, spremeni glede na njen potek. Imeli bi torej format razprave, kjer vlada moč argumenta.

Postopek demokratizacije skupnosti ni nekaj, kar bi nek modrec uvidel in bi se to potem preneslo na družbo. Pri tem gre za organski proces postopnega odpiranja javnega prostora z istočasnim polnomočenjem skupnosti, da v tem prostoru svoje demokratične pravice tudi uveljavlja. Ravno zato ne pišemo o naši viziji idealne družbe,²⁵ do katere bi prišli v naslednjih 200 letih odpiranja in polnomočenja. Namesto tega se nam zdi pomembno poudariti, da je družba že sedaj dovolj razumna, izobražena in opolnomočena, zato je trenutno onemogočanje participacije občanov v velikem nesoglasju z že obstoječo stopnjo družbenega razvoja. Zato menimo, da je smiselno takoj odpreti politični prostor in omogočiti sodelovanje in soodločanje občanom tam, kjer je očitno, da so pripravljeni in sposobni udeleževanja. Istočasno pa moramo vložiti svojo energijo tudi v nadaljnji organski razvoj soupravljanja in demokracije. Tako lahko, v bodočnosti pričakujemo še bolj odprte oblike soupravljanja, ki jih bodo oblikovali občani sami.

Za premostitev že obstoječih neravnovesij med pripravljenostjo in sposobnostjo občanov ter obstoječimi postopki upravljanja z mestom pa vendarle lahko predlagamo nekaj posegov, kir pa jih ni treba na novo razvijati ali zanje spreminjati zakonodaje, saj so drugje že uveljavljeni. Včasih je enostavno treba postopke spremeniti v takšne, kot so bili le nekaj let nazaj. Lahko pa zelo hitro in konkretno identificiramo nekaj področij, kjer so spremembe nujne. Njim namenjamo naslednjih nekaj poglavij.

Mestne četrti in krajevne skupnosti

Sveti in tajniki MČ in KS so prvi kontakt med organi mesta in občani. Kot taki bi morali po načelu subsidiarnosti upravljati z zadevami, ki se tičejo njihovega območja, hkrati pa bi morali biti učinkovit mehanizem za prenos volje občanov na mestno raven. Ničesar od tega sedaj ne izvajajo, saj nimajo niti pooblastil niti omembe vrednih sredstev za lastne vsebine. Poleg

²⁵ Njeni nastavki so sicer dokaj jasno razvidni iz oblik našega delovanja.

tega so tudi slab mehanizem za prenos volje občanov, saj njihovih priporočil občini ni potrebno upoštevati in se dejansko tudi ne upoštevajo. Zato ima precej svetov MČ in KS velike težave z neaktivnostjo svetnikov, ki so tako rekoč nehote padli na te funkcije po algoritmih proporcionalnih volitev. Občani jih niti ne poznajo. Treba se je zavedati, da so tudi posamične MČ v Mariboru večje kot večina slovenskih občin. Te četrti volijo lastne predstavnike in nesprejemljivo je, da se jih obravnava kot neke nepomembne organizacijske enote, ki ne potrebujejo nobenih pooblastil. Žalostno je, da velja prepričanje, da MČ in KS ni potrebno izvajati nobenih politik v lastnem okolju in je dovolj, če se jim na leto za lastni program dodeli 500 evrov sredstev.

Zato je potrebno uvesti spremembe že na nivoju MČ in KS, namreč:

- Svetom MČ in KS se morajo vrniti pooblastila za odločanje o lokalnih stvareh, kot so odpiralni časi lokalov, javne prireditve in podobno.
- Seje svetov MČ in KS morajo postati javne, ne le po črki zakona, ampak tudi funkcionalno, saj sedaj prebivalci praktično ne morejo izvedeti, kdaj bo seja. Prav tako morajo biti javne tudi seje odborov.
- Na sejah mora biti predviden tudi čas za točke dnevnega reda, ki bi jih vložili občani. Občanom bi bilo dovoljeno in omogočeno, da argumentirajo svoja stališča.
- Vsaka MČ in KS bi morala vsaj enkrat letno sklicati zbor krajanov na temo mestnega proračuna, še boljše pa večkrat na leto za različne teme.
- Vsaki MČ in KS morajo biti zagotovljena dovoljšnja sredstva za izvajanje lastnih družbenih, kulturnih in podobnih vsebin.
- Za izvajanje investicij na območju MČ in KS naj bo potrebno soglasje svetov MČ in KS.
- Število svetnikov po posameznih MČ in KS naj se ustrezno zniža na manj kot 12, tako da bodo voljeni neposredno in ne po proporcionalnem sistemu.

Občinska uprava in mestni svet

Kljub pritiskom v preteklih letih je mestna uprava še vedno zaprta in netransparentna enota, ki občanov ne vključuje v svoje delovanje, skoraj ne organizira posvetov z njimi in se na političnem nivoju bolj kot ne ukvarja sama s sabo in z mestnim svetom. Komunikacija z občani je zgolj nekaj, kar se izvaja, če komu ostane nekaj časa in denarja. In seveda le, če se že vnaprej ve, da bodo občani potrdili, karkoli si je določil organ izmislil. Posledica tega je, da so rešitve, ki jih mestna uprava najde, parcialne, eksperimentalne in se ukvarjajo s potrebami interesnih združenj ali posameznikov, namesto da bi reševale težave občanov kot skupnosti. Zaradi te zaprtosti je uprava zelo slaba tudi na razvojnem področju, kjer je potrebno mnoštvo idej in samoiniciativa. Vse to se akutno kaže v izredno slabem črpanju sredstev iz državnih in evropskih skladov, kjer naša občina skoraj za petkrat zaostaja za slovenskim povprečjem in tako “vrže stran” tudi do 20 milijonov evrov letno.

Za odpiranje občinske uprave in demokratizacijo dela mestnega sveta nam ni treba razvijati novih postopkov. Lahko le prevzamemo prakse, ki že obstajajo v sosednjih državah:

– Urad za participacijo občanov

V upravi MOM se mora po vzoru marsikaterega tujega mesta ustvariti organ, ki bo skrbel za komunikacijo z občani. Ta urad bi imel nalogo, da skrbi za pretok informacij od uprave do občanov in seveda obratno. Skrbel bi, da se izvajajo redni javni posveti o relevantnih temah v mestu. Prav tako bi skrbel za izvajanje vseh specifičnih praks vključevanja občanov v postopke odločanja. Obenem mora nenehno razvijati nove načine vključevanja občanov in izvajati informacijske in izobraževalne aktivnosti, ki občane polnomočijo.

– Participatorni proračun

To je način soodločanja občanov pri porabi javnih sredstev. MOM je pilotni projekt že uspešno izvedla, potrebno pa bi ga bilo čim hitreje razširiti na vse dele občine. Hkrati je treba v izvajanje participatornega proračuna uvesti serijo javnih posvetov na temo investicij v mestu. Sčasoma je treba povečevati obseg sredstev, ki so na voljo za soupravljanje, in participacijo občanov kompleksneje oblikovati.

– Upravni laboratorij

Gre za obliko tako imenovanega crowdsourcinga, iz množice izhajajočega pisanja občinskih predpisov. Ti postopki so se izkazali za zelo produktivne pri pripravi odlokov, ki urejajo razna področja v mestu. Na takšen način oblikovani predlogi aktov so bolj celostno naravnani, trajno rešujejo težave in so pri občanih bolj spoštovani. Ni redko, da so akti, ki nastanejo na takšen način, med najnaprednejšimi, kot je razvidno iz predloga nove ustave Islandije, ki so jo spisali državljani sami.

– Vključevanje občanov v seje mestnega sveta

Seje mestnega sveta morajo biti odprte za javnost. Izdelani morajo biti tudi postopki, s pomočjo katerih lahko občani predlagajo točke dnevnega reda in sooblikujejo sklepe.²⁶ Glede točk lahko predstavijo tudi lastno argumentacijo, četudi nimajo možnosti glasovanja.

– Vključevanje občanov v sprejemanje proračuna

Poleg participatornega proračuna bi morala biti omogočena in vzpodbujana javna debata o usmeritvah vsakoletnega proračuna. V poslovnik občine se mora vpisati postopek za vključevanje javnosti v debato o proračunu med prvim in drugim branjem ter predvideti dovolj časa, da se ta debata lahko izvede. Prispele komentarje in pobude mora mestna uprava obravnavati ter se nanje pisno odzvati. Takšno prakso že poznajo tudi drugod v državi, denimo na Ptuj.

26 Za zgled se lahko vzame mesti Messina ali La Coruna.

Javna podjetja in podjetja v večinski lasti MOM

V podjetjih, ki so v lasti ali pod kontrolo MOM, se v praksi udejanjajo politike, ki jih sprejemajo politični organi skupnosti. Delo teh podjetij v zelo veliki meri vpliva na kvaliteto življenja občanov, obratno pa občani nimajo praktično nobenega vpliva na njihovo delovanje. To je posledica interpretacije tako imenovanega korporativnega upravljanja, kot ga razume slovenska politika. Pri nas se takšno upravljanje običajno razume tako, da se nihče ne sme vtikati v delovanje javnih podjetij, razen župana. Ta lahko v naši politični kulturi kar ob kavi naroča javnim podjetjem, kaj naj počnejo, in ne da bi se z njimi posvetoval, baranta s cenami storitev. Ta naša interpretacija je diametralno nasprotna interpretaciji Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD), ki razume korporativno upravljanje kot zagotavljanje, da se v upravljanje podjetja vključuje vse deležnike, torej upravo, delavce in uporabnike,²⁷ medtem ko lastnik lahko določa le splošne cilje in nastavi upravo.

Tudi delovanje javnih podjetij in podjetij v večinski lasti MOM bi se moralo zato demokratizirati. Razviti bi se morala javna debata na ravni sosesk MČ in KS o tem, kako so krajanje zadovoljni s storitami, ki jih ta podjetja nudijo. Pridobiti bi se morale informacije o tem, kje bi bilo potrebno storiti več in kje manj, ter v javni debati oblikovati smernice razvoja, nivo storitev in obseg dela, ki naj ga opravijo ta podjetja.

Prav tako bi se morala odpreti upravna struktura podjetij. V nadzornih in upravnih organih bi morali biti predstavniki zaposlenih in predstavniki občanov, ne pa predstavniki strank. Na tem mestu bi se bilo vredno zgledovati pri organizaciji javnih podjetij v Grenoblu, kjer nekatera javna podjetja nadzorujejo komisije, sestavljene iz občanov. Zato tam uživajo najcenejše javne storitve v državi, ki so na zelo visokem nivoju.

Glede splošne usmeritve javnih podjetij in podjetij v večinski občinski lasti bi bilo smiselno obrniti trenutno naravnost k čim več tržne dejavnosti. Zagotoviti bi morali, da se ta podjetja ukvarjajo izključno z izvajanjem javne službe, ne pa da javna podjetja dajejo posojila zasebnikom, rešujejo zasebne družbe pred stečajem, zgrešeno investirajo v drugih mestih in podobno.

Obenem bi bilo potrebno zajezi ustanavljanje hčerinskih družb. Te niso več pod nadzorom političnega sistema, ampak postanejo odlično orodje za poslovne obvoje sredstev, skrito privatizacijo in odtekanje denarja. Še posebej, kadar so ustanovljena z javno-zasebnimi partnerstvi, ki so tipično najdražje možne rešitve, najmanj transparentne in najmanj pod nadzorom javnosti.

²⁷ Vsi imajo odločevalske pravice.

SMERI RAZVOJA

V prejšnjem poglavju smo zapisali nekatere možne rešitve, ki bi lahko že danes začele naše mesto spreminjati na boljše. Vse naštetje je logičen rezultat praks, ki že delujejo tako v gospodarstvu kot v politiki ali v najširši družbi. Edina ovira je politična volja oblastnikov, da bi te rešitve vpeljali. Ker se bojijo za svoje stolčke in podpirajo status quo, sami od sebe ne bodo storili ničesar. Na nas je, da jih v nujne spremembe prisilimo.

V nadaljevanju bomo skušali oceniti vpliv, ki ga ima naše delovanje na mesto kot na osrednje prizorišče družbenih bojev. Ugibali bomo, kako se lahko podoba mesta spremeni, če se poveča stopnja aktivnosti in politične izobrazbe splošne populacije. Na koncu bomo skušali orisati sistem demokratičnega odločanja, h kateremu stremimo. Na tem mestu je pomembno znova poudariti to, kar je sicer že razvidno iz članka – vsi opisani postopki, kot so organizacija, izkušnje, akcije in instrumenti, niso cilj delovanja IMZ. So orodja, ki jih vnašamo v družbo, da bi dosegli večjo demokratičnost, odstranili nepotrebne avtoritete, odločanje in samo življenje pa naredili bolj pravično. Smo radikalna organizacija, ki si prizadeva z demokratičnimi postopki temeljito prevetriti celoten družbeno-gospodarski in politični sistem.

Mesto kot nov teren boja

Ljudje so se dolgo časa trudili spremeniti politični sistem na ravni države tako z demokratičnimi sredstvi kot z oboroženimi revolucijami. Nekateri poskusi so bili bolj, drugi pa manj uspešni. Sami smo prišli do spoznanja, da so kakršni koli družbeno-politični popravki od zgoraj navzdol neprimerni, saj ne upoštevajo mnogih lokalnih specifik. Če zelo poenostavimo, lahko zapišemo, da je to tako, kot da bi poskušali hišo graditi od strehe proti temeljem. Celo v manjših sistemih postane očitno, da zamenjava župana še ne prinese sprememb, ki jih mesto nujno potrebuje. Zato si za temeljite družbene spremembe prizadevamo spremeniti družbo od spodaj navzgor. V svoji lokalni skupnosti imamo organizirani posamezniki moč spreminjati stvari, o katerih na ravni mesta, kaj šele države, ne bi mogli niti sanjati. Vendar pa uspehi na mikroravni spodbujajo širšo organizacijo, s pomočjo katere se mobilizirajo in izobrazijo ljudje, ki se lahko potem skupaj lotijo večjih podvigov. Vse to spremeni mesto in njegove četrti, krajevne skupnosti, mikrolokalitete, trge in ulice v nov bojni teren. V mestu vemo, kaj želimo in kaj potrebujemo. Vemo, kdo so krivci, ki nam onemogočajo zadovoljiti naše potrebe. Poznamo svoje sosede in druge zanesljive ljudi. Tako lahko na ravni mesta dosegamo bistveno več, kot če bi se osredotočili na abstrakt, ki mu pravimo država. Poleg tega pa bi za spremembe na nivoju države prej kot ne morali ustanoviti stranko, kar pa pomeni pristati na pravila igre, ki veljajo. Stranke ohranjajo družbeni status quo. V mestih je posameznik ali organizirana skupina vplivnejša. Mesto pa posledično z zgledom vpliva na stanje v državi. Zaradi tega se osredotočamo

predvsem na spreminjanje lastne lokalitete, sorodnim podvigom drugod pa izražamo solidar-
nost in podporo ter se od njih učimo, kot se oni učijo od nas.

Pomen kritične, politično aktivne populacije

IMZ je posvojila in v treh izkustveno polnih letih tudi ponotranjila afriški rek: “Če mislite, da ste premajhni, da bi lahko kaj spremenili, poskusite zaspati s komarjem v sobi.” Čeprav bi večina priznala moteč vpliv komarja na miren spanec, sebe le redko vidimo v takšni vlogi. Vendar pa naše izkušnje kažejo, da lahko takšno moč komarja brez zadržkov pripišemo tudi samim sebi, če govorimo o posameznikovem vplivu na okolje.

Prvi korak na naši poti je bil postaviti si cilje in prioritete. Zato smo gostilniške debate in kričanje v televizor prestavili v temu početju primerno okolje, saj ne eno ne drugo ne bo rešilo naših problemov. Enako velja za nekajminutni popravek na volišču vsake štiri leta. Uvideli smo, da moramo biti pri reševanju težav naših lokalnih skupnosti, pa tudi mesta in celo širše družbe, nenehno prisotni tudi sami. Po treh letih našega skupnega delovanja občanke in občani, ki vztrajno delujejo v skupnostih, razumejo, da “čez noč” in “tako čez prst” niso pojmi, ki bi sodili v njihovo komunikacijo, delo in pričakovanja. Vsako problematiko, ki se je lotijo, resno preučijo, zberejo potrebne informacije, se podučijo, kakšne so znotraj problema njihove pravice, kakšno odgovornost in ravnanja so upravičeni zahtevati od drugih. Spoznajo tudi, kdo so ti “drugi”. Šele nato sledi dogovor o aktivnostih, ki bodo sledile.

Vse prej našteto nas polnomoči. Kot tudi spoznanje, da problem, ki teži posameznika, nikakor ni le njegov, saj se s podobnimi rečmi ubadamo mnogi. Sodelovati pa smo začeli, da jih s skupnimi močmi rešimo. Ker bomo le tako rešili sebe, skupnost in družbo.

Človeka, ki jasno pozna svoje pravice, se zaveda odgovornosti, ki jo kot posameznik ima do skupnosti in družbe, ni moč prepeljati žejnega čez vodo. Težko ga je ustrahovati,²⁸ če ve, kakšne so v danem kontekstu odgovornosti in dolžnosti vseh igralcev v procesu. Če človek ve, kaj potrebuje, ga ni mogoče sprehajati iz ene uradniške pisarne v drugo, ne prepričajo ga niti leporečja ali v meglo zavite izjave.

In čeprav sprva ljudje rešujejo probleme, ki so na prvi pogled majhni ali banalni, so to težave, ki težijo njih osebno. Zato se na zborih samoorganiziranih četrtinskih skupnosti na dnevnem redu včasih znajde tudi problematika pasjih kakcev ali umanjkanja mesnice v mestni četrti. Ko je led prebit in ljudje dobijo nekaj izkušenj, jim zraste samozavest, potem pa gre samo še navzgor. Tako opolnomočeni ljudje so se pripravljeno solidarnostno lotiti dilem, ki se jih osebno sploh ne dotikajo. Ljudje suvereno naslavljajo argumentirane pomisleke na na videz mnogo močnejšega ali uglednejšega sogovornika.²⁹ Opolnomočeni ljudje so pripravljeno zagri-

²⁸ Celo s 100.000 evrov vrednimi tožbami, kot smo nedavno izkusili ...

²⁹ Samoorganizirani svet za varstvo uporabnikov javnih dobrin preučuje delovanje javnih podjetij in jih sooča z najdenimi spornostmi.

sti v temelje ureditve, da bi lahko uveljavljali spet najdeno voljo do soodločanja, kar je denimo vidno iz predloga sprememb Zakona o lokalni samoupravi. Na koncu ljudje sami razmišljajo in iščejo nove poti, nove izboljšave v postopkih neposredne vpletenosti v ponovno izgradnjo skupnosti, denimo s pomočjo procesov uvajanja participatornega proračuna. Uvajanje praks, ki polnomočijo posameznika, lahko pripelje do resničnih in globokih družbenih sprememb. Ker opolnomočen in politično aktiven posameznik lahko reši svoj problem, opolnomočena skupnost zmore soustvarjati in soupravljati skupnostno bit. Opolnomočena družba pa je sposobna boja za demokratične prakse, ki so končno vredne korena svojega imena.

Sprememba sistema političnega odločanja

Kot smo že zapisali, je cilj delovanja IMZ ravno vzpostavitev novega, drugačnega, bolj pravičnega in bolj demokratičnega sistema odločanja. Osnovna ideja je, da bi ta bil zasnovan tako, da bi družbeno moč razpršil na ljudi, ne pa koncentriral v rokah posameznikov. Izhajajoč iz predpostavk, zapisanih v poglavju o antagonizmu med posameznikom in oblastjo, ter sledeč tam napisanim idejam, si lahko zamislimo neko obliko delujočega delegatskega sistema. Ta bi za razliko od mnogih dosedanjih poskusov, ki so spodleteli, razmerje moči postavil na glavo. Zbori kot podlaga konsenzualnega odločanja so v jedru takšnega sistema. Potekali bi na različnih ravneh: lokalni, mestni, regionalni in državni. Vendar ti zbori ne bi bili razvrščeni hierarhično, ampak bi bili le podlage za sprejemanje odločitev, ki se tičejo posamezne ravni. Tako se na primer primerne lokacije ekoloških otokov tičejo posamezne četrtne ali krajevne skupnosti, gostota oziroma količina takšnih otokov pa izhaja iz zaznanih potreb in ravnanj na nivoju celotne občine, skladno s strategijo ravnanja z odpadki, ki bi se morala smiselno vklapljati v nacionalne načrte varovanja okolja in vzdrževanja kakovostnega bivalnega prostora. Na takšen način bi še vedno ohranjali veliko mero svobode pri sooblikovanju svojega okolja, hkrati pa bi lahko sprejemali tudi za vse zavezujoče zakone, če bi ti bili potrebni. Ker bi se te odločitve sprejemale s konsenzom, delegati pa ne bi bili voljeni, ampak bi jih imenoval zbor,³⁰ bi bilo praktično nemogoče sprejemati odločitve, ki bi bile proti volji ljudi. Podobno nemogoča bi bila tudi korupcija in klientelizem – če bi kakšen delegat deloval proti volji zbora, ki ga zastopa, v tej funkciji pač ne bi nastopil več. Seveda bi bil takšen postopek odločanja počasen, ampak bi to odtehtal s smiselnimi odločitvami.

Zagotovo bi v družbo na vseh ravneh želeli vpeljati tudi svete občanov, ki bi skrbeli za upravljanje s skupnim dobrim. V Mariboru se je že pojavil samoorganizirani svet za varstvo javnih dobrin, ki izvaja civilni nadzor nad poslovanjem javnih podjetij. Podobni sveti bi se

30 Verjetno bi delegati v tej funkciji tudi rotirali, da ne bi nek posameznik dobil preveč moči. Zastopati bi morali izključno stališča, za katera jih je pooblastil zbor.

lahko oblikovali za različna področja – okolje, šolstvo, zdravstvo, pa tudi nadzor nad delom policije, mestnih svetnikov in podobnih. Člani teh svetov bi podatke o stanju prenašali na zборе, ti pa bi lahko na podlagi teh podatkov sprejemali informirane odločitve. Kar je verjetno boljše kot vsaka štiri leta izbirati med peščico manekenov v kravatah, ki ti bodo potem grenili življenje.

Sama družba bi bila zaradi takšnega odločanja bolj povezana, povečala bi se družbena solidarnost, saj bi zaradi pogostega srečevanja in soočanja z različnimi vidiki postali bolj dojemljivi za želje in potrebe drugih. Povečalo bi se razumevanje javnega, kar bi dvignilo kvaliteto življenja, saj bi skrbeli za skupne dobrine, ne pa jih zanemarjali ali uničevali. Mestna uprava bi verjetno še vedno obstajala, vendar bi bila prej kot ne zgolj tehnična in svetovalna služba, ki bi skrbela za uresničevanje potreb in želja prebivalcev. Verjetno bi obstajal tudi župan, saj potrebujemo nekoga, da bo rezal vse tiste trakce in se lepo smehljaj na fotografijah.

Vendar je to le eden od možnih scenarijev. Dejstvo je, da v veliki meri improviziramo in se sproti učimo. Poleg tega smo maratonce, ne sprinterji – poskušamo graditi družbo na drugačnih temeljih, družbo, kjer odločamo ljudje, ne pa politiki. Slednji bi lahko, kot je zapisal Paul Lafargue, opravljali koristno funkcijo v industriji zabave. Mi pa se tačas trudimo ohraniti orodja, ki delujejo, in odpravljamo tista, ki ne. Poskušamo si izmisliti nove načine organizacije in komunikacije, v širšo družbo poskušamo vnesti drugačne, po našem mnenju boljše načine odločanja in organiziranja. Kaj bo prinesla prihodnost, je veliko in odprto vprašanje. Z gotovostjo pa si upamo zapisati nekaj – samo če bomo prihodnost gradili skupaj, bo ta svetla. V nasprotnem nas bo enega za drugim strašni politično-gospodarski stroj prežvečil in izpljunil. Kot izolirani posamezniki se lahko za bodočnost – vsaj človeka vredno bodočnost – obrišemo pod nos.

NAMESTO SKLEPA – SVET, O KATEREM SANJAMO

Iz članka je gotovo razvidno, da smo pragmatiki, ne sanjači. Čeprav zavračamo samodržce in okostenele institucije, z njimi sodelujemo, saj jih ne moremo spremeniti ali zamenjati čez noč. Osredotočamo se na učenje, polnomočenje in aktivno udejstvovanje, namesto da bi pričakovali vero in poslušnost. Ne pridigamo političnih dogem, ampak se z ljudmi pogovarjamo o možnih spremembah, ki si jih skupaj želimo. In potem poskušamo s skupnimi močmi te želje udejaniti.

Svet, o katerem sanjamo, ni eden sam, ampak je svet mnogih svetov. Vsakdo od nas ima svoje želje in hotenja, svoj vidik pravičnega in boljšega sveta. Zato poskušamo družbo, ki jo je neoliberalni kapitalizem tako uspešno uničil, na novo zgraditi in ji omogočiti sobivanje z različnimi drugimi družbami. Lahko govorimo abstraktno in ideološko ter zapišemo, da si želimo harmoničnega delovanja različnih avtonomnih skupin. Lahko pa preprosto zapišemo, da so problemi, s katerimi se soočajo v središču mesta, drugačni od tistih, ki jih imajo v bivalnih na-

seljih ali ruralnih območjih. Vendarle pa menimo, da človeška solidarnost presega te ozke okvire in lahko tisti, ki imajo premalo parkirnih mest ali preveč pasjih kakcev, pomagajo poskrbeti, da bodo prišli do pitne vode tisti, ki je še nimajo. In da bodo tisti drugi kasneje pomagali njim, ko si bodo prizadevali za ureditev svojih razmer.

Kar želimo povedati, je, da svet, o katerem sanjamo, ni pomemben. Ta svet je v rokah generacij, ki pridejo za nami. Mi pa danes poskušamo sejati seme pravičnosti in solidarnosti, seme sodelovanja in samoorganizacije. In upamo, da bo to seme kalilo nekje v bodočnosti. Tistega utopičnega boljšega sveta verjetno ne bo videl niti najmlajši med nami. Ampak tačas bomo stori vse, kar je v naši moči, da ta krivičen, zoprni svet, v katerem živimo, ta svet samodržcev in šerifov, prijateljskih zvez in dogovorov, sklenjenih pod mizo, čim bolj popravimo. Ne sami, vsi skupaj. Mi bomo po svojih močeh orali ledino in sejali seme. Na zanamcih pa je, da pridelek vzdržujejo, spravijo ali požgejo. Bodočnost ni napisana, ustvarjali si jo bomo sproti!

Kaj (naj) čaka Maribor jutri?

Rudi Klanjšek

Z drugimi besedami, problem Maribora (pa seveda ne samo njega) je tisto, kar v Državi nakaže že Platon – če “mestu” (državi) vladajo ljudje (pritlehnih) čustev, ljudje (pritlehnih) želja, potem to vodi do odsotnosti harmonije oziroma do bolezni. To še posebej velja za današnji čas hiperprodukcije in hipertekmovalnosti, ki kruto kaznuje vsako elitizacijo “lažnih navigatorjev”.

Namesto uvoda – zakaj je pisati o Mariboru težko?

Ko sem sprejel povabilo uredništva, da kot sociolog, ki živi in dela v Mariboru že dobrih deset let, napišem nekaj o prihodnosti mesta, sem imel občutek, da bodo besede stekle zlahka. Pa niso. Bilo je mnogo začetkov, ki so izginili, stavkov, ki so bili izbrisani takoj, ko so bili zapisani. Tisti, ki smo plačani (in zato, vsaj zame, privilegirani), da pišemo, sicer omenjeni občutek dobro poznamo. Gre za blokado pisanja, ki se običajno pojavi tako naključno kot izgine. Pa vendar. Bolj ko sem razmišljal o tem, zakaj mi je tako težko pisati o Mariboru, bolj se mi je razkrivalo, da ne gre zgolj za blokado pisanja. Bolj je šlo za to, da je vsak poskus, vsak začetek zalila množica ambivalentnih impresij, ki so rezultat mojega dela in življenja z mestom. Tako so nekateri začetki bili, skladno s trenutnim “duhom časa”, postavljeni v opis (že tolikokrat opisanih) družbeno-ekonomskih ozadij (brezposelnost, revščina, izguba statusa “industrijske prestolnice”) in z njimi poveznimi travmami (izgubljena identiteta, dezorientiranost), o katerih Mariborčani berejo oziroma beremo že leta in ki ženejo jadra skorajda omniprezentnega fatalizma.

Ko sem torej začel tako (tj. v duhu fatalizma), sem bredel globlje in globlje, vse dokler nisem izgubil volje za pisanje. Zato je besedilo stalo, vse dokler nisem po vrnitvi iz tujine, poln vtisov, dobil novo voljo za pisanje. Ta je poprej zapisano pobrisala in povzročila, da sem začel popolnoma drugače – optimistično, z željo, da pokažem, kaj vse Maribor je oziroma kaj vse bi lahko bil. A se je tudi tokrat zataknilo. Kmalu sem namreč dobil občutek, da pišem pod vplivom občutka, ki ga človek dobi, ko se vrne domov. Še posebej, če mu doma, tako kot meni (zaradi poprej privilegirane pozicije) pravzaprav nič ne manjka. In tako se je vse skupaj spet ustavilo. Za subjektivnost oziroma za čustvena dojemanja mesta namreč ni bilo prostora. Navodilo odgovorne urednice je bilo namreč jasno – o Mariboru in o njegovem prihodnjem stanju naj pišem “neobremenjeno, objektivno in poznavalsko”.

Vnovični “poriv”, da se vrnem k tekstu, je prišel od “zunaj”, natančneje od urednika, ki me je opozoril na rok. Priznam, zaradi zapisanih težav se je pojavila močna želja, da sodelovanje odpovem. A me je tu ujel “protestant” v meni. Ki mi je, tako kot Sokratu v Platonovi državi, ki mu prav tako ni “dišalo”, da bi se “spustil v Pirej”, govoril in nalagal, da je to pač moja naloga. Da sem zaradi tega privilegirani. Da gre pravzaprav za čast, da nekoga sploh zanima moje mnenje. Še posebej, ker nisem niti “S” od Sokrata.

Zato sem se zadeve lotil vnovič, tokrat v duhu iskanja ravnovesja med obema pozicijama in tistega, kar je prav tako stalo v navodilu – poiskati potenciala, ki bi jih Maribor moral izkoristiti; ideje in rešitve, ki jih Maribor potrebuje, da bi te potenciala lahko realiziral. Bralec naj presodi, ali mi je uspelo. Sam bi si želel verjeti, da je v zapisanem vsaj nekaj, kar presega naivno, subjektivno pisarjenje, ki ga je sicer povsod v izobilju.

Potencial(i)

Verjetno ne bom zapisal nič novega, ko pravim, da je najbrž najmočnejši potencial Maribora tisto, kar je sicer lastno celotni Sloveniji – narava. Maribor je izredno mesto zaradi reke in zaradi bližine zelenila, ki se, skupaj s slikovitimi vinogradi in griči vzpenja okoli mesta. K tej zelenosti seveda največ doda Pohorje, ki v različnih letnih časih res ponudi osupljive podobe. Na to me je že pred časom opozorila kolegica, ki je vse svoje življenje preživela na liniji Tokio–London–New York. Ko sem ji poslal fotografijo rahlo zasneženega, v še jesenske barve odetega Pohorja, preprosto ni verjela, da živim zgolj lučaj vstran. Da je malo izven fotografije drugo največje mesto v državi.

Tudi reka Drava, skupaj s slikovitim otokom in kopališčem na njem, je eden izmed potencialov, za katerega se zdi, da mesto pravzaprav nima vizije, kako naj ga (bolje) izkoristi. To velja tudi za slikovite uličice, ki se vijejo k Lentu, za sprehajališča med Titovim mostom in mariborskim otokom, kot tudi za samo reko, po kateri največkrat (nadležno) brnijo vodni skuterji, tu in tam pa je mogoče videti splav, na katerem je običajno nekaj osivelih avstrijskih turistov, ki jih tik ob reki že čaka njihov avtobus.

Seveda pa naravne danosti niso vse, s čimer se mesto ponaša. Tu je kulinarika, ki se (lahko) napaja s svežimi, kvalitetnimi in lokalno pridelanimi sestavinami. Tu so vina in z njimi povezana bogata zapuščina. Tu je arhitektura in zgodovina mesta, ki ponuja zanimive zgodbe. Ki pa tako kot poprej omenjene naravne danosti niso najbolje izkoriščene. Tudi zato, ker niso dobro predstavljene, vidne, dostopne. O Mariboru namreč obstaja le malo virov, ki bi mesto obravnavali poglobljeno (prim. Vrišer Sergej, *Maribor, 1984*), tisti, ki pa so na voljo (tudi na spletu), so večkrat le v slovenskem jeziku in so zato kot takšni nedostopni vsem obiskovalcem iz tujine. Ti so zato obsojeni na bolj ali manj površinske “vodiče po mestu”, ki preprečujejo, da bi se mesto v zavesti obiskovalcev vtisnilo kot “zgodba”, torej v obliki, ki jo sodobno trženje prepoznava kot glavni motiv potrošnje. Na primer, uspeh Applovih izdelkov je v veliki meri pogojen ravno z “zgodbo”, ki jo je okoli “obgrizenega jabolka” stkal pokojni Steve Jobs. Da je ta bila v veliki meri pogojena z bogastvom njegovih življenjskih izkušenj in prepričanjem, da je za uspeh nujno kombinirati tehnologijo, filozofijo in umetnost, ni potrebno posebej izpostavljati (bralec lahko več o tem prebere v različnih, bolj ali manj biografskih spisih, prim. *The Zen of Steve Jobs, 2012; Steve Jobs and Philosophy, 2015*).

Potencial mesta je tudi njegova lega, ki je zanimiva z vidika transportnih tokov in logistike. Mesto je infrastrukturno dobro opremljeno in umeščeno (avtocesta, železnica, letališče), a se zopet zdi, da Maribor, za razliko od sosednjega Gradca, teh možnosti nikakor ne zna in ne zmore izkoristiti – čeprav je nekoč bila podana vizija o tem, da bo Maribor logistično središče regije, je ideja nekje zamrla (?). Zamrlo oziroma “umrlo” je tudi letališče, ki kljub prenovi nikakor ne zaživi in za katerega se prav tako zdi, da ne mesto ne hitro menjajoči se lastniki pravzaprav ne vedo, kaj bi.

In zadnje – potencial mesta Maribor je nedvomno tudi to, da je univerzitetno mesto. To namreč ne pomeni zgolj tega, da v mestu delajo in živijo posamezniki, ki dvigujejo njegov kreativni in intelektualni potencial, temveč tudi to, da se mesto v tem smislu vsakoletno pomlaja,

saj se vanj vsako leto "privali" nova truma mladih, vitalnih, talentiranih, kreativnih ljudi. In čeprav je odtis univerze na mesto viden, so ti odtisi večinoma "plitki", za marsikoga celo nevidni.

Precejšen del krivde nosi univerza sama. Najprej je tu relativno nizka angažiranost univerzitetne skupnosti (učiteljev, študentov), da bi aktivno sodelovala pri ustvarjanju vizije mesta (in rešitev za njegove probleme), nato dejstvo, ki je s prvim tesno povezano – Univerzo v Mariboru še vedno preganja senca oziroma duh "nekega drugega časa", v katerem je nastala. Da ne bo pomote – ne govorim o socializmu. Če bi Univerza v Mariboru negovala, razvijala ta duh (pa ne v birokratskem, ampak v idejnem smislu), bi ji mogoče v času, ko se vse bolj išče in povprašuje po alternativnih konceptih družbenega organiziranja, šlo najbrž bolje. Gre za nekaj drugega. Gre za zapuščino "ustanoviteljskega kapitala" oziroma za to, da je Univerza v Mariboru nastala kot nekaj, kar naj bi delovalo kot podporni steber industrije. Kar se zrcali v dejstvu, da so v začetkih njenega delovanja prevladovali predvsem strokovni (aplikativni) programi, z le malo ali sploh nič družboslovja in humanistike.

Na žalost se večkrat zdi, da univerza še vedno deluje, kot da je to njeno izvirno in glavno poslanstvo. Pa čeprav industrije, ki naj bi jo podpirala, že dolgo ni več. Zanaša se torej na neoliberalistično "religijo", ki pridiga, da lahko "vsakomur uspe", da je tudi v igri "težkokategornikov" mogoče zmagati rundo, četudi si peresno lahek". Toda verjetnost, da lahko Univerza v Mariboru uspešno participira pri razvoju tehnologij prihodnosti, je, še posebej, ko se upošteva njen proračun, dokaj blizu verjetnosti, da posameznik zadene sedmico. Razvoj tovrstnih tehnologij je dandanes namreč finančno izjemno zahteven, poleg tega zahteva povsem drugačen pristop (v smislu poprej omenjenega kombiniranja tehnologije, umetnosti in filozofije), ki ga na Univerzi v Mariboru preprosto ni mogoče zaslediti. Povedano drugače, univerza nekako ne razume "duha časa" oziroma tistega, kar je v nekem intervjuju lucidno nakazal filozof Friderik Klampfer: kljub temu da večina problemov človeštva ni tehnične narave, človeštvo v tehnologijo vloga ves svoj intelektualni, kreativni in finančni kapital. Namesto da bi se pozicionirala kot intelektualni svetilnik v somraku vsesplošnega "neoliberalističnega" poneumljanja, se univerza z njim celo nekako "brati". To se konec koncev kaže tudi v nekritičnem sprejemanju "dogme", ki ji je lastna obsedenost s točkami, merljivost učinkov (ko gre za vrednotenje dela učiteljev in študentov) ter diskurz, ki pod sicer všečnimi pojmi "tekmovalnost", "produktivnost", "optimizacija" "razvoj" podpira zgolj "dirko proti dnu", ki producira odtujene, izpraznjene enodimenzionalne institucije in ljudi, ki odnos do sebe, drugih in okolja mislijo predvsem na ravni tehnicistično-ekonomske logike, znotraj katere je vse zreducirano na raven sredstev, ki jih je potrebno skombinirati, obdelati in, seveda, prodati. Nenehno govoričenje o nujnosti "usklajenosti univerze s trgom dela" (tj. reduciranje institucije univerze na "servis" za trg dela), "o nadizobraženosti mladih" (noben človek, ne glede na svojo starost, nikoli ne more biti preveč izobražen – vse, kar obstoji, so znanja, ki niso direktno prenosljiva v denar, v profit, kar pa je seveda nekaj povsem drugega), so zgolj drugačne manifestacije te iste enodimenzionalnosti. Ki v svojem bistvu, poleg vere v tehnicistično odrešitev, neguje še en mit – da je koncept neskončne gospodarske rasti mogoč v končnem prostoru.

Ni pa to edini problem Univerze v Mariboru. Ta potroši ogromno energije in virov za to, da se ukvarja sama s sabo. Z aferami, tožbami, ki so neredko rezultat poprej omenjenih obsesij

in vere v “neoliberalne mite”, večkrat pa tudi t. i. “domačijskosti”. Ali boljše rečeno, neprofesionalnosti. Kar je sicer del tistega, o čemer bom govoril v nadaljevanju – o ovirah, ki po mojem mnenju preprečujejo, da bi Maribor lahko bolje izkoristil svoje potenciale.

Kje, od kod problemi?

Da je neprofesionalnost – to na tej točki razumem predvsem kot posledico vladanja tistih, ki jim dominirajo “gnili” deli njegovih osebnosti (nečimrnost, zamerljivost, zavistnost, narcisoidnost, odsotnost empatije, avtoritarnost, makiavelistična enodimenzionalnost, ozkoglednost) – problem Maribora nasploh, je v intervjuju za časnik Večer (15. 8. 2016) nakazala tudi Karolina Babič, filozofinja, sicer gonilna sila mariborske razvojne zadruga Tkalka in Centra avtonomne in alternativne produkcije. Ker se njen premislek dotika tudi tistega, kar se najpogosteje navaja kot problem – denar –, ga citiram *ad verbum*:

“Tudi če bi imeli več denarja, ne bi rešil problema nepovezanosti, negativne selekcije kadrov na javnih funkcijah, problema neprofesionalnega dela, ki je značilen tako za javni sektor kot tudi za nevladno sceno.”

Problem torej ni denar, ampak predvsem težave, ki izhajajo iz neustreznega vodenja in organiziranja. Iz odsotnosti vizije. Iz neustrezne politike in neustreznih kadrov. Iz pomanjkanja znanja. Na slednje je v intervjuju v reviji Jana (30. 8. 2016) opozorila tudi arhitektka in urbanistka Vesna Rebernak, sicer podpredsednica Urbanistične komisije Mestne občine Maribor: *“Da ne govorim o tem, da med mnogimi (zaposlenimi v občinski upravi, op. R. K.) ni potrebnega znanja, da se ljudi, ki znanje imajo, pravzaprav bojijo.”*

Gre torej za problem ljudi “na vrhu” oziroma za problem kakovosti odločevalcev. Ki očitno to ne bi smeli biti. Ker jim poleg znanj in intelektualne širine, manjka še nekaj, kar je ključno za vodenje – čustvena zrelost. Na mestu katere počivajo aroganca, nečimrnost, zamerljivost, napuh, ponižnost pred močnim in zaničevanje šibkega. Vladajo torej (pritlehna) čustva, ki zapolnjujejo prostor, kjer bi moral bivati razum; čustva, ki ustvarjajo pritlehne ambicije in želje. Posledično se vlada zaradi ambicije (po moči, prestižu), ne zaradi dobrobiti skupnosti. Zaradi materialnih koristi, s katerimi se utemeljuje bitje in bivanje. Ker se, kot to tako lepo nakaže Erich Fromm, zmotno verjame, da je imeti enako biti.

Z drugimi besedami, problem Maribora (pa seveda ne samo njega) je tisto, kar v Državi nakaže že Platon – če “mestu” (državi) vladajo ljudje (pritlehni) čustev, ljudje (pritlehni) želja, potem to vodi do odsotnosti harmonije oziroma do bolezni. To še posebej velja za današnji čas hiperprodukcije in hipertekmovalnosti, ki kruto kaznuje vsako elitizacijo “lažnih navigatorjev”. Seveda ne zato, ker bi bil sistem tako pravičen, ampak predvsem zato, ker sindrom “gnile osebnosti”, ki s seboj potegne sindrom negativne selekcije (in amaterizem), običajno

spremlja še nekaj, kar je z vidika preživetja, funkcioniranja in celostnega razvoja skupnosti morda celo bolj problematično – sindrom “nimam vizije”. Kar je sicer povsem logično. Lažni navigatorji namreč ves svoj čas in napor vložijo ali v osebno pridobitništvo ali pa v manipulacijo, ki vključuje prikrivanje in racionalizacijo svojih napak. Kar vodi do prej omenjenega – v nenehno ukvarjanje “samih s seboj”. In stagnacijo skupnega.

Kje so rešitve?

Če je osebna “gnilost” (občinarskih in na njih prisesanih) elit, ki zaradi čustvene in intelektualne nezrelosti niso sposobne poglobljenega razumevanja niti sebe niti družbe niti “duha časa”, glavni problem mesta (ker jim posledično onemogoča prepoznavanje današnjih in napovedovanje jutrišnjih potreb oziroma oblikovanje vizije in strategije za prihodnost), je pričakovano, da mora biti prvi korak usmerjen k zamenjavi teh elit. Konkretno, odločevalski mehanizem v Mariboru je potrebno kadrovske, najbrž pa tudi generacijske, temeljito preveriti. Kar seveda ni mogoče brez: a) identifikacije in aktivacije drugačnih nosilcev (drugačne politike); in b) “prebujanja” meščanov.

Sam verjamem (zato to počnem ob vsaki priložnosti, ki mi je na voljo), da je za uresničitev obojega najprej potrebno zavreči prepričanje, ki racionalizira in legitimira pozicijo pasivizma in fatalizma (ko gre za vprašanje smiselnosti politične aktivacije). V tem pogledu bi tako predlagal, da se na vseh mestnih vpadnicah, namesto ene izmed grotesknih reklam, namesti citat Margaret Mead: “Nikoli ne verjemite, da nekaj skrbnih, predanih, čutečih ljudi ne more spremeniti sveta. Pravzaprav so ti edini, ki so to povzročili v preteklosti.”

Seveda pa spodbujanje pozitivnega mišljenja ni nikoli dovolj (čeprav se mi vse bolj dozdeva, da to postaja eden izmed glavnih problemov, ne le Maribora, ampak Slovenije nasploh). Nujno potrebno je spodbujati in podpreti vse napore, ki odpirajo prostor odločanja in ki krepijo politično aktivnost meščanov. V tem smislu z navdušenjem pozdravljam mehanizem, ki omogoča, da meščani preko spleta oddajajo svoje pobude, in seveda iniciativo, ki se neutrudno bori za večjo uveljavitev participatornega proračuna. Sam bi k temu dodal še prepoved zaposlovanja po sorodstveni liniji in nujnost, da vsi, ki odločajo v mestu, v njem tudi živijo. Ali kot pravijo: “Daleč od oči, daleč od srca.”

Nadalje, ob zagotavljanju večje politične inkluzije meščanov, je potrebno okrepitev tudi druge oblike njihovega vključevanja. Občutek, da je človek del skupnosti, ki prepozna in ceni njegov prispevek, je namreč nujni in potrební pogoj za zdravo in delujočo skupnost. V tem kontekstu velja izpostaviti predvsem nujnost večjega vključevanja mladih in tistih, ki jih je v mestu vedno več – starostnikov. Če prvi kažejo izjemen potencial talentiranosti in kreativnosti (a je ta vse prepogosto podvržen negativnim stereotipom, zaradi česar ta potencial vse prepogosto zapušča mesto), pa drugi razpolagajo z izjemnim bazenom tehničnega znanja in znanja, ki je danes vse bolj aktualno (npr. znanje, ki se nanaša na možnost samopreskrbe).

Oblik, s katerimi je mogoče ta potencial realizirati (in tako okrepiti aktivacijo in vključenost meščanov) je več, gotovo pa ni mogoče računati zgolj na prostovoljski moment. Zato predlagana rešitev nujno vključuje vzpostavitev mehanizma nagrajevanja. Na primer, učitelj, ki organizira predavanje na temo političnega opismenjevanja, učenja jezikov, je nagrajen z zastonjskim parkiranjem v mestu; meščan, ki pomaga pri sajenju dreves, čiščenju ulic ipd., je deležen popusta pri položnici za komunalno; upokojenki, ki v domu starostnikov vodi delavnico kvačkanja, se zniža oskrbovalnina; dijakom in študentom, ki se odločijo za raziskovanje potencialov, problemov in rešitev za mesto, so omogočene štipendije itd.. Seveda naštetu za seboj potegne določene stroške, a menim, da sredstev za njihovo pokrivanje ni težko najti. Potrebno se je le (zares) vprašati, čemu si npr. direktor Nigrada (ki gotovo ni edini) zasluži približno dvakratnik plače visokošolskega učitelja docenta (kar znese cca. 4.200 bruto)? Bi ob znižanju na npr. 2.000 EUR bruto pustil službo? Če da, potem je tako prav. Javne službe namreč nihče ne bi smel opravljati zgolj zaradi denarja. Vsak, ki to počne, bi moral oditi. In morda je ravno v tem rešitev – ker v vladajoči strukturi dominirajo osebe, ki smisel svoje eksistence sidrajo v dragem avtomobilu, uri, hiši, bi tovrstno “sproščanje sredstev” samodejno (vsaj do neke mere) povzročilo prej omenjeno in nujno kadrovske prevetritev.

Na tej točki si želim verjeti, da bi ob kadrovske prevetritvi nova elita bolje razumela svoje poslanstvo, tudi tako, da bi več finančnih, intelektualnih in drugih potencialov mesta usmerila v oblikovanje rešitev za travme, nastale v okviru delovanja nevidne avtoritarnosti trga (za katero je z lahkoto mogoče reči, da po krutosti prekaša druge, sicer vidne oblike avtoritarnosti). Trg, trenutno neločljivo povezan z ideologijo neoliberalizma, s svojim nenehnim dajanjem prednosti eni dimenziji človekove eksistence namreč ropa človeka, da bi ta lahko realiziral tisto, kar bi sicer lahko bil. Še več, poleg nenehnega treniranja “ene same mišice” povzroča vedno navzoč občutek krivde, da ta “mišica” nikoli ni dovolj razvita, dovolj dobra”. Da ni nikoli dovolj.

Reševanje problemov, ki jih v vsakdanje življenje prinaša omenjena enostavnost mišljenja in delovanja, vključujoč človekovo odtujenost (od samega sebe, drugih in narave), pa ne bi bilo dobro zgolj za tiste, ki v mestu živimo. Ponujanje rešitev, ki bi se odzivalo na enodimenzionalnost, vse večjo telesno in umsko izmaličenost, frustracijo in agresijo, problem nenehnega bega od svojega izvotljenega, odtujenega jaza, so odlično izhodišče za razvoj drugačnega turizma. Konkretno, osebno verjamem, da je prihodnost turizma v odzivanju na katerekoli izmed oblik bolezni sodobnega človeka in da ima Maribor odlične možnosti, da na to povpraševanje odgovori. Nedavni podatki iz Nemčije kažejo, da prodaja izdelkov, ki upoštevajo okolje, delavske in socialne pravice, dosega rekordne ravni. Enako velja tudi za “turizem miru”, ki poleg čiste in neokrnjene narave, vključuje tudi izbrano kulinarko in atmosfero (ki presega “klobaso, pir in radio city”).

Toda vse to je zaman, dokler se mestne elite (in z njimi povezani “parkiranci”) ukvarjajo sami s seboj; dokler se podira drevorede, ker ti ogrožajo parkirane avtomobile (!); dokler se vztraja pri visokih najemninah za prostore, ki so že lep čas prazni; dokler ni razumevanja za vzpostavitev najemnin, ki bi bile odvisne od ustvarjenega prometa; dokler se na Pohorju dopušča štirikolesnike, ki izvajajo teror nad naravo in tistimi, ki iščejo prostor miru; dokler se prostor, kjer bi bilo mogoče vzpostaviti izgubljen stik z naravo, namenja agresivnim, brezperspektivnim turističnim praksam, ki namesto, da bi stavile na unikatnost (kulinarko, atmosfero, zgodbo),

svojo prepoznavnost gradijo na neprepoznavnosti; dokler vodstvo troši omejena proračunska sredstva za plače ljudi, ki npr. tik pred zaprtjem trgovin patološko nadlegujejo zaposlene z govoričenjem o tem, kako “visoko kotira njihov mož” (govorim iz izkušenj); dokler ti isti praznino svoje lastne eksistence polnijo s proračunskimi sredstvi, zaradi česar je njihov najvišji domet ta, da reciklirajo fraze, pomena katerih ne razumejo; dokler ponujajo fragmentirano, nedodelano zgodbo o tem, kaj Maribor je in kaj bi lahko bil; dokler sanjajo naivne in brezperspektivne sanje o reindustrializaciji mesta. Zato Maribor(čani) – Indignez-vous!/Dvigni(te) se! (Stephane Hessel, 2011). To je najmočnejše (in najbrž edino) orožje proti zastanosti. Ki tu in tam že daje nadvse spodbudne rezultate.

Maribor malo morgen

Peter Simonič

Prepričan sem, da je bila ena največjih napak storjena v času županovanja Alojza Križmana, ko so proračun polnili s prodajo zemljišč pri starih mestnih zaporih. Največje mariborsko nakupovalno središče Europark na Pobrežju vidim kot vesoljsko ladjo, ki je sedla na mesto in iz njega črpa denar.

Povabilo desetim izbrancem seveda godi, obenem pa nas postavlja v situacijo, ko se zavemo meja svoje imaginacije in zapopadenja različnih družbenih skupin in segmentov mestnega organizma. Zadrega vsaj zame izhaja iz priučenega humanističnega, antropološkega holizma, ki me kot pisca vedno pušča na suhem z vprašanjem “kaj pa če?”; “kako mestno realnost dojemajo drugi?”; “ali smem in zmorem dati trditve v imenu celotne urbane skupnosti?” Menim, da je že takšen konceptualni zastavek dovoljšnje zagotovilo, da bom ravnal skromno in čim bolj “inkluzivno”. Verjetno bodo pogledi izbranih piscev res ponudili kamenčke, iz katerih bi znal nastati všečen in dovolj jasen mozaik naše skupne prihodnosti.

Ob premišljevanju, kako in če sploh naj se odzovem na povabilo cenjenega uredništva, sem pomislil na vse tiste Mariborčane, ki o bivanju in smislu v mestu hote ali nehote razmišljajo parcialno. Mnogi med njimi ne bodo nikoli izdali svojih vizij, saj jim predstavljajo orodje za tržno ali politično tekmo. Univerzitetni profesorji lahko oddaljeno in le glede na lastno sposobnost izjavljamo v imenu celote, medtem ko se posameziki izven “slonokošččenega stolpa znanosti” podvržejo pravilom tekmovanja in presenečenja. Na trgu bi ne bilo uspešnih, če bi ne imeli rok obrnjenih k sebi, če bi svoje poslovne in politične načrte na veliko razlagali vsakomur, ki bi bil pripravljen poslušati.

Kakorkoli, odločil sem se, da bom napisal nekaj stavkov, ker cenim revijo, ki me je povabila k sodelovanju, in se zavedam, da ji v Mariboru nikakor ni lahko. Že več desetletij skuša reflektirati dogajanje na področju literature in družbe, a se zdi, da je njen pomen še vedno bolj simbolen, kot pa da bi bila nosilka družbenih sprememb in trendov. Tudi spoštovanje do urednika in vedno provokativnega sogovornika Borisa Vežjaka me je na koncu prepričalo, da reviji in mestu podarim nekaj dragocenih počitniških ur, ko nisem založen z drugim pisanjem in predavateljskimi obveznostmi.

Osebnostno sem naklonjen čim natančnejšim načrtom, drugače imam občutek, da ne jaz ne sodelavci ne vemo natančno, kaj delamo, kje smo in kam gremo. Prav bi torej bilo, da bi o prihodnosti našega mesta pisal v točkah, vsaj alinejah. Nekaj podobnega smo z ekipo Fronte za Maribor poskusili spisati ob zadnjih občinskih volitvah; zavzeli smo se za transparentnost občinske uprave, večjo energetsko in prehrabeno samozadostnost mesta, gospodarsko demokracijo, regionalno povezovanje, ki presega nacionalne meje, in podobno. Tega tukaj ne bom ponavljal, nimam pa kaj skrivati. S svojim javnim političnim angažmajem sem se v zadnjih letih zapletel v mešanje programsko-voditeljskih in intelektualno-distanciranih pozicij premišljanja, zaradi česar se mi zdi, da se pogosto (didaktično) ponavljam, da sem si nadel okove načelnosti in moram vztrajati pri določenih stališčih, četudi me konteplacija ali študij vmes pripeljeta do novih spoznanj in drugačnih stališč; da začnem dvomiti vase in ljudi okoli sebe. Kot verjetno veste, dvom ni zmagoslavna politična valuta, je pa zelo človeški. Nekateri člani so se že odrekli Fronti, češ da preveč filozofiramo. Kaj so sami naredili, da bi bilo drugače, je drugo vprašanje. Zaradi javnega angažmaja sem pridobil senzibilnost za bistvena družbena in organizacijska vprašanja, po drugi strani pa izgubil nekaj znanstvene “objektivnosti”, verodostojnosti in zaupanja. Tudi precej akademskih točk je šlo mimo. Zdaj vem, kako to deluje – in ni mi žal.

Glede vizij v našem mestu bi veljalo najprej ugotoviti, da so kvečjemu manifesti šibkih točk, ki jih izrabijo malomeščanski nasprotniki, ko je čas za obračun s tekmečem. Najsi gre za

Kanglerjevo stolpnico ali za Fištravčevo tovarno baterij, Babičino socialno podjetništvo ali za Rukavinin Lent, vizije so tukaj prevsem zato, da se jih secira in pokaže, na kako trhljih temeljih stojijo, kako zasanjan je bil izjavljalec. Na dolgo in široko opisovati lastno videnje mestne prihodnosti je v tem smislu predvsem razkrivanje duše, svetovnega nazora vizionarja, ki se v malem mestnem in državnem okolju kot bumerang vrnejo piscu v obraz, če mu ne uspe. In praviloma ne uspe, ker lahko malomeščansko okolje fascinira le s prenapihnjnimi, nerealnimi pričakovanji ali pa zato, ker ostali stojijo ob strani; opazujejo in modrujejo, da so že tako od začetka vedeli, kako iz vsega skupaj ne bo nič, in je še dobro, da niso tvegali svojega dobrega imena. Da so o tem posvarili tudi vizionarja samega, a jih ni hotel poslušati. Torej so opazovalci vedeli bolje, ali drugače: bolje je ne imeti vizij in se ne zaganjati, saj se na koncu opečeš in svoje ime onečastiš. Krog je sklenjen, skupnost kot celota je v leru, posameznik se podredi in obupa, odseli v notranji ali tuji svet.

Imeti vizijo, pomeni biti nečimrni, domišljati si, da veš nekaj več. Četudi bi te ta in oni v tvoji viziji in utopiji sveta nemara celo utegnil podpreti, večina za nič na svetu ne bo javno izrazila podpore. S tem bi se lahko zamerila drugače mislečim, s katerimi je vendar treba preživeti, od katerih so odvisne drobtinice v malem akvariju; nenazadnje nikoli ne veš, kako se bodo stvari obrnile, kdo bo resnični gospodar naslednjega dne. Vizije so za sanjače, realisti vedo, da je treba biti tiho in konvertibilen. Drugi, ki imajo v mestu izdelana načela in so naštudirali določeni pogled na svet, ne bodo za nobeno ceno sklepali kompromisov, ker popuščanje je pač znak nenačelnosti, slabost, ki jo bo druga stran izkoristila ob prvi dobri priložnosti. Junaki umirajo stoje.

Poleg psihološkega in intelektualnega malomeščanstva je tukaj še problem t. i. človeških virov. Pravkar se ukvarjam s politično in gospodarsko zgodovino Maribora pred prvo svetovno vojno in po njej. Ko prebiram avstrijsko-nemške odzive na prebujeno slovensko nacionalno idejo, se zgrozim, kako natančno so nekateri "nasprotniki" definirali slovenski problem: majhna politično-gospodarska skupnost enostavno ne more vzdrževati vseh državotvornih sistemov. O tem je nazadnje pisal Gregor Tomc. Zato imamo prav na vseh ravneh opraviti s fenomenom izgorelosti, saj morajo sposobni vizionarji in drugi delovni ljudje opravljati številne naloge, ki so v velikih politično-ekonomskih skupnostih razdeljene med več sposobnih in pridnih. Slovenci smo znani kot deloholiki, še v prostem času skrbimo za vrtičke, se rekreiramo, migamo. Zato smo kot majhen narod vedno znova navdušeni nad številom olimpijskih medalj, ki jih naši športniki prinesejo domov. Ko tako preobremenjenost povežemo z različnimi podedovanimi privilegiji, ugotovimo, da slovensko javno življenje in vizijo kreira res peščica sposobnih – in potem ni težko razumeti njihovega cinizma in humorja, opitosti, samomorov ali pa občutka o posebnih zaslugah, ki opravičujejo nove privilegije ipd. V majhnem Mariboru je problem temu primerno večji. Ali bo deset izbranih vizionarjev res premaknilo stanje mesta? Bo bralcev več, kot je piscev? Ali vsaj študenti in profesorji mariborske univerze poznajo in berejo Dialoge?

Ob pisanju tukajšnjih impresij se mi postavlja vprašanje, zakaj niso bili k sodelovanju povabljeni tisti, ki naj bi v mestu po mandatu skrbeli za vizije in njihovo uresničevanje: častni meščani in meščanke v mestnem svetu, ki so bili na splošnih volitvah izbrani, da odpirajo nove možnosti in skrbijo za pravila igre. In lahko le zgroženo ugotovim, da v mestnem svetu niso

zato, ker bi imeli jasen pogled o možnih mestnih prihodnostih, ampak zato, ker so v predvolilnem času najspretneje obračali prazne floskule o zagotavljanju delovnih mest in ker je njihova izvolitev tistim, ki še hodijo na volitve, zagotavljala, da se nič ne bo spremenilo. Kako naj si drugače razlagam sestavo zdaj že razpadle županove liste, ki ni bila nič drugega kot glasovalni stroj sestavljen v glavnem iz podkvalificiranih in neizkušenih mladincev. Nič nimam proti mladincem, daleč od tega, a izvoljena lista Andreja Fištravca gotovo ni predstavljala ekipe, s katero bi rad šel na večerjo, z njo razpravljal o razvojnih izzivih mesta in se morebiti celo slikal, da bi oveko večil dragoceno izkušnjo. Prav verjetno bi se tudi sami izogibali sedenju za isto mizo z zateženim profesorjem. Ali je na drugi strani mogoče prihodnost mesta graditi s stranko upokojujencev, ki si prizadeva za ohranitev privilegijev in socialne varnosti tistih, ki so svojo aktivno dobo že preživeli? Kako je sploh dovoljeno, da je starost ključni razločevalni element volilnega programa? Razumljivo je, da njihova volilna baza raste hkrati s splošnim staranjem prebivalstva, vendar je to zagotova pot v konservativno politiko, negibnost in slavljenje preteklosti, ne pa prihodnosti. Da mladi vedno manj hodijo na volitve, je že vsem znano dejstvo. Da mladi volijo z nogami, ko množično odhajajo v tujino, tudi.

Del meščanov je zato prepričan, da je treba odločanje o prihodnosti mesta spustiti na nižjo raven, na raven samostojnih četrtinskih skupnosti, da zastopniška demokracija ne rešuje dejanskih problemov prebivalstva. Prav in spodbudno, tudi sam verjamem v to, toda v trenutnih zakonskih okvirih je neposredna demokracija le pljunek v postano morje protokolov in odločevalske inercije. Četudi z gnusom zavrača utečeno meščansko politično tradicijo, ne more IMZ (Iniciativa mestni zbor) prav nobene svoje odločitve spraviti v življenje, če je ne požegna tudi mestni svet, predmet njenega zaničevanja. Skratka, kot že tolikokrat doslej se pokaže, da je mogoče razvojne probleme in vizije premakniti z mrtve točke le s sodelovanjem in da so skrajne brambovske pozicije le zanimivo čtivo v množičnih medijih in zgodovinskih čitankah, nič pa nimajo opraviti z demokracijo in kreativnim sobivanjem interesno, spolno, starostno in drugače mešanega urbanega prebivalstva. Realna politika je radikalna le v izjemnih zgodovinskih okoliščinah in jo ljudje prej povezujejo z diktaturo kot pa z redom, varnostjo in rožnato prihodnostjo. Meje mojega sveta ne morejo biti meje tvojega mišljenja.

Resnica in laž tranzicije je, da mora mesto svojo prihodnost zgraditi na lastnih močeh. Maribor je v 20. stoletju izgoreval najprej na nacionalnem, potem pa na razrednem vprašanju. To sta bili osnovni določili ljudske emancipacije, ki se je soočala s kapitalsko močnejšim nemškimi in pokolonialnim ter pofevdalnim evropskim sosedstvom. Če se znova vrnem na začetek dvajsetega stoletja, lahko sklenem, da si je slovenski Maribor svoje mesto izbojeval sam, pogosto s trmo in še posebej z maistrovsko neustrašnostjo in srčnostjo. Kranjska je imela sama s sabo dovolj težav in Ljubljana je vase zaljubljena. Zaradi pogostih nacionalnih, socialnih in gospodarskih obratov v 20. stoletju je mesto pridobilo značaj travmatizirnega kraja. Pogosti stresi zlomijo še tako močnega duha; statistika depremiranih, medikaliziranih in institucionaliziranih v severovzhodni Sloveniji ne laže. Glede na vse, kar je mesto doseglo in predstavljalo za nacionalno stvar v preteklem stoletju, je skrajno nepošteno, da bi se moralo spet in spet samo postavljati na noge. Potrebujemo nacionalni "Marshallov plan", razvojno pomoč, ki bo v največji meri upoštevala lokalne vizije; drugače bodo množične delovne migracije v Avstrijo in dejstvo, da nemški kapital osvaja (proizvodni in trgovski) prostor, pripeljali do slabega konca:

spreminjata se zavest in pripadnost prebivalstva. To za miroljubno in slovensko vizijo tega dela sveta niso dobri obeti. Vsaj zame je sedanje “stanje” alarmantno, Kranjec pa se še vedno praska, včasih privoščljivo gleda izza Trojan in nas iz prestolnice celo prepričuje, da je nacionalni interes zabloda. Slišimo, da moramo najprej sami vedeti, kaj hočemo, sami naj si najprej pomagamo in bog nam bo pomagal. Z veseljem, vendar to zahteva nove nadobremenitve, ki pa jih za hvala lepa nihče več ni pripravljen opraviti. Zakaj le, če je danes elegantna rešitev individualnih eksistenčnih težav oddaljena le dvajset kilometrov proti severu? In kdo vodi politično življenje v mestu? Dve lokalni izpostavi najmočnejših parlamentarnih strank. Nobene kolektivne koristi ni od njihove politične lojalnosti, le nekaj osebnih karier! Od vstaje do vstaje – do novega poraza! Saj si menda ne domišljamo, da je Maribor nekoč postal jugoslovanski industrijski Liverpool samo zaradi lastnih moči in projektov: nastavki so že obstajali, še iz časov pred prvo vojno, a nacionalizirano industrijo je takrat izdatno podpirala tudi država, včasih s trdo roko, da bi tako čimprej urbanizirala in modernizirala kmečko prebivalstvo. Projekt izgradnje Maribora kot drugega slovenskega regionalnega središča je postal pomemben že v prvi svetovni vojni, ko so na londonskem kongresu 1915 “zgodovinski narodi” odločili, da bo Trst pripadel Italiji. In zdaj smo sami odgovorni za vse?

Ena od pobud, ki gradi iz malega in od spodaj, se razrašča okrog Centra avtonomne in alternativne produkcije (CAAP), s sedežem v Tkalski ulici. Po številu pridruženih zadrug in socialnih podjetij sodeč, doživlja Tkalka pravi razcvet. Zadružni in socialnopodjetniški gospodarski model je na pol poti med socialističnim in kapitalističnim: četudi se ljudje organizirajo kolektivno in se znotraj malih organizacij odločajo demokratično, morajo svoje dejavnosti in produkte prodati na tržišču, torej tekmovati z individualnimi podjetniki, korporacijami in drugimi zadrugami. Proizvodne in kmetijske zadruge bi nujno potrebovale tudi pomoč potrošniških zadrug. Ta poslovni model je zdaj na meji mogočega znotraj danosti kapitalistične države in svetovnega gospodarstva; o tem je že pred prvo nemško vojno pisala Rosa Luxemburg. Gre za dragoceno pridobitev v trenutnih gospodarskih pogojih, ki pa ima zaenkrat bolj simbolni in psihološki pomen, za kaj več bi spet potrebovali odločnejšo podporo širše skupnosti, na primer bančne politike in državne zakonodaje. A res verjamemo, da bo v interesu ameriškega sklada Apollo, ki je novi lastnik nekoč pomembne regionalne Nove Kreditne banke Maribor, podpirati alternativne oblike gospodarstva in v ta namen nuditi stimulatívne, protekcionistične kreditne pogoje? “Nove” oblike gospodarske participacije in demokracije sploh niso nove, pomnožijo se v vseh kriznih obdobjih kapitalistične produkcije v zadnjih dvesto letih. Ključna razlika med našim in tujimi primeri pa je v tem, da smo se pri nas kot fujakerji v tranziciji odrekli dogovornim oblikam gospodarstva in kot čisto zlato kupili ideologijo individualne podjetniške pobude in tekmovanja. Kdo je to promoviral, kdo je imel od tega koristi, kakšno vlogo so pri tem odigrale ekonomske in pravne fakultete? Smo brez zgodovinskega spomina, hipermoderni, hipernaivni, kot da teh zgodb naši predniki niso že preživeli. Že pogled čez mejo v Avstrijo in Italijo nam pove, da so zadruge in socialna podjetja izjemno pomembni in da – kako značilno – Slovenci krepko zaostajamo. Nas je dovolj, da bi upravljali še to?

Ko sem pred časom pisal razpravo o vlogi Vladimirja Rukavine v tranzicijskem Mariboru in malo pred tem sodeloval pri snovanju Lokalnega programa kulture 2015–2020, sem se čudil, kako je mestna kulturna srenja organizacijsko nepovezana. Na plano jo je kot enotno fronto

zbežljala le nedavna županova grožnja, da bo priprl pipico. Za ljubi kruhek. Evropska prestolnica kulture je mnoge pustila nepotešene, čutili so, da so bili izigrani. Kakorkoli že, glavni nauk celotne zgodbe z EPK je zame ta, da lahko mestni kulturni producenti dosežejo velike promocijske in gospodarske učinke, ko mislijo na veliko in se v ta namen tudi povežejo. Minimalno, kar bi pričakoval od etabliranih kulturnih institucij in porajajočih se nedvisnih producentov v mestu, je, da se obveščajo o svojih načrtih nekaj let vnaprej, da zasnujejo večje koproducentske programe in projekte, vključijo turistično organizacijo in tako dokažejo, da ima kultura razvojne potenciale. Tako pa smo v glavnem priča vsakoketnemu puljenju za proračunski drobiž, solističnim akcijam, zaračunavanju storitev in kapacitet za nepridobitne pobude, strahu pred prevelikim vplivom močnih osebnosti in vizionarjev; priča smo provincialni kulturi, ki sicer lahko misli na veliko, nima pa dejanskega interesa, da bi tako tudi delovala. EPK je mrtva, živela EPK.

Moja počitniška premišljevanja o razvojnih blokadah mesta temeljijo na dosedanjih osebnih in raziskovalnih izkušnjah in so predstavljena esejistično, humanistično. Za resno razvojno strategijo bi moral natančneje poznati družbene (statistične) kazalce. Tega se zavedam, o tem odprto govorim. Upam, da bo tako ravnal kdo drug od povabljenih avtorjev v tej številki Dialogov. Sam nimam ne časa ne volje, da bi za ta esej študiral izobrazbeno, starostno in vse druge strukture prebivalstva, a le na ta način, si predstavljam, je mogoče zastaviti realne razvojne načrte in tudi meriti uspešnost njihovega uresničevanja. Prav tu pa zaznavam velik zaostanek mesta, ki je univerzo dobilo šele pred štiridesetimi leti, sto let za beograjsko in kakšni štiristo let za najznamenitejšimi svetovnimi univerzami v renesančni Italiji in Angliji. Če je bilo v industrijski dobi mesta dovolj, da je univerza proizvajala tehniško inteligenco, danes vsaj družboslovci ugotavljamo, da to ni dovolj. Ne zato, ker bi se sami čutili prikrajšane, ampak iz golega dejstva, da mesto pač ni samo produkcijska enota za povečevanje nacionalnega BDP, ampak celovit splet najrazličnejših potreb, življenjskih stilov in vizij in da se ljudje morajo danes preživljati z vsem drugim, samo z industrijskim delom ne. Zato je neresno govoriti, kako naj bi bilo, če v resnici ne vemo, kako je. V javnosti (množičnih medijih in družbenih omrežjih) krožijo zgodbe o najrazličnejših mestnih problemih, na katere se bolj ali manj čustveno odzivamo, a nam manjka konkretnih podatkov o populaciji in trendih, ki določajo samoupravno lokalno skupnost; manjka nam razuma. Nimamo pravih primerjav z drugimi mestnimi občinami doma in v tujini. Sam občutim to predvsem kot manjko etno-socioloških raziskav mestnega prebivalstva, posameznih četrti ipd. Mestni odločevalci pravzaprav nimajo podpore v akademskem okolju, ki raje tekmuje za prestiž s tujimi univerzami in javno pere umazano perilo, kakor da bi reševalo probleme domačega mesta. Rešitev je spet v sodelovanju, ne pa v avtističnem ponaavljanju in povečevanju vloge posameznih delov sicer organsko zaokrožene celote. Družboslovje je v obdobju po nasilnem razbitju industrijske baze mesta toliko bolj pomembno, nikakor pa ni zveličavno. In družboslovje ne more obiti dejstva, da so sedanji Mariborčani in Mariborčanke v veliki večini bližnji potomci kmetov in delavcev; z ustrezno mero nezainteresiranosti in celo odpora do mestne in svetovljanske "dekadence". Sto let slovenskega Maribora je malo, očitno premalo, da bi v praksi dosegali velike misli sodobnosti. Volilni rezultati to dokazujejo, Kagler in Fištravec sta zadnja simptoma.

Če kaj pogrešam v Mariboru, so to lokalni Zoisi, ljudje, ki so si s svojim delom ali dediščino uspeli zagotoviti ugodno eksistenco zase in nato začutili potrebo, da bi pomagali okolici: s štipendijami, spodbujanjem izbranih gospodarskih panog, sofinanciranjem letovanj socialno ogroženih otrok, provokativnimi debatami, jezikovno prefinjenostjo itd. – z usmerjanjem svojega prostega časa in kapitala v dobro vseh. S tem ne mislim, da je filantropija edina rešitev in da je država blaginje odveč, verjamem pa, da bi mnogi premožni in odtujeni posamezniki tako izkusili, kako globoko smiselno je lahko njihovo življenje. Hutter se v spomin meščanov ni zapisal zaradi svojih industrijskih izdelkov, ampak zaradi odnosa do delavcev in mesta. Tako pa kolektivne vizije pišejo predstavniki izginjajočega srednjega razreda, sredstva za morebitne družbene spremembe ali olajšave pa ostajajo zakljenjena v nepremičninah ali skritih računih nekaj premožnih meščanov. Kakor da smo z različnih planetov in da tudi na dolgi rok nimamo nič opraviti eden z drugim.

Tranzicijske luknje v gospodarstvu in posledično drugih sistemih ne bo enostavno zamašiti in danes si verjetno niti ne moremo predstavljati, po kateri slamici in kdaj se bo mesto izvleklo, vsaj toliko, da bo izravnalo dohodke in (komunalne, vzgojnovarstvene idr.) izdatke. Sedanjemu županu prav nič ne zavidam, niti ga ne opravičujem: biti župan v globoki depresiji je gotovo drugače kot takrat, ko banke mečejo denar za tabo in te zajame večji val gospodarske rasti in družbenega razcveta. Prepričan sem, da je bila ena največjih napak storjena v času županovanja Alojza Križmana, ko so proračun polnili s prodajo zemljišč pri starih mestnih zaporih. Največje mariborsko nakupovalno središče Europark na Pobrežju vidim kot vesoljsko ladjo, ki je sedla na mesto in iz njega črpa denar: kot v znanstvenofantastičnem filmu Bitka svetov s Tomom Cruisom v glavni vlogi, le da se tam mehanske super strukture neposredno napajajo s krvjo Zemljanov. Tako kot vse velike tuje investicije je seveda Europark ustvaril nekaj delovnih mest, mimogrede pa je uničil mestno središče in tukajšnje male trgovce. Država tako po eni strani verjame v gospodarski razcvet na temelju majhnih in individualiziranih s. p.-jev, po drugi strani pa jim v temelju spodnese možnosti za uspeh. Ne poznam nobenega mesta doma ali v tujini, ki bi si dovolilo postaviti vzporedno mesto tik pred pragom, kvečjemu neke na obrobju. Verjetno bodo prireditve Ezleka čez petdeset let kar v tem nakupovalnem središču, tam je nova mestna promenada. Številne tujerodne “vesoljske ladje”, ki še vedno pristajajo na različnih mestnih predelih, ne prinašajo popolnoma nič razvojnega, razen občutka potrošniške svobodne izbire in polaganja na oltar ideologije svobodne trgovinske menjave. Ta zaslepljenost je prav strašljiva, zombijevska. Ker vsa menjava poteka prek evropske valute, nimamo skoraj nobenega nadzora nad kroženjem, natančneje odtokanjem denarja.

Bralci verjetno ne vedo, da trenutno v Evropi obstaja okrog tristo bolj ali manj uspešnih pobud za lokalne valute. Lokalni denar ima vrednost le znotraj (urbane) skupnosti in je pomemben mehanizem za spodbujanje lokalnih pridelovalcev hrane, obrtnikov, trgovcev. Vem, s stališča mramorjevske finančne politike in služnosti (nemški) EU, je taka ideja “bogokletna”,

toda lepo prosim, pomislite najprej, kaj bi izvedba takega projekta pomenila za nas, ne kako je-zni znajo biti naši bližnji in daljni gospodarji. In spet: kdo bo tak projekt zasnoval in izpeljal, ko pa zahteva trdo delo, odrekanja, zamere vzpostavljenih omrežij in lobijev? Najbolje, da pustimo pri miru, grozdje je tako ali tako kislo. Smeri iz tega krča neumnosti nakazujejo Društvo Hiša in Zavod za turizem, pa Zavod Mars, portal Maribor is the future ipd., ki organizirajo in promovirajo številne dogodke v središču mesta. Tudi ekipa Podzemlja me navdušuje s svojim entuziazmom. V zadnjih letih sem spoznal veliko "mladih", ki me navdajajo z upanjem, ne vidim pa strukturnih sprememb, ki bi temu klitju dale zaleta.

Še beseda-dve o Mariboru – regionalnem središču, tokrat o Pohorju. Zame še ena zgodba o velikih apetitih malih kuharskih mojstrov, ki so uspevali, dokler je bilo v obtoku veliko evrov, potem pa se je njihova zgodba sesula kot hišica iz kart. Ker njihova dejavnost ni bila vsajena v okolje, ampak so egoistično gradili privatno korporacijo in jo prekrivali z mitološkimi zgodbami o razvoju in pomenu mariborske smučarije, recimo velikanov, kot je bil gospod Čop. Pred leti, ko sem izdajal knjigo o pustovanju v Mariboru, sem za finančno pomoč prosil tudi Športni center Pohorje, ker je bilo nekaj poglavij posvečenih tudi liku Pohorskega carja. Nisem mogel razumeti, kako lahko tak gospodarski velikah hladno zavrne prošnjo, in slednjič sklenil, da jim je pač malo mar za okolje, v katerem delujejo, in tradicijo, ki naj bi ji pripadali. Nedavni propad tega tajkunskega sistema me zato ni presenetil. V večletnih etnoloških raziskavah, ki sem jih v začetku tisočletja s študenti opravljal na celotnem Pohorju, tudi ob podpori mariborskega Zavoda za turizem, sem našel nešteto bolj zanimivih in prijaznih osebnih zgodb. Vsem je bilo skupno to, da ŠCP niso jemale za svojega, da je bil center le še ena sebična in odtujena "vesoljska ladja" za izčrpavanje lokalnih naravnih in kulturnih virov. Tudi pohorsko zgodbo bo treba začeti graditi znova, od spodaj navzgor, s koncesijami za domačine. Potem bomo lahko govorili o Pohorju kot turističnem cilju, ne le o centru.

Če naj bi bilo kaj koristi od vse te pisarije, potem bi bilo prav, da teh nekaj "vizionarjev", ki jih je izbral urednik, sede za isto mizo in premisli, na kak način bi svoje ideje skupaj spravili v življenje. Glede na majhnost Maribora in še manjše število izobražencev, ki znajo misliti izven doktrinarnih okvirjev, je najslabše, kar se lahko zgodi, da potrdimo znano pravilo: dva Slovence – stranka ali društvo. Lahko smo bolno ideološko načelni in se le občasno pozdravimo na ulici ... in še naprej dovolimo, da usodo tega mesta krojijo manipulanti in politikanti. Se bomo čez dve leti spet debelo gledali, popili špricar in hudomušno dodali, da je "Maribor tak' fejš nor"? Se zavedamo odgovornosti, ki jo imamo do našega doma, prednikov in naših otrok? Se nas bodo spominjali po tem, da bi lahko, pa nismo, ker smo bili pravilno nesposobni?

Prihodnost Maribora

Matjaž Mulej

Univerza se v razmerah, v katerih prevladuje rutina, niti po osamosvojitvi Slovenije ni izkopala iz položaja tujka v Mariboru; drobna podjetja – razen visoko tehnoloških – jo potrebujejo mnogo manj kot velika, usposabljanje študentov za podjetnost pa je bilo preveč omejeno na majhno število.

V Mariboru je – za razliko od velikih mest – prijetno živeti, a težko ustvarjalno delati, (medstrokovno) sodelovati in za tako delo pridobiti široko podporo med ljudmi, ne da bi te pri tem označili za čudaka. Od kod to izvira in kaj po mednarodnih zgledih storiti?

Pogled v obstoječo prakso in njene korenine

Maribor ni drugo največje slovensko mesto, ampak drugo najmanj majhno. Velika so postala mesta, v katerih so prevladovali ambiciozni, podjetni ljudje z vizijo, s katero so ustvarjali (seveda s pomočjo odjemalcev, ne kar kot investitorji) delovna mesta in življenjske perspektive. Če so mesta pri tem ostala odvisna od dokaj preproste tehnologije, so nehala rasti ali celo izgubljala prebivalstvo, kot npr. tista v 'iron belt' ZDA (tj. območju železarstva). Floridova analiza (2005) je pokazala, da so ljudje odšli predvsem tja, kjer so naleteli na največ t. i. kulture 3T – treh T-jev: **T**oleranca do svojstvenosti **t**alentov omogoča, da pridejo in da je zato smiselno investirati v **t**ehnologijo.' Rutinerji te tolerance do drugačnih nimajo prav veliko. Majhna mesta so polna rutinerjev, ne 3T.

V luči antropoloških raziskav in spoznanj Vesne V. Godina (2016) je vredno pogledati zgodovinske korenine današnjih prevladujočih navad, ki navzven odsevajo prevladujoči krog soodvisnosti vrednot, kulture, etike in norm (Mulej, Potočan, 2007):

• **Preglednica 1:** Soodvisnost vrednot, kulture, etike in norm v družbi - VKEN

Posameznikove vrednote (soodvisne z znanjem in vednostjo ter zunanji razmerami)	→	Kultura = skupne vrednote mnogih, tako da navade iz njih napravijo družbeno skupino
↑	×	↓
Norme = predpisana etika, ki določa, kaj velja za pravo in kaj za napačno v družbeni skupini	←	Etika = prevladujoča kultura, ki določa, kaj velja za pravo in kaj za napačno v družbeni skupini

Od te soodvisnosti je namreč odvisno, za katere namene človek uporablja svoje znanje, vednosti in okoliščine (ni od znanja odvisno, ali bo s puško streljal na papirnato tarčo ali na ljudi, ampak od VKEN, zlasti od vrednot možnega strelca).

Maribor je v tej luči rutinerski kraj, ki je postal industrijsko mesto po naključju v zadnjih 170 letih. Ptuj pač sredi 19. stoletja ni hotel železnice. Maribor se je znašel na pol poti med Du-

najem in Trstom in dobil delavnice za popravljanje železniških vozil in veliko delovnih mest in novega prebivalstva, ki se je povečalo od približno pet na okoli sto tisoč. Za njih dobro stoletje dolgo ni potreboval visoko šolanih izobražencev – razen nekaj inženirjev in srednješolskih profesorjev, pa še nekaj pravnikov, zdravnikov in duhovnikov. Visoko (najprej dveletno) šolstvo je dobil pred manj kot 60 leti (bil sem študent prve generacije l. 1959/60 na sedanji VKŠ, danes EPF), ko so prepričali tedanjega predsednika vlade Slovenije, da je slabo, da je odstotek visoko šolanih ljudi v Ljubljani nesorazmerno večji. Inovacijsko gibanje je Maribor uvozil in uvedel še 20 let kasneje, pa še tega z veliko omejitve na amatersko delovanje, saj profesionalci raziskovanja in razvoja, tehnologi in podobni šolani ljudje niso imeli pravice do stimulacije za inovacijski trud in uspeh. Njihovi prispevki so po predpisih veljali za službeno dolžnost, kar kaže na nerazumevanje tega, v kako majhnem deležu zamisli postanejo invencije, sugestije, potencialne inovacije in inovacije: po nekih mednarodnih podatkih ena od tri tisoč (1 od 3.000) (citirano v Mulej idr., 2013). Osamosvojitve Slovenije je uničila službe podjetij za pospeševanje inoviranja s privatizacijo. Nesmisel je nadgradil nesmisel in odganal koncept 3T, namesto da bi privabil podjetne in talente s toleranco, z njimi pa tudi tehnično-tehnološke inovacije in naložbe. (Tudi odjemalce je v današnji globalni krizi težje najti kot tedaj, a to je bolj ali manj slab izgovor, kar kažeta npr. Lestro Ledinek v industriji ali Carmina Slovenica v umetnosti, pa še kdo, a premalo številni.)

Poskus Kraljevine Jugoslavije ustvariti podjetniško družbo z zakonom o uvozu amortiziranih strojev iz l. 1928 je uvozil podjetnike – tujce po soodvisnosti vrednot, kulture, etike in norm, jeziku in narodnosti, a za prekratek čas, da bi prenovili dane VKEN rutine v podjetno in inovativno družbo. Konec 2. svetovne vojne jih je zopet izvozil, njihove VKEN niso ostale. Prevladala je težnja investirati s posojili, ne inovirati (Štakul, 2015), in se usmerjati pretežno na jugoslovanske odjemalce. O trgu kot prostoru enakovrednega konkuriranja bi v vseh sedmih desetletjih obeh Jugoslavij težko govorili..

Osamosvojitve Slovenije je uničila še tisto, kar je Jugoslovanska ljudska armada, dejanski gospodar Titove Jugoslavije, dovolila industrije v Mariboru. Delovnih mest je bilo veliko glede na število prebivalcev, a trg ni bil zahteven zaradi poveljne obnove in relativnega renomeja slovenskih izdelkov v Jugoslaviji, ne da bi se ljudje tega – danes neponovljivega – razvajanja zavedali; izvoz je bil sprejeta praksa samo kot pogoj za pridobivanje deviz za uvoz. Ko je razpadla še druga Jugoslavija, je trg, zlahka dostopen za mariborske izdelke, izginil.

Univerza se v razmerah, v katerih prevladuje rutina, niti po osamosvojitvi Slovenije ni izkopala iz položaja tujka v Mariboru; drobna podjetja – razen visoko tehnoloških – jo potrebujejo mnogo manj kot velika, usposabljanje študentov za podjetnost pa je bilo preveč omejeno na majhno število. Odstotek študentov v sedanjih generacijah je tako velik, kot še nikoli, in nujno presega število izjemno inteligentnih in ustvarjalnih (danes je v Sloveniji ljudi z doktoratom dvakrat več, kot je bilo pred 70 leti vseh študentov vseh letnikov skupaj.)

Naravna podjetnost ni mogla zadoščati niti v vsej Sloveniji niti v Mariboru, da bi se na tem prostoru razvila podjetniška družba hkrati s t. i. 'Zahodom', vključujoč ZDA, ki so uvažale podjetne ljudi in jim omogočile prevlado doma in po svetu. Slovenija je samo tedaj, ko je še bila del Avstrije, v štirih desetletjih od konca ameriške državljanske vojne, ki je odprla urbanizacijo in industrializacijo v ZDA, do prve svetovne vojne izvozila dvajset (20) odstotkov vsega prebi-

valstva (Anglija in Nemčija sta tedaj izgubili 3–3,5 odstotka ljudi, torej sta ohranili dovolj podjetnih ljudi doma). Odšli so seveda naravno podjetni. Teh 20 % je za Slovenijo odstotek, trikrat večji od potrebnega za podjetniško in inovativno družbo, ki je gospodarsko mednarodno prodorna. Maribor ni mogel biti drugačen.

Tudi obe svetovni vojni sta pobili več podjetnih kot skrivačev. Neuspešen poskus razviti podjetniško družbo med 1928 in 1941 je ustvaril odpor do podjetnikov, ker so rušili VKEN rutine (Hutter je dosti bolj znan kot dobrodelen človek kot po izjemnem podjetniškem uspehu (Breže, 2014). Itd.). Ker podjetnikov rutinerji in oblastniki niso marali in ker je strokovnjakov manjkalo, je model z malim številom večjih podjetij bil tudi v času po drugi svetovni vojni raven pravi. Toda podjetnosti in inovativnosti mnogih, danes nujne, ni bil sposoben ustvariti. Razen tega sta ekonomska teorija in jugoslovanska praksa dajali prednost investiranju (npr. Štakul, 2015).

Še en vidik naj dodam. Pomladi 2015 je v slovenščini izšel prevod knjige o Izraelu kot deželi novih podjetij – start-upov (tistih, ki startajo z upom uspeti) avtorjev Senorja in Singerja. Pokazal je nekaj bistvenih razlik med Slovenijo in Izraelom: Slovenci smo še vedno *dosti premalo* podjetni, konstruktivno prepirljivi in nespoštljivi do oblastnikov in drugih avtoritet, strpni do neuspeha, pripravljeni na timsko delo, tveganje, interdisciplinarno ustvarjalno sodelovanje, sposobni in voljni zaupati v svoje poslanstvo, samozavestni (brez prehoda k domišljavosti namesto domiselnosti) ipd. Strah pred izgubo znanega je za preveč Slovencev – drugače od Izraelcev, kot pove ta knjiga – pogosto močnejši od upanja v zmago. (Večerov BOB 2016 je dobil odlični podjetnik Ivo Bascarol za izjavo, da Slovenci vse oprostimo lažje kot uspeh.)

Razlikujejo se tudi okoliščine življenja: slovenska zemlja je rodovitna, sosedi nas ne sovražijo, nimamo (za Izrael po njihovi oceni nujnega) večletnega usposabljanja za trdo življenje v obliki vojaškega roka za vse, nismo pribežališče za najbolj podjetne (in zato za odhod iz domačih krajev voljne in sposobne); zato ne uvažamo, ampak izvažamo podjetne in sposobne že stoletje in pol, Izrael pa jih uvažuje – in je v svetovnem vrhu inovativnosti in podjetnosti. Nimajo udobja, ki bi jih polenilo, mi pa se z naravnim udobjem (upravičeno, seveda) hvalimo in (neupravičeno) kvarimo (pa mislimo, da garamo, kar je res za zgolj redke, za še bolj redke pa je res, da garajo pametno in z nenehnim osveževanjem svojih sposobnosti ter z nenehno skladnostjo svoje ponudbe s potrebami odjemalcev, tako da morajo in zmorejo tudi zaposlovati).

In še naslednja izkušnja: V IRDO, Inštitutu za razvoj družbene odgovornosti, smo v letih 2013, 2014 in 2015 trikrat izvedli usposabljanje mladih nezaposlenih diplomirancev raznih strok (z območja Maribora in Ptujja) za zaposljivost. V vseh skupinah se je pokazalo, da med vsaj 16 leti vzgoje in izobraževanja (če vrtca niti ne štejem) niso dobili znanja in vrednot, o katerih govori prej povzeti (iz knjige citirani) spisec osebnih lastnosti, ki so v Izraelu prerasle iz vrednot v kulturo, etiko in norme, ki so potegnile za seboj dovolj velik del ljudi, da ima Izrael najbolj inovativen narod na svetu. Od skoraj dve sto mladih, ki so bili na uvodnih sestankih za program 'Model M', jih niti dva odstotka ni dvignilo roke, ko sem vprašal, koliko so se naučili o medstrokovnem ustvarjalnem sodelovanju, povezovanju različnih znanj, doseganju primerne celovitosti s teorijo sistemov, o podjetnosti in podjetništvu. – Tudi slovenski študenti so žrtve pretirane specializacije študija, ki jih usposablja za vlogo orodja za lastnike in vodje, če niso raven med tistimi zelo redkimi, ki so po naravnih lastnostih podjetni; strokovnost, nadarjenost

in ustvarjalnost niso dovolj, tudi vztrajnost ne, četudi so nujne osebne lastnosti. O manj dolgo izobraževanih Slovencih najbrž ne smem sklepati lepše. O tistih iz drugih koncev Slovenije tudi nimam poguma sklepati zelo drugače, četudi razlike zagotovo so; zelo bistvenih nisem doživel. Toda podjetni od povsod odhajajo tja, kjer se počutijo sprejete, tudi iz Slovenije, kot so odhajali vsaj od 1870. dalje. In iz enakih razlogov.

Zato je Maribor danes v kriznem položaju. Globalno se govori o krizi izobilja (James, 2007). Kajti: z gospodarsko-razvojnega vidika je svet po fazi, v kateri je bila podlaga konkurenčnosti lastnina naravnih virov, in po fazi, v kateri je bila ta podlaga investiranje, ter fazi s podarkom na inovacijah, v fazi izobilja. Ta faza ljudi razvadi, četudi samo tistih 15 % človeštva, ki imajo vsaj šest dolarjev na dan, drugi pa nimajo kupne moči razen za najbolj nujne potrebščine (več v Mulej in Dyck, 2014). Najti nove odjemalce je torej zelo težavno, brez njih pa naložbe nimajo smisla. Zato se mora tveganje čim bolj razporediti na čim več podjetnikov s podjetnimi in strokovnimi sodelavci. Brez njih in njihovih inovacij ni služb in plač za nikogar, ne samo za inovatorje.

Odločitev za inovacije

Nekaj moramo v Mariboru torej spremeniti in to inovirati, kar pomeni uvesti novosti, ki jih v svoji praksi uporabniki štejejo za nov vir svoje koristi, zato pa omogočijo korist tudi avtorjem in/ali lastnikom. Izberimo po preglednici 2!

• **Preglednica 2:** 52 temeljnih tipov invencij, sugestij, potencialnih inovacij in inovacij

»Inovacija je vsaka (!) novost, za katero uporabniki (!) menijo, da je koristna (!) v praksi (!)«

3 povezana merila invencij, sugestij, potencialnih inovacij in inovacij

(2) Posledice invencij, sugestij, potencialnih inovacij, inovacij

(3) Službena dolžnost ustvarjati invencije, sugestije, potencialne inovacije, inovacije

(1) Vsebina invencij, sugestij, potencialnih inovacij, inovacij

1. Korenite

2. Drobne

1. Dolžnost je

2. Dolžnosti ni

1. predmet poslovnega programa

1.1

1.2

1.3

1.4

2. tehnika in tehnologija (proizvodi/storitve, delovni procesi)

2.1

2.2

2.3

2.4

»Inovacija je vsaka (!) novost, za katero uporabniki (!) menijo, da je koristna (!) v praksi (!)«

3 povezana merila invencij, sugestij, potencialnih inovacij in inovacij	<i>(2) Posledice invencij, sugestij, potencialnih inovacij, inovacij</i>		<i>(3) Službena dolžnost ustvarjati invencije, sugestije, potencialne inovacije, inovacije</i>	
<i>(1) Vsebina invencij, sugestij, potencialnih inovacij, inovacij</i>	<i>1. Korenite</i>	<i>2. Drobne</i>	<i>1. Dolžnost je</i>	<i>2. Dolžnosti ni</i>
3. organizacija (raje temelječa na procesu kot na podrejanju)	3.1	3.2	3.3	3.4
4. glede stila vodenja (sodelovalen raje kot enostransko gospodovalen)	4.1	4.2	4.3	4.4
5. glede metod vodenja, dela in sodelovanja (podpirajoč sodelovanje) v človeških odnosih	5.1	5.2	5.3	5.4
6. glede stila poslovanja (sodelovanje s poslovnimi partnerji)	6.1	6.2	6.3	6.4
7. glede postopkov/procesa upravljanja in vodenja (podpirajoč sodelovanje), vključujoč socialno vodenje*	7.1	7.2	7.3	7.4
8. glede vrednot, kulture, etike in norm – VKEN (podpirajoč sodelovanje in odražajoč soodvisnost)*	8.1	8.2	8.3	8.4
9. naše navade (uresničujoč sodobne VKEN v naši praksi)*	9.1	9.2	9.3	9.4
10. navade ostalih (uresničujoč sodobne VKEN v njihovi praksi)*	10.1	10.2	10.3	10.4
11. razvoj upoštevanega, neupoštevanega in neznanega okolja*	11.1	11.2	11.3	11.4
12. (delovni) pogoji in znanja; pogoji za preživetje planeta Zemlja*	12.1	12.2	12.3	12.4
13. ustvarjalnost in upoštevanje potrebne in zadostne celovitosti za odličnost (sistemski vidik obvladovanja inovacij)*	13.1	13.2	13.3	13.4

Legenda: *Znanstveni prispevek T. Štrukelj.

Vir: Štrukelj, 2015, po: Mulej idr., 2011, str. 5-6, dopolnjeno v Tabeli 1, s. 3.

Očitno je nujno inovirati vse, ključne pa so vsebine 4, 5, 7, 8, da odprejo prostor za vse druge.

Vasja Gorjup (2016) je tako povzel zamisli, ki jih je tu vredno ponoviti, saj jih še vedno štejem za prave:

- “Na nacionalnem nivoju se je že leta 2005 izoblikoval akcijski načrt s številnimi predlogi, med njimi predvsem (Mulej idr. 2008, 224):
- Iz raziskave SLORITTS izhaja predlog o razvoju treh smeri (“marele”) – visoko tehnološka podjetja, turizem in zdravstvene storitve.

Marko Jaklič (2005) predlaga več podpore za podjetništvo, integriranje inovacijskih projektov, manj rigidnosti izobraževalnih in raziskovalnih organizacij, manj tveganja in več visokotehnoloških podjetij.

Chesbrough (2003) predlaga, da bi v prihodnje v podjetjih morali začeti pospešeno razmišljati tudi o odpiranju menedžmenta idej navzven, iz omejenega kroga zaposlenih, torej k intenzivnejšemu vključevanju kupcev in strokovnjakov ter izumiteljev od drugod v inoviranje proizvodov po načelih odprtega inoviranja, tudi s ciljem množinskega prilagajanja (angl. mass customization) (citirano v: Fatur in Likar 2009, 22–23).

Glede na to omenimo še nekaj pomembnih izhodišč Z. Ženko (Mulej idr. 2008, 221–222) o globalnem modelu inovativnega menedžmenta, ki je nastal kot skupek različnih spoznanj preučevanja razlik med kulturami ZDA, Japonske in EU. Nekatera spoznanja globalnega modela lahko uvrstimo tudi v naš model invencijsko-inovacijsko-difuzijskega menedžmenta:

- sprememba tehnologije od tiste, zasnovane na obsežnih naravnih virih, k tisti, zasnovani na ljudeh in ustvarjalnosti,
- cilji organizacije se spreminjajo od samozadostnih profitno usmerjenih k tistim, usmerjenim k človeku,
- pri obravnavi ljudi prevladuje vzdušje: zaposleni je ustvarjalen in inovativen član in partner,
- menedžment ustvarja in vzdržuje visoko motiviranost, zato so zaposleni zadovoljni pri delu in razumejo poslovne cilje,
- sodelavci so samomotivirani – motivator je pomembnejši kot denar in moč,
- skupina v organizaciji deluje kot velika družina, s čimer uresničujejo cilje skupnosti,
- izboljšanje delovnih pogojev in modernejše organizacijske oblike zmanjšujejo potrebo zaposlenih po sovražnem sindikalnem organiziranju,
- vzpostavitev klime s sloganom “novo znanje vsak dan”, kjer menedžment investira v ljudi, jih pošilja na izobraževanja, s čimer jih ohranja inovativne, motivirane, konkurenčne, produktivne in energične,
- vzpostavitev sistema komuniciranja, kjer postane ključno aktivno sodelovanje vseh zaposlenih,
- osebno odgovorni menedžerji, ki rešujejo težave skupaj s sodelavci,
- moč in avtoriteta vodje je priznana in zelo spoštovana, sodelavci se izkažejo z dobrim delom, za kar so nagrajeni,

- organizacija si prizadeva ustvariti močan ugled v javnosti, s čimer si pridobijo potrebno zaupanje tako na lokalnem, nacionalnem in tudi mednarodnem trgu,
- upoštevanje in spoštovanje potrošnikovih zahtev – potrošniku prijazna organizacija,
- organizacija je odgovorna za svoja dejanja, menedžer tudi osebno odgovarja za svoja dejanja. Takšen zgled za sabo potegne tudi vse člane tima, ki ravnajo odgovorno.

Pomembna ugotovitev Z. Ženko (Mulej idr. 2008, 232–233) je tudi ta, da je potrebno podjetnost, inovativnost, sodelovalnost in medstrokovno odprtost vgraditi v odrasle, predvsem tiste na vplivnih delovnih mestih. Za vodstvene ljudi, nadzorne svete ter izpostavljene strokovnjake dodaja tudi, da morajo kot pogoj za delovno mesto dokazati, da so inovacijsko in inovativno bili uspešni že doslej. Izpostavil bi še Škafarjev predlog (2004, 2006): “Pri organizacijah, ki niso povsem izpostavljene tržnemu pritisku, povezati skrb za inoviranje in skrb za kakovost v izrecno dolžnost in pravico vodilnih.” (citirano v: Mulej idr. 2008, 233).

Glede na problem neinovativne in rutinerske kulture, ki smo ga izpostavili, Ženko (Mulej idr. 2008, 233) meni, da je inoviranje kulture in stila menedžmenta najpomembnejši dejavnik v fazi prenove organizacije, ki še vedno trpi posledice vpliva prosvetljenega absolutizma in zapečatenega spoštovanja do preteklosti. Le kultura organizacije in z njo odsev prevladujočih navad in mnenj, kako je treba ravnati, ter vpliv najbolj vplivnih na vse drugo in njihovo kulturo (stil menedžmenta) odločilno vplivata na invencijsko-inovacijsko-difuzijske procese znotraj organizacije.”

Gre torej za vpliv vplivnih na vplivne zoper vplivne. Uspešne je pri tem smiselno “kapi-rati”, ne kopirati.

Vse to ni in je novo: zamisli niso nove, a niso uresničene. Enako je z naslednjim našim predlogom, kako bi se take prenove Maribora lotili. (Podrobneje glejte v knjigi: Nehajte sovražiti svoje otroke in vnuke, trilogija, M. Mulej, V. Žakelj, V. Merhar, A. Hrast in B. Čagran, uredniki, 2016. Z njo dopolnjujemo knjigo v 4 zvezkih, M. Mulej in R. Dyck, ed., 2014: Social Responsibility beyond Neoliberalism and Charity (Bentham) in tri zbirke člankov, ki smo jih uredili kot gostujoči uredniki Mulej idr., v 2013–2015. Gre za veliko vidikov družbene odgovornosti.)

Predlogi za ukrepanje – okvirni del

Evropska unija (2011) vidi pot iz krize v družbeni odgovornosti (DO) podjetij, ki jo opredeli kot odgovornost podjetij za vplive na družbo. To pomeni prenovo vrednot v take brez zlorabe, ker je od vrednot odvisna uporaba znanja in drugih virov. Kot pripomoček predlaga standard o družbeni odgovornosti ISO 26000 (ISO, 2010). V njem je vsebinsko zajeto praktično vse, kar sestavlja življenje: vodenje organizacij, človeške pravice, zaposlovanje, okolje, pravice potrošnikov, vključevanje v skupnost in njen razvoj ter etično ravnanje; povezujeta jih ‘soodvisnost’

in 'celovit pristop'. Zato so vsaj enako pomembna načela družbene odgovornosti po ISO 26000: Splošni namen: čim več naj organizacija (torej človek) prispeva k družbeni odgovornosti; načela pa se glasijo:

1. (uradna) odgovornost / pristojnost za vpliv;
2. transparentnost – preglednost podatkov (četudi bi zajeti spisec lahko bil bolj celovit, op. avt.);
3. etično obnašanje (poštenost, enakopravnost, celovitost, skrbnost do ljudi, živali in okolja ter zavezanost upoštevati vpliv dejavnosti in odločitev na interese deležnikov);
4. spoštovanje interesov deležnikov (torej ne samo lastnikov in menedžerjev, op. avt.);
5. spoštovanje vladavine prava (a ne monopolnega ali sicer pristranskega, op. avt.);
6. spoštovanje mednarodnih norm obnašanja (a ne monopolnih ali sicer pristranskih, op. avt.);
7. spoštovanje človekovih pravic (kar je žal še vedno treba zahtevati z globalno veljavnimi listinami, op. avt.).

Družbeno odgovorno gospodarjenje se torej ravna po takšnih načelih. Tako ne gre le, niti predvsem, za dobrodelnost, ki (v povezavi s trženjem) povzroča stroške, hkrati ko daje komu korist ali celo podpira možnost preživetja. Bolj kot za dobrodelnost gre za tako ravnanje z ljudmi, da so zadovoljni pri delu zaradi možnosti ustvarjati in sodelovati, kriti vseh pet človeških potreb: po preživetju, zabavi, moči/vplivnosti, svobodi in pripadnosti. Zato so notranje motivirani. Potem odpadejo težave in stroški, ki jih povzročajo stavke, slabo delo, izguba dobrih odjemalcev, dobaviteljev, zdravja, zdravega naravnega in družbenega okolja, miru doma, v bližnji družbi in na vsem svetu ipd.; takih 'oportunitetnih stroškov in koristi' računovodstvo žal ne prikazuje, saj so stroški preprečeni, koristi pa posredne. Etika soodvisnosti in primerna, tj. potrebna in zadostna celovitost pristopa in dosežkov omogočata širše premisleke.

Predlagamo (znova) pet temeljnih smeri **potrebnih ukrepov** (Mulej in Hrast, 2011, dopoljeno):

1. Posamezniki:

- kot odjemalci: dajati prednost resničnim potrebam pred praznim postavljanjem s potrošnjo zaradi pogoltnosti in bahanja, dajati prednost dobaviteljem z dobro utemeljenim ugledom, da prakticirajo družbeno odgovornost (DO);
- kot občani: pritiskati na organizacije (podjetja, javni sektor, nevladne organizacije – NVO) in vlade, naj prakticirajo več DO.

2. Organizacije, zlasti najbolj vplivni njihovi sodelavci prakticirajo DO:

- kot človeško lastnost/vrednoto pri vodstvu, sodelavcih, drugih ljudeh in
- kot poslovno strategijo, da bo manj stroškov, ki jih povzročajo:
 - nezadovoljstvo (ustvarjalnih, ne kronično lenih) ljudi in
 - nezdravo naravno okolje, ter
 - slab ugled
 - itd.
- s pritiski na organizacije (podjetja, javni sektor, NVO) in vlade, naj prakticirajo več DO.

3. Države/vlade:

- Javni sektor kot celota je največji odjemalec, zato naj določijo, da so njegovi nakupni pogoji: dobavljati smejo kateri koli organizaciji javnega sektorja (od vrtcev itd. preko državne uprave do vojske) samo ponudniki, ki so na samem vrhu v kombinaciji lastnosti:
 - (1) družbena odgovornost (merjena z merili nagrade Horus in v knjigi (Mulej idr. 2016) povzetimi ekonomskimi merili),
 - (2) inovacije, vidne v vrhunski poslovni odličnosti (merjeni z merili iz – morda dopolnjenega – zakona o nagradi RS za poslovno odličnost, skladnega z EFQM) in totalni (tj. največji možni, odjemalcem ustrezni) kakovosti dobav v svoji interni in zunanji poslovni praksi, ki:
 - sega vse do ‘*sistemske kakovosti*’ kot primerno celovite sinergije, ki združuje:
 - normalne cene, plače, razvojne sklade,
 - tehnično in komercialno kakovost,
 - inovativnost vse do odličnosti dobav,
 - ustrezno izbiro,
 - sonaravno/trajnostno skrb za naravno okolje in
 - druge vsebine družbene odgovornosti,
 - in vključuje družbeno odgovornost tudi med obvezne lastnosti za javne uslužbenke in politike ter druge vplivne osebnosti kot osebe,
 - (3) doseganje enakih lastnosti pri dobaviteljih vseh dobaviteljev. (Podrobneje v: Mulej, 2007, tu delno dopolnjeno).
- Pritiskati na organizacije (podjetja, javni sektor, NVO) in vlade, naj prakticirajo več družbene odgovornosti, tudi s podpiranjem izkušnje, da so najbolj uspešni tam, kjer so najbolj uveljavili skupni imenovalac podlag za uspeh, izražen s 3T: *toleranca* privablja *talente* in tam je smiselno investirati v *tehnologijo* (Florida, 2005), in v ‘vizionarskih organizacijah’ (Collins, Porras, 1996; Collins, 2001; Collins, 2005; povzetele je v knjigi Mulej idr., ur., 2016).

4. Mednarodna skupnost:

- dodati k mednarodnemu pravu novo svetovno, za vse obvezno pravo, ki zajema:
 - mir na svetu, in
 - osnovne človeške pravice, in
 - družbeno odgovornost, in to:
- s svetovno demokracijo, ki vključuje svetovno vlado, sestavljeno iz zelo poštenih in družbeno odgovornih oseb, ki nikakor ne zlorabljajo svojega vpliva, ampak nadzirajo, kako je z družbeno odgovornostjo multinacionalk in držav ipd.

5. Znanstveniki, učitelji na vseh ravneh šolanja, starši, drugi ustvarjalci javnega spoznanja:

- ustvarjanje DO prakse in zavesti, da ljudje potrebujejo, zato da bi preživel:
 - etiko soodvisnosti namesto odvisnosti in neodvisnosti (razen pravne neodvisnosti) po vzoru dobrih družin, prijateljev in resnih poslovnih partnerjev, zato družbeno odgovornost,

- potrebno in zadostno celovitost, ki jo omogoča medstrokovno ustvarjalno sodelovanje, za kar so metode znane, a jih le redko uporabljajo;
- ponudbo metod, ki podpirajo medstrokovno ustvarjalno sodelovanje in etiko soodvisnosti, da se strokovno znanje lažje uveljavi, ker je del medstrokovnega v sinergiji. Precej metod že obstaja in so preverjene v slovenskih in mednarodnih organizacijah, tudi med politiki;
- poklicno izpostavljanje tem o družbeni odgovornosti, zlasti obeh povezovalnih konceptov: SOODVISNOST IN PRISTOP Z ZADOSTNO IN POTREBNO CELOVITOSTJO.¹
- Sem spadajo seveda tudi politiki in njihovi sodelavci.

Op: 'Vizionarska podjetja' so na svetovnem vrhu celo stoletje prav zaradi družbene odgovornosti in njenih ugodnih poslovnih in osebnih posledic (Collins, Porras, 1996; Collins, 2001 in 2005).

Evropska unija je l. 2011 objavila dokument, ki poziva k razvoju in uporabi družbene odgovornosti, v dokumentih o svoji prihodnosti do 2020 pa ne omenja niti družbene odgovornosti niti dejstva, da brez (dejanskih, ne izmišljenih!) potreb odjemalcev ne more biti delovnih mest, živimo pa v 'krizi izobilja' (EU, 2010; EU, 2011; James, 2007; Mulej, Dyck, ur., 2014). Iz te slepe ulice iščemo pot tukaj.

Kakšni ljudje naj dobijo pooblastila po raziskavi o vizionarskih podjetjih?

Trojna raziskava o vizionarskih podjetjih s svetovnega vrha, o njihovi poti iz povprečnosti na svetovni vrh in o različnosti meril uspeha za podjetja in za družbene službe, omenjena zgoraj, pove, da razlike pri možnostih niso v panogah dejavnosti, ampak v vplivnih ljudeh: nujno je voditeljstvo 5. ravni (Collins, 2001).

1 Med pripombami v anketi o družbeni odgovornosti na UM, izvedeni maja in junija 2015, so bila tudi mnenja, da DO ne spada v vse tematike. A omenjena primera: "Nastajanje izločkov v visokotrdnostni aluminijevi zlitini" ali "Napredovanje razpoke v zobniku" zelo verjetno vplivata vsaj na naravno okolje, npr. kot škart (izloček, poškodovan zobnik). Gre torej za pogled v prakso, na katero vplivata raziskovanje in akademsko delovanje drugih vsebin vsaj posredno. Upoštevanje posrednih vplivov spada v opredelitev zadostne in potrebne celovitosti. In: ljudje smo soodvisni z ostalo naravo. Premajhna celovitost nas kaznuje, npr. s podnebnimi spremembami, ki ogrožajo obstoj ljudi, ker ljudje premalo upoštevamo soodvisnost in se preveč čutimo neodvisni tudi naravno in poklicno, namesto samo pravno. (Poročilo Branke Čagran in Matjaža Muleja o spoznanjih iz ankete je za zdaj interno.)

Voditeljstvo 5. ravni

V življenju zmoreš doseči karkoli, pod pogojem, da ti ni pomembno, koga bodo častili za uspeh. (Collins, 2001, str. 17)

Piramida, ki z oženjem proti vrhu kaže, da je bolj sposobnih vse manj, ima v povzetku naslednjih pet ravni² (Preglednica 3.) (Collins, 2001, str. 20-21):

: Preglednica 3: Pet ravni sposobnosti ljudi, kandidatov za vodenje

Raven 5	Vodja 5. ravni – gradi dolgotrajno odličnost s presenetljivim prepletanjem osebne skromnosti in poklicne zagnanosti.
Raven 4	Uspešen vodja – usmerja zagnanost in dosleden trud za jasno in vablljivo vizijo, ki spodbuja k doseganju višjih standardov uspešnosti, a kratkoročno.
Raven 3	Sposoben menedžer – organizira ljudi in vire, da učinkovito in uspešno dosega vnaprej določene cilje, a ne več kot to.
Raven 2	Koristen član tima – prispeva posameznikove sposobnosti, da skupina dosega svoje cilje, in uspešno sodeluje z drugimi v timskem delu.
Raven 1	Zelo sposoben posameznik – daje koristne prispevke na osnovi talenta, vednosti, znanja, spretnosti in dobrih delovnih navad.

Vodja 5. ravni usmerja svoje potrebe, da bi se uveljavil, stran od sebe – v pomembnejši cilj: izgraditi odlično podjetje. Seveda to niso ljudje brez svojega interesa, sebičnosti in težnje uveljaviti se (ego). Pravzaprav so izredno ambiciozni – *toda njihova ambicija velja najprej in predvsem njihovi organizaciji, ne njim samim.*

² Na vrhu vplivnosti mora torej biti človek, ki ima lastnosti vodje 5. ravni. Ostali so lahko koristni nižje.

Ni za vsakogar nujno, da se povzpne po vseh petih ravneh, a vodja 5. ravni zajema lastnosti vseh petih (Collins, 2001, str. 36); Preglednica 4.

• **Preglednica 4:** Povzetek strokovne in osebne plati vodje 5. ravni

Poklicna zagnanost	Osebna skromnost
Ustvarja izjemne dosežke, jasno usmerja pri prehajanju iz dobrega v odlično.	Kaže očarljivo skromnost, zavrača javno slavljenje; nikoli ni vsiljiv.
Kaže popolno odločenost opraviti, kar koli je treba, da bi ustvarili najboljše dolgoročne izide, pa naj je to še tako težavno.	Deluje z mirno, obvladano odločnostjo; opira se na visoko zastavljene standarde, da motivira, ne na osebno priljubljenost.
Postavi standard izgraditi dolgotrajno odlično podjetje; ne zadovolji se z ničimer manjšim.	Usmerja ambicije v podjetje, ne v sebe; vzgaja naslednike, da bodo uspehi še večji v naslednji generaciji.
Pogleda v ogledalo, ne skozi okno, da dodeli odgovornost za slab izid, in nikoli ne krivi zanj drugih ljudi in/ali zunanjih dejavnikov niti slabe sreče.	Pogleda skozi okno, ne v ogledalo, da pripiše zasluge za uspeh podjetja – drugim ljudem, zunanjim dejavnikom in dobri sreči.

Verjetno je precej ljudi, ki bi zmogli postati vodje 5. ravni, a nimajo za to pravih pogojev, kot so premislek o sebi, zavesten osebni razvoj, mentor, odličen učitelj, ljubeči starši, pomembna življenjska izkušnja, šef z lastnostmi vodje 5. ravni in še kaj. (Collins, 2001, str. 37)

V raziskavi niso iskali vodje 5. ravni ali česa podobnega, toda podatki so bili jasni in prepričljivi. Gre za empirično, ne ideološko spoznanje. (Collins, 2001, str. 40)

Najprej – kdo potem – kaj

Ko so začeli raziskovati, so raziskovalci pričakovali, da bodo videli, da je bil prvi korak podjetja s prehodom od dobrih med odlična opredelitev nove usmeritve, nove vizije, politike in strategije, potem pa je na vrsti prepričevanje in pritegovanje ljudi k novi usmeritvi podjetja. Toda odkrili so nekaj prav nasprotnega: vodje podjetij s prehodom od dobrih med odlična so *najprej* poiskali prave ljudi in odstranili neprimerne, *potem* pa ocenili in odločili, v katero smer iti, da bi prišli v nekaj odličnega. (Collins, 2001, str. 41-47). Kajti:

1. s pravimi ljudmi se lažje prilagajaš na sodobni spremenljivi svet;
2. s pravimi ljudmi je problem motiviranja in vodenja ljudi mnogo manjši; v glavnem so samomotivirani, sami težijo k ustvarjanju nečesa odličnega;
3. z napačnimi ljudmi ne moreš ustvariti odličnega podjetja, četudi odkriješ pravo usmeritev; velika vizija je brez pravih ljudi brez pomena.

Gre najprej za omenjeni *vrstni red*, ne samo za pravo ekipo in usmeritev. Potem pa gre za stopnjo *trdne odločenosti*, ki je potrebna pri človeških odločitvah, da spravijo podjetje od dobrih med odlična. Izvesti tak vrstni red dejanj je seveda dosti težje, kot ga priporočiti. – Vodje 4. ravni (ne 5.!) so namesto te prakse pokazali, da so geniji s tisoč pomočniki, kar tudi vodi k dobrim dosežkom, a ne trajno.

Nagrajevanje vodij nima nič skupnega z njihovimi dosežki: ni važno, kako plačaš, ampak komu. Tako je, četudi je nagrajevanje vodij seveda pomembno, da pridobiš prave ljudi in jih ohraniš v ekipi. Važni so pač *pravi* ljudje, ne ljudje kar tako. (Collins, 2001, str. 49-51)

Podjetja s prehodom od dobrih med odlična so prostor, v katerem je težko delati. Vendar v njih vlada doslednost, ne brezobzirnost. Tudi odpuščanja je npr. precej manj kot v primerjalnih podjetjih. Vedo, da bistveno ozko grlo v takem prehodu niso trgi ali tehnologija ali konkurenca ali izdelki, ampak sposobnost pridobiti in obdržati dovolj pravih ljudi. (Collins, 2001, str. 52-60)

Kako doseči doslednost?

Praktična disciplina 1: Če dvomiš, človeka ne zaposli, ampak išči dalje. Tudi enaka strategija da različne dosežke z različnimi ljudmi.

Praktična disciplina 2: Če veš, da moraš spremeniti nekaj pri ljudeh, izvedi to. Ne odlašaj pri odpuščanju, če ljudje niso dovolj zagnani, samomotivirani, samostojni, učinkoviti itd., kajti to je nepošteno do pravih ljudi in zato škodi podjetju.

Praktična disciplina 3: Postavi najboljše ljudi tja, kjer vidiš svoje največje priložnosti, ne svoje največje probleme. Če se hočeš znebiti svojega problema, se ne znebi svojih najboljših sodelavcev.

Gre za paradoks: Za podjetje s prehodom od dobrih med odlična potrebuješ vodilne sodelavce, ki se prepirajo in debatirajo, zato da bi našli najboljše odgovore na odprta vprašanja, na eni strani, na drugi strani pa se povsem poenotijo, potem ko je odločitev sprejeta, in ne upoštevajo več ožjih interesov.

Ali je izvedljivo imeti čudovito življenje, ko se trudiš izgraditi odlično podjetje? Da, je. Kajti svoje delo imaš zelo rad, delaš z ljubeznijo in ljudmi, prijetnega sodelovanja vrednimi in sposobnimi; enako pa se obnašaš tudi doma in v prostem času. (Collins, 2001, str. 61)

Sklep glede na vse omenjeno: ali je kdo *prava oseba* ali ne, ima več opraviti z osebnostnimi lastnostmi in naravnimi sposobnostmi kot pa z njihovo vednostjo, znanjem, izobrazbo, spretnostmi. (Collins, 2001, str. 64)

Konkretni predlogi za akcijo k oblikovanju vizionarskih organizacij v Mariboru

Vladajoči organi in nadzorni odbori podjetij in drugih organizacij naj uresničijo naslednje uvodne ukrepe, da bi se Maribor čim prej čim bolj približal modelu vizionarskih podjetij in družbenega okolja s 3T:

Javna naročila (za vse organizacije od vrtcev do vojske in državne uprave) smejo dobiti samo dobavitelji, ki najbolj od vseh izpolnjujejo trojni pogoj: družbeno odgovornost, inovativnost in poslovno odličnost. Merila smo objavili (Mulej idr., 2016).

Vse dobaviteljske in javne organizacije morajo imeti kodekse družbene odgovornosti in se jih držati, vključno z omenjenimi merili.

Vse osebe na vplivnih položajih morajo podpisati zaobljubo o družbeni odgovornosti in redno dokazovati, da jo realizirajo; po potrebi se morajo udeležiti usposabljanja za njo (vendar brez omejitve na dobrodelnost, ki je le delček družbene odgovornosti, katere bistvo je prevzem odgovornosti za vplive na družbo, tj. na ljudi in naravo!).

Pri vseh vplivnih osebah je treba preveriti, ali izpolnjujejo lastnosti vodje 5. ravni.

Vsebinsko naj se uveljavi zamisel o treh marelah.

Kar se da pospešeno se morajo razvijati VEKN, ki izražajo Floridovo formulo '3T', v vsem procesu izobraževanja in vzgoje, vključno z vseživljenjskim.

Vsi študijski programi naj uvedejo vsaj program M³ za vse absolvente, pred tem pa ravnaje, ki razvija podjetnost, npr. šport in podobne prostočasne dejavnosti.

Ekonomska merila uspešnosti in družbene odgovornosti hkrati

Na daljši rok se seveda uspešnost in družbena odgovornost (vsakogar kot posameznika in vseh organizacij) ne razlikujeta, za krajši rok pa jih (žal) moramo znova izrecno opredeliti, državno in javno financirane organizacije pa jih morajo uporabljati zase in za svoje dobavitelje česar koli:

- (1) normalne in redno izplačane bruto plače,
- (2) normalni investicijski skladi in ukrepi,
- (3) poslovna odličnost po merilih EFQM,
- (4) toliko visoke direktorske in lastniške prejemke, da se ob njih ljudje ne bi začudeno spraševali, 'za katere namene jih potrebujejo zares, namesto za razkazovanje, kot da se grejo kompenzacije za frustracije tistih z manjvrednostnimi kompleksi',

- (5) stalen krog poslovno odličnih in družbeno odgovornih nabavnih in prodajnih poslovnih partnerjev,
- (6) nič pravno spornih poslov,
- (7) prevlada dolgoročnih in širokih meril poslovnega uspeha nad kratkoročnimi in ozkosrčnimi,
- (8) nobenih zlorab vpliva na ljudi in naravne pogoje za obstoj človeštva, vključno z veliko skrbi za preventivne ukrepe za zdravje sodelavcev in drugih ljudi v vsej poslovni verigi,
- (9) plačevanje vplivnih na dolgoročni podlagi, vključno s plačilom v delnicah,
- (10) organizacijski in lastniški odnosi, ki so kar najbolj blizu združnemu modelu iz Mondragona (v španski Baskiji),
- (11) kadrovanje na vplivna delovna mesta po modelu dolgoročnih najboljših podjetij sveta, kakršnega sta odkrila Collins in Porras v knjigah o 'vizionarskih podjetjih' in 'poti od povprečnih do odličnih', tako da v praksi
- (12) velja Creechev model petih stebrov popolne kakovosti in sodelavcev, ki uporabljajo
- (13) metode ustvarjalnega sodelovanja, kot so '6 klobukov razmišljanja' E. De Bona in Nastje Mulej, naš USOMID, njuno sinergijo in podobne, in
- (14) prenavljajo svoje poslovanje po modelu iz vprašalnika za Horus ter dobijo
- (15) plače po modelu inovativnega poslovanja, pri čemer
- (16) država ustvarja in vzdržuje pogoje, da je javljiva, po modelu 3T, in so regije inovativne.

Sklepne misli

Iz magistrskega dela M. Kušnik (2016, str. 52, 53, 69) kaže povzeti:

“Vodilni menedžerji se pogosto sprašujejo, kako razviti inovativnost kot lastnost in dejavnost, da jo bodo v organizaciji sprejeli vsi zaposleni. Če želimo v organizaciji uvesti spremembe, morajo te biti uvedene sistematično. V veliko organizacijah sicer obstaja zavedanje o pomenu inovativnosti, vendar to ni dovolj. Vodilni morajo poskrbeti za miselni preskok vseh zaposlenih in organizirati inovativnost za bodoči uspeh, kar je običajno dolgotrajen postopek. Za sistematičen razvoj inovativnosti v organizaciji avtorji navajajo pet dimenzij, ki celovito zajemajo celotno področje (Murmayer, 2009):

1. Strategija inovativnosti, ki postavi okvir delovanja in opredeli smernice razvoja ter postavi jasne cilje.
2. Organizacija, ki mora podpirati inovacijsko strategijo, ter spodbudno in motivirajoče okolje, ki podpira ideje, ne glede na to, od kod prihajajo.
3. Procesi, ki formalizirajo pot od nastanka ideje do lansiranja izdelka, storitve ali rešitve.
4. Merjenje uspešnosti inovativnosti – potrebno je ugotoviti, kako uspešna je organizacija pri posameznih dimenzijah, da bi lahko napravili potrebne korake za izboljšanje posameznih področij.

5. Drugi dejavniki, ki spodbujajo inovativnost v organizaciji – med njimi je najpomembnejša shema nagrajevanja zaposlenih, ki je pomemben motivacijski faktor.

Na podlagi evropske raziskave “Best Innovator”, ki omogoča mednarodno primerljivost rezultatov, slovenska podjetja in organizacije dobro razumejo pomen strategij inovativnosti in znajo zanje vzpostaviti ustrezno organizacijsko in motivacijsko okolje.

Kritika slovenskih podjetij in organizacij zadeva zaostanek pri posvečanju pozornosti merjenju učinkovitosti svoje inovativnosti in uspešnosti procesa (Murmayer, 2009).

Inovativnost organizacij je v prvi vrsti odvisna od vodilnega kadra, ki si upa prevzeti pobudo za inovacijsko dejavnost ter je sposoben predvideti razvoj, odločno reagirati in pri tem tudi nekaj tvegati. Oblikovanje notranjih inovacijskih procesov, ki vsebujejo množično inovativnost, kjer sodelujejo vsi zaposleni s podajanjem predlogov za izboljšave, je pomemben dejavnik uspeha (Trampuš, 2009).

Avtorji menijo, da je potrebno upoštevati predloge vseh udeležencev v organizaciji; zaposlenih, študentov, uporabnikov itd. V večjem številu pridobljenih idej je več dobrih idej, ki lahko pripomorejo k večji učinkovitosti (Borins, 2001).

V organizacijah in podjetjih se inovativnost razvije s trudom, sodelovanjem in zavzemanjem tako vodstva in ostalih zaposlenih. Vsi deležniki morajo pokazati interes in se zavzemati za doseganje skupno zastavljenih ciljev organizacije. Sodelovanje med zaposlenimi in njihovo sodelovanje z vodstvom je ključnega pomena. Za spodbujanje dejavnikov, ki spodbujajo in oblikujejo ustvarjalnost in inovativnost, je potrebno zagotoviti inovacijsko klimo, ustvarjalno vzdušje, predvsem pa odprto komunikacijo in pretok informacij, ki hitro prehajajo nivoje in pridejo do vseh zaposlenih v čim krajšem času (Černe, 2009).

Z vzpostavitvijo sistematično urejenega sistema, ki ga podpira vodstvo, so potrebni le še motivirani zaposleni, ki razmišljajo ustvarjalno in so pripravljeni podajati ideje in predloge.

Vodje inovativnih organizacij si pogosto zastavljajo vprašanje, kako doseči inovativno razmišljanje zaposlenih, da bi vzpodbudili ustvarjalnost in inovativnost v podjetju.

Možina in drugi delijo vodenje glede na čustveno inteligenco vodje na šest stilov: vodenje s prisilo, usmerjevalno vodenje, očetovski stil vodenja, sodelovalno vodenje, perfekcionistični način vodenja, mentorski način vodenja (Možina in drugi 2002). Pri vodenju s prisilo odločitve sprejema samo vodja, zaposleni nimajo možnosti, kar slabo vpliva na samoiniciativnost in ustvarjalnost, učinkovito pa je v času krize. Z usmerjevalnim vodenjem vodja usmerja ljudi k viziji z motivacijo in vključuje zaposlene v procese odločanja in vodenja. Menimo, da je ta način zelo primeren za vodenje skupine z inovativnostjo, saj dobijo vodje na tak način veliko podporo za vizijo, ljudje pa se z njo tudi poosebijo in so bolj motivirani. Očetovski način vodenja poudarja predvsem počutje in čustva zaposlenih ter ustvarja močne čustvene in pripadnostne vezi. Sodelovalni način vodenja spodbuja odgovornost vseh zaposlenih in prožnost odločitev vodje. Perfekcionistični način vodenja je usmerjen k visokim standardom in uspešnosti izvedbe, kar lahko znižuje delovno moralo, in je primeren le v podjetju, kjer imajo zaposleni visoko motivacijo in ekspertizo. Mentorski način vodenja poudarja osebnostno in strokovno razvijanje ljudi ter se osredotoča na karierni sistem, kar pozitivno vpliva na napredek pri znanju zaposlenih (Možina in drugi 2002).

S širjenjem zavedanja o družbeni odgovornosti, predvsem pa zaradi zahtev odjemalcev, so podjetja prisiljena ravnati skladno z okoljem. Ne samo zaposleni, tudi odjemalci, kupci in poslovni partnerji zahtevajo od podjetij družbeno odgovorno ravnanje, ki pa vodilne v podjetjih postavlja pred velike preizkušnje.

Raziskava podjetja Nielsen (Global Corporate Social Responsibility Report), opravljena leta 2014, je pokazala, da 67 % podjetij raje sodeluje z drugimi podjetji, ki delujejo družbeno odgovorno. V anketi jih je zanimalo tudi, ali kupci, potrošniki vzpodbujajo družbeno odgovorno ravnanje, ali so za izdelke podjetja, ki izvaja družbeno odgovorne aktivnosti, pripravljeni plačati več. Raziskava je zajemala 30.000 potrošnikov iz 60 držav. Rezultati raziskave so pokazali, da je več kot polovica (55 %) potrošnikov pripravljena za izdelek odšteti več denarja, če podjetje deluje v skupno dobro, pozitivno vpliva na okolje in ravna etično. Prav tako je več kot polovica potrošnikov v zadnjih 6 mesecih kupila izdelek družbeno odgovornega podjetja. Raziskava je pokazala, da se prodaja podjetij, ki uporabljajo družbeno odgovorno embalažo in zato ne onesnažujejo okolja, letno poveča za okoli dva odstotka, medtem ko imajo ostala podjetja le enoodstotno letno rast prodaje.”

Torej podani predlogi niso neutemeljeni, ampak iz prakse za prakso.

Omenjeni viri

- Breže, B.: Josip Hutter z vidika družbene odgovornosti. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Maribor 84=49 (2013), 4, str. 28–70.
- Collins, J., Porras, I. (1997): *Built to Last: Successful Habits of Visionary Companies*. Harper Business, New York, 1997.
- Collins, J.: *Why Some Companies Make the Leap ... and others Don't; from Good to Great*. Random House, Sydney, 2001.
- Collins, J.: *Good to Great and the Social Sector: Why Business Thinking is not the Answer*. Keynote Address at Gathering of Leaders. Mohonk, New York, 2005.
- EU: Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions. A renewed EU strategy 2011–14 for Corporate Social Responsibility. COM (2011) 681 final. Brussels, 25. 10. 2011
- Florida, R.: *Vzpon ustvarjalnega razreda*. IPAK, Velenje, 2002/2005.
- Godina, V.: Antropološki razlogi za uvajanje ekonomske demokracije v Sloveniji. V: Mulej, M., Merhar, V., Žakelj, V. (uredniki): *Nehajte sovražiti svoje vnuke in pravnuke*. Knjiga pred izidom.
- Gorjup: *Inovacijski management v športnih organizacijah*. Magistrsko delo. Univerza v Mariboru Ekonomsko-poslovna fakulteta, Maribor, 2016.
- ISO (2010): ..ISO 26000; See: http://www.iso.org/iso/discovering_iso_26000.pdf
- James, O.: *Affluenza – a contagious middle class virus causing depression, anxiety, addiction and ennuui*. Random House, London, 2007.
- Kušnik, M.: Družbena odgovornost kot netehnološka inovacija v spletnih trgovinah v Sloveniji. Magistrsko delo. Univerza v Mariboru Ekonomsko-poslovna fakulteta, Maribor, 2016.
- Mulej, M.: *Inoviranje navad države in manjših podjetij z invencijami iz raziskovalnih organizacij*, (Znanstvene monografije Fakultete za management Koper). Koper: Fakulteta za management, 2007.
- Mulej, M., Božičnik, S., Čančer, V., Hrast, A., Jurše, K., Kajzer, Š., Knez-Riedl, J., Jere Jakulin, T., Mlakar, T., Mulej, N., Potočan, V., Risopoulos, F., Rosi, B., Steiner, G., Strukelj, T., Uršič, D., Ženko, Z.: *Dialectical systems thinking and the law of requisite holism concerning innovation*, (Exploring unity through diversity, l. 3). Litchfield Park: Emergent Publications, 2013.
- Mulej, M., Žakelj, V., Merhar, V., Hrast, A. in Čagran, B., uredniki (2016): *Nehajte sovražiti svoje otroke in vnuke*, trilogija v štirih zvezkih,
- Mulej M. in Dyck, R., ur.: *Social Responsibility beyond Neoliberalism and Charity*, Bentham eBooks, 2014
- Mulej, M., Hrast, A.: Brez družbene odgovornosti ni poti iz slepe ulice. *Delo*, ISSN 0350-7521, 26. sep. 2011, leto 53, št. 223, str. 26
- Mulej, M., Hrast, Anita. (urednika): *Eseji o družbeni odgovornosti : knjiga na zgoščenki*, (Zbirka Družbena odgovornost) 1. ponatis. Maribor: Inštitut za razvoj družbene odgovornosti - IRDO; Ljubljana: 2011, Mednarodni inštitut ECPD za trajnostni razvoj, prostorsko načrtovanje in okoljske študije: Zavod Ypsilon. 1 optični disk
- Mulej M. idr, gostujoči uredniki revije *Systemic practice and action research*, ISSN 1094-429X, 2013, l. 26, št. 6
- Lebe, S. S., Mulej, M. gostujoča urednika: *Kybernetes*, ISSN 0368-492X, 2014, letn. 43, št. 3/4
- Mulej, M., Ženko, Z., Hrast, A.: Social responsibility : measures and measurement as a basis for organizational systemic action. *Systemic practice and action research*, 2013, l. 26, št. 6, vsa številka
- Senor, D., Singer, S.: *Narod start-upov : zgodba o izraelskem gospodarskem čudežu*. Ljubljana: GZS, Zbornica osrednjeslovenske regije, 2015.
- Štakul, A.: *Skozi čas*. Samozaložba. Ljubljana, 2015.
- Štrukelj, T.: *Dialektični sistem vidikov za inoviranje upravljanja in vodenja tranzicijskega podjetja; doktorska disertacija*. Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta, 2015.

MARIBOR JUTRI

**“Na desni ga,
na levi ni –
pred nami
svetli cilj leži.”**

Rudolf Maister | 18. 2. 1919

Majda Potrata

Za to, da bi Maribor lahko postal pomembno in vplivno regionalno središče, bi se najprej moral otresti svoje alibičnosti in jo zamenjati s samozavestjo in jasnimi cilji. Kako naj bo regionalno središče mesto, ki nima zadosti moči za dvig iz neambicioznosti in samopomilovanja? Kako naj bo regionalno središče, če ne zmore, ne zna ali pa noče biti vlečni konj, ker beži pred odgovornostjo?

V razmeroma kratkem času se že drugič oglašam za Dialoge s svojim razmišljanjem o mestu, ki sem si ga izbrala za začetek svoje poklicne poti, v katerem bom, kot kaže, tudi sklenila svoje življenje, pa čeprav v mladosti nisem nikoli mislila, da bo moj dom. To omenjam zato, ker ne sodim med tiste, ki so nad našim mestom tako razočarani ali pa z njim tako nezadovoljni, da bi ga bili pripravljeni zapustiti. Predvsem pa hočem opozoriti, da je mesto doživljalo različno močne selitvene tokove v obeh smereh, tako da je pridobivalo in izgubljalo, vsrkavalo novosti in pozabljalno na minulo, seveda v zelo različni intenzivnosti in zato tudi z zelo spremenljivimi posledicami. Še najbolj se je to poznalo v pridobivanju ali izgubljanju urbane identitete. Boleče je predvsem izgubljanje zgodovinskega spomina in sposobnost neobremenjenega, predvsem pa nepristranskega obračuna s preteklostjo. Marsikdaj ni zmoglo stopiti po novi poti, ni zmoglo uzreti novih priložnosti ali preboleti starih zamer, pogosto je zamujalo in se izčrpavalo v jadikovanju, ki je hromilo ustvarjalnost in zalet.

Boleče izgube identitete industrijskega mesta še vedno ni nadomestila nastajajoča identiteta univerzitetnega mesta. Za učitelje in študente bi lahko rekli, da so v tranzitu, v mesto prihajajo samo opraviti obveznosti, nato pa se razbežijo po svojih domačih krajih. Mariborska univerza je nastajala v veliki odvisnosti od nedomicilnih učiteljev in pogosto prej zaviralnih kot spodbujevalnih vzgibov starejših institucij. Vse to se verjetno najizraziteje pozna mariborski medicinski fakulteti, katere ustanavljanje sem spremljala od blizu že kot političarka. Zato se mi zdajšnje razpredanje o mobilnosti učiteljev in študentov zdi nekoliko deplasirano. Da pa bo slika nepristranska, se je treba vprašati, koliko njenih diplomantov ostane v Sloveniji, če se zavedamo, da je bil glavni argument za njeno ustanovitev pomanjkanje zdravnikov doma. Svoje je seveda storila tudi demografska slika in z njo povezano zmanjševanje študentske populacije. Ker je zaledje mariborske univerze v pretežni meri severovzhodna Slovenija, če pustim ob strani razsejane članice mariborske univerze po Sloveniji, in zato ni mogoče, da bi vse članice čutile enako trdno vez z Mariborom, kot te, ki imajo v njem sedež, se kot problem kažejo predvsem neuresničeni načrti z umetniško/-imi akademijo/-ami na eni strani, na drugi pa drobljenje slovenskega visokošolskega prostora z vedno novimi fakultetami in ambicijami po ustanavljanju novih univerz, kot da ne bi poznali statističnih demografskih podatkov in dejstva, da se na lestvice najboljših uvrščajo institucije z dolgoletno tradicijo. Kaže pa, da smo se s tem, da ima samo del učiteljev stalno prebivališče v Mariboru, sprijaznili.

Po drugi strani pa tudi študentje Maribora ne čutijo kot svoje mesto. Pavperizirana študentska populacija se odloča za dnevno migracijo, zato se mesto le počasi spreminja v drugo največje slovensko univerzitetno središče, ki mu študentska populacija daje posebno intelektualno atmosfero, ker usahne takoj, ko se končajo predavanja in se študentje in profesorji razkropijo na različne strani proti domu. Čeprav je mobilnost študentov in učiteljev z bolonjsko reformo postala za njene zagovornike pomembna zahteva, hočemo po drugi strani študentom pripeljati univerzo na domači prag. Načrti o sedmih do desetih univerzah se ne izidejo brez znatnega deleža tujih študentov. Zato niti nisem presenečena, da je najnovejša novela zakona o visokem šolstvu tako povečala možnosti za rabo tujih jezikov (beri angleščine) kot učnega jezika, ni pa, recimo, definirala javne službe v visokem šolstvu, kar bi morala, če bi sledila odločbi slovenskega ustavnega sodišča. Ne vem, če si vsi predstavljajo, kaj bo to pomenilo za ohranitev visokošolskega in višješolskega študija brez šolnin, predvsem pa za dostopnost ta-

kega študija za domače študente. Ko poslušam izjave tujih študentov, ki prihajajo k nam študirat, pogosto kot razlog za prihod omenjajo ugodnosti za študente od subvencionirane prehrane do subvencioniranih stanarin, vse boljše urejenega štipendiranja in celo študentskega dela, vendar lahko se zgodi, da javne finance v prihodnje tega pritiska ne bodo zdržale in se bodo ugodnosti začele krčiti.

Vse to je menda nujno zaradi večje kakovosti in konkurenčnosti študija. Prva ni ogrožena, če upoštevam uspešnost in sloves naših študentov, ki so si našli delo ali pa nove raziskovalne izzive v bližnjih in daljnih državah. Sloves potrjujejo številna priznanja, ki jih dobivajo, ter raziskovalni in študijski dosežki. Seveda je odhod mladih v svet boleč za majhno narodno skupnost, ki se povrhu vsega še naglo stara, vendar je mogoče z ustvarjanjem možnosti za njihovo vrnitev samo pridobiti. Če se jim ponujajo boljše delovne okoliščine, boljše plače in hitrejše doseganje zastavljenih ciljev, jih ni mogoče zaustaviti, treba pa se je potruditi, da ne bo z njimi izgubljen stik in bo v prihodnje mogoče računati nanje vsaj kot na gostujoče profesorje, če se že ne bodo želeli vrniti.

Interes posameznih regionalnih središč, da dobijo univerzo, zagovorniki utemeljujejo z ugodnim vplivom akademskega okolja na razvoj središča in njegove širše okolice. Tudi intenziviranje zahteve za povezovanje izobraževanja z gospodarstvom počasi, a vztrajno povečuje pragmatizem in zmanjšuje avtonomnost visokega šolstva. Tu bi morala biti jasna razmejitev med javnim interesom in interesom zasebnega kapitala. Natančno bi moralo biti razmejeno znanje kot javno dobro in zasebni interes, ki mu ne odrekam legitimnosti, le da naj za uresničevanje svojih ciljev zagotavlja zasebna sredstva. Delež zasebnih vlaganj v izobraževanje ne dosega zastavljenih ciljev nacionalnega programa visokega šolstva.

Računati na tuje vlagatelje, ki bi pri nas investirali v visoko šolstvo, je precej negotova možnost, če samo pomislimo na spodletele mariborske obete. Predvsem pa je treba natančno poslušati, kaj investitorji hočejo, komu bo njihova institucija namenjena, kdo bo izvajalec. Če računajo na študente in profesorje iz tujine, potem bo to zelo zaprt sistem, ki ne bo omogočil novih zaposlitev lokalnega prebivalstva, posebno vprašanje pa je, ali bodo tiste redke zaposlitve, ki se bodo odprle, res kvalitetna delovna mesta. Še manj pa si znam predstavljati, kako se bo tak samozadosten zavod vključil v mestni organizem. In še en primer: v manjšem slovenskem kraju tujec obnavlja industrijski objekt, vendar zaposlitve v njem ne bodo dobili domači delavci, ki še obvladajo proizvodno tehnologijo in se njihovo znanje še ni izgubilo, ampak bo lastnik pripeljal s seboj tudi svoje delavce. Ti se bodo zagotovo zelo slabo vključevali v okolje, ki jih bo občutilo kot vsiljivce in nelojalno konkurenco.

Maribor je zrasel v univerzitetno mesto zaradi povezovanja z gospodarstvom. Dolgo so trajale razprave, kakšna naj bo mariborska univerza, v katero smer naj gre njen razvoj. Ne motijo toliko različni pogledi, kot moti erozija ugleda te ustanove. Zahteva po doseganju akademske odličnosti mora biti skupni cilj vseh deležnikov, zato je nujen dogovor, kako rešiti najprej obstoječe finančne obveznosti, sledi naj poglobljena razprava o vzrokih za razpad medsebojnega zaupanja in spoštovanja. Ugled se gradi počasi, izgubi se ga zelo hitro. In nastale razmere niso spodbudne za vse, ki zagotavljajo, da so programi kakovostno izvedeni in omogočajo študentom, da pravočasno opravijo svoje obveznosti. Za to pa je treba umiriti razmere, da bo omogočeno zbrano in poglobljeno delo, ki ga ne bodo ovirali skaljeni medsebojni odnosi. Pri tako vi-

soko izobraženih zaposlenih bi bilo pričakovati, da je socialni dialog bolj kakovosten in intenzivnejši. Za individualne raziskovalne presežke pa se tudi v teh okoliščinah ni bati, ker je motiviranost posameznikov za preboj v znanosti zelo visoka.

Seveda se zavedam, da je moj pogled v prihodnost zaznamovan z mojo starostjo in nezmožnostjo predvideti, kakšne bodo posledice hitrega tehnološkega razvoja. Razširjenost informacijsko-komunikacijske tehnologije vse bolj posega v posameznikovo zasebnost in vpliva tudi na razvoj mišljenja in korenito spreminja način življenja ter medsebojne odnose. Nihče pravzaprav ne zna natančno napovedati, kje so pasti tehnološkega razvoja in kako se pred njimi zavarovati. Kljub vsemu pa z navdušenjem in spoštovanjem spremljam vse, kar ima sposobnost premagovati zamejenost v času in prostoru. Mislim, da bi morali bolj ceniti dosežke, ki pomenijo preboj v znanosti in aplikacijo odkritij v prakso. Pri marsičem smo v Mariboru pred drugimi, denimo pri izobraževanju na daljavo, ki iz našega mesta s svojimi programi prodira v Afriko in Azijo in udejanja trditev, da znanje ne pozna meja.

Znanje kot javno dobro v Mariboru in celotni severovzhodni Sloveniji ne dosega pričakovane ravni. Kazalniki na različnih področjih opozarjajo na zaostajanje mladih za dosežki mladih iz osrednje Slovenije. Raziskave so pokazale, da so vzroki za to tudi v slabši socialni sliki tega dela, močan vpliv na učne in študijske dosežke mladih pa ima tudi izobrazba staršev. Zato je treba več spodbud za doseganje boljše ravni znanja. Prav tako je treba več vlagati v izobraževanje učiteljic in učiteljev, da bo z boljšo organizacijo in vsebino pouka doseganje učnih ciljev višje. Vem, da so dandanes mladi zelo ciljno usmerjeni, vendar bi z ustrezno motivacijo bilo mogoče preseči zadovoljstvo z izpolnitvijo minimalnih zahtev. Posebej še, ker je pa v vsaki generaciji precej tudi nadpovprečno angažiranih in uspešnih. In ni mogoče kar posplošiti ocene, da so sebični individualisti. Razlike med mladimi so precejšnje, vse več se jih vključuje v prostovoljstvo in povečano skrb za socialno izključene. Če se bo tovrstno zanimanje povečevalo, bo dobro tudi za delovanje civilne družbe, saj je za premagovanje socialnih stisk dobro organizirana civilna družba nepogrešljiva. Prav odsotnost mreže podpornih organizacij v Mariboru sem med svojim poslanskim delom v Ljubljani občutila kot velik primanjkljaj. Zato se mi zdi odločitev mestnih oblasti, da škrtarijo pri dodeljevanju sredstev za te namene, nedopustno. Tako kot je nedopustno, celo škodljivo skoparjenje pri sredstvih za delovanje društev v javnem interesu, pa naj se ukvarjajo s kulturo, športom ali različno strokovno dejavnostjo, ker se tu ustvarja največji socialni kapital, nujen za obstoj socialne povezanosti. V prihodnosti, ko bo prostega časa več, bodo prav te dejavnosti pomagala ljudem premagovati osamljenost in družbeno izključenost.

Skrbi nas lahko, da starši, ki imajo pomembno vlogo tudi pri oblikovanju odnosa do znanja in izobraževanja, morda niso najboljši zgled. Veliko sicer govorimo o vseživljenjskem učenju, vendar v mednarodnih raziskavah funkcionalne pismenosti odraslih ne kotiramo pri vrhu, ampak pri dnu. Tudi zadnja raziskava *Knjiga in bralci V (2015)* kaže upadanje bralnih navad. Smo vse slabši bralci in eno knjigo na leto prebere samo 52 odstotkov v raziskavo zajetih. Takih, ki preberejo več knjig, je manjši del od navedenega odstotka. Seveda ni treba posebej opozarjati na to, da z eno prebrano knjigo na leto še nisi dober bralec. Seveda pa pri ugotavljanju bralnih navad ni pomembno, ali gre za tiskane ali elektronske knjige. Res pa elektronske knjige ne izpodrivajo tiskanih tako hitro in tako intenzivno, kot so ob njihovem pojavu nekateri napo-

vedovali. Res je vlogo tiskanih medijev prevzel splet, toda še nikoli ni bilo tako razprtih škarij med zgoščenostjo informacij in tistimi, ki jih znajo učinkovito povezovati ali sploh poiskati. Strokovnjaki tudi ugotavljajo slabše razumevanje prebranega, slabšo koncentracijo in na splošno težko napovedujejo, kakšen bo vpliv sodobnih komunikacijskih sredstev na nove generacije. Prav zato ne bi smeli zanemariti branja tiskanih knjig in medijev. Mesto je sicer izgubilo uveljavljeno založbo, pridobilo pa več manjših, ki s kakovostnim in raznovrstnim knjižnim programom bogatijo slovenski knjižni trg. Prav tako bo treba prepričati uporabnike o novi vlogi knjižnic. Če bi jo mestni odločevalci poznali, potem morda ne bi bilo toliko zavlačevanja pri zagotavljanju sredstev za Mariborsko knjižnico. Naravnost sramotno je, da smo eno redkih mest, ki ni poskrbelo za infrastrukturo, ki je pogoj za ustanovitev občine. Maribor v tem primeru plačuje pretekle zgrešene odločitve oziroma zamujeno priložnost za sredstva v devetdesetih letih dvajsetega stoletja.

Kot mestna svetnica sem lahko spremljala nemoč sprejemati odločitve, ki bi bile za mesto koristne, pa jih je spodkopavalo politično preigravanje in spotikanje. Zato težko verjamem, da bi bila ustanovitev pokrajin čudežna paličica, ki bi pomagala premagati razvojni zaostanek in številne druge težave. Za to, da bi Maribor lahko postal pomembno in vplivno regionalno središče, bi se najprej moral otresti svoje alibičnosti in jo zamenjati s samozavestjo in jasnimi cilji. Kako naj bo regionalno središče mesto, ki nima zadosti moči za dvig iz neambicioznosti in samopomilovanja? Kako naj bo regionalno središče, če ne zmore, ne zna ali pa noče biti vlečni konj, ker beži pred odgovornostjo? Bodo še naprej nastajali načrti za v predal, ne bo pa jasno zastavljenih ciljev, ukrepov in nosilcev? Zdi se, da nas zanaša v različne smeri, namesto da bi sledili jasno zastavljeni viziji.

Nekaj malega sem že zapisala o socialnih razmerah v našem mestu. Brez intenzivnih prizadevanj za integracijo manjšin, tujcev, beguncev in vse pogosteje tudi socialno ogroženih v našo družbo lahko napetosti prerastejo v konflikte, ki si jih nihče ne želi, vprašanje pa je, če jih bomo znali obvladati. Seveda poznamo številne dobre primere medsebojne pomoči, solidarnosti in požrtvovalnega prostovoljstva, toda to ne more na dolgi rok nadomestiti sistemskih ukrepov. Opozarjam samo na anketo, po kateri je krepka večina podprla rezilno ograjo na meji, čeprav je civilna družba njeno namestitev odločno obsodila. Mesto je že doživelo različne konflikte z ranljivimi skupinami (Romi, prebivalkami materinskega doma, mladinskim domom, celo študentski dom naj bi bil obremenitev za okolje...), ki so se sicer polegli, ker niso imeli večjih razsežnosti, ampak ankete med mariborskim prebivalstvom praviloma pokažejo veliko netoleranco do posameznih oblik različnosti, odsotnost solidarnosti in empatije, globoko zakoreninjene stereotipe in strahove. Povečevanje revščine med ljudmi povečuje nezadovoljstvo in nezaupanje, zato bi tisti, ki načrtujejo vstop tujega kapitala v naš prostor, morali misliti ne samo na to, kako bi zanje poenostavili pridobivanje dovoljenj za njihovo dejavnost, ampak se jasno zavedati, česa od tujcev ne moremo pričakovati kot samoumevno ravnanje – recimo sponzorske podpore za šport, kulturo ali vložkov dobička v širjenje in izboljševanje gospodarske dejavnosti pri nas. Seveda so tudi izjeme, zato morajo odgovorni pri sklepanju pogodb misliti na skupno dobro, ne pa na višino provizije.

Podleganje poenostavljenim predstavam o poštenih Slovencih in nevarnih drugih se običajno za kratek čas pretrga ob izbruhih družinskega nasilja, kriminala, vandalizma ... in kar je

še podobnih deviantnih družbenih pojavov, vendar je to hitro pozabljeno in spet se naše nezadovoljstvo, strahovi, nezaupanje ... obrnejo k nemočnim, k neznanemu drugemu in drugačnemu.

Tega nisem zapisala zaradi svojega neustavljivega in poudarjenega nagnjenja k moraliziranju, ampak iz velike zaskrbljenosti. Saj ni samo v Mariboru prešlo že v navado, da razloge za svojo nemoč in nesrečo, morda neuspeh iščemo predvsem zunaj sebe, zato za vse krivimo predvsem slabo delo države in njenih institucij. Nezaupanje vanje je izjemno. Ne trdim, da je vedno neupravičeno, ampak razvrednotenje strokovnega dela in nesprijemanje strokovnih odločitev vsepovprek, sprejemanje samo tistega, kar nam je v prid, demoniziranje posameznikov in institucij jemljejo energijo tudi tistim, ki dobro delajo. Rušenje sistema je preprostejše od težnje po njegovem izboljšanju. In od tod do teze, naj se vsak sam pobriga zase, je le majhen korak. Brez solidarnostnih principov v zdravstvu, pokojninskem sistemu in financiranju javnih služb se od družbe blaginje samo še oddaljujemo.

Neoliberalistično zatrjevanje o vsemočnosti samoregulacije trga, ki naj bi preprečila krize, se je sesulo. Zato težko verjamem, da lahko kdorkoli vsaj približno natančno napove, kaj se bo dogajalo v naslednjih desetletjih. Ali je res, da neoliberalizem nima alternative? Kaj o tem mislijo različni strokovnjaki, ki jih ne manjka tudi v našem mestu? Večini pa je jasno, da zelo majhna skupina nepredstavljivo bogatih posameznikov in multinacionalk obvladuje svet, zato so po moje potrebne globalne spremembe, ki bi zajezile razčlovečenje svetovnega prebivalstva in naraščajoče socialno razslojevanje. Potem bo upanje, da je svetovnim velesilam res do blaginje ljudi in trajnostnega razvoja, malo večje. To je tudi edina pot za premagovanje napetosti, nestrpnosti in nasilja med ljudmi, ki se mora s svetovne ravni prenesti v sleherno okolje. Potem bo tudi zraslo zavedanje o tem, da nas v prihodnje neizogibno čakajo migracije velikih razsežnosti zaradi podnebnih sprememb in njihovih uničujočih posledic. Ko se bo odločevalska moč stekla v roke tistih, ki znajo poiskati resnične vzroke za krizo, v katero je zdrsnil svet, bo tudi pot iz nje verjetna.

Zakaj tale zastranitev? Zato, ker ne živimo v izoliranih razmerah, ker bi bilo naivno pričakovati, da z ograjevanjem samo svojega vrta ali države lahko v miru živimo svoj zaprti idealni svet, da lepo skrbimo samo za svoje najbližje, zato nas okolje šteje za dobre ljudi, ali kot se reče moderno: potrebno je samo pozitivno misliti, pa se bo vse uredilo. Treba je dobro delovati in za svoje dobre, javno koristne ideje pridobivati somišljenike. In treba je poiskati v svojem okolju pogumne, prodorne ljudi, ki premorejo znanje in voljo, da svoje talente uporabijo za skupno dobro. Ja, vprašati se moramo, za kakšne vrednote je vredno živeti, kaj lahko vsak posameznik prispeva družbi, premagati moramo letargijo in indiferentnost. Tega pa ne bo mogoče doseči, če odločevalci ljudi ne bodo hoteli ali mogli slišati. To velja tudi ali pa predvsem za Maribor, ki je zelo jasno izrazil pripravljenost za soudeležbo pri oblikovanju mestne politike. Zato je na mestni politiki velika odgovornost, da si znova pridobi zaupanje ljudi in s tem svojo kredibilnost.

Obžalujem, da se je marsikdo zaprl v svoj slonokoščeni stolp in iz njega kdaj pa kdaj pogleduje po mestu in okolici, zgrožen, kako se nič ne dogaja. Sama pa zaznavam brbotanje in pričau-

kujem izbruh potlačene energije. Stavim na izobražene, ustvarjalne, inovativne in pogumne ženske, ki jim mora prekipeti ob sprenevedanju tistih, ki bi morali biti ščit človekovega dostojanstva – kateregakoli spola. Toda tisti, ki bi tudi po svojem položaju in moči morali kaj storiti, so neodločni in preračunljivi, so ujeti v kalupe paternalizma in mačistične solidarnosti. Kdaj bo kdo na vodilnem položaju svojemu sodelavcu jasno povedal, da vsaka ženska pač ne šteje za posebno srečo, če je objekt? Ko sem bila še poslanka, so me kolegi pogosto obravnavali, kot da sem naivna, neizkušena ženska, ki se čuti realizirano samo zaradi plehkkih komplimentov kolegov. Ko sem si drznila opozoriti na svojo starost in s tem povezano izkušnost, me je mariborski kolega začudeno vprašal, kaj mi manjka. Saj se nisem zoperstavila zaradi umanjkanja česa (denimo lepote, mladosti, šarma ...), ampak zato, ker me je žalilo, da se moški vedejo do mene, kot da bi bila nezrela, neizobražena, nesposobna in nemočna ženska, ki komaj čaka, da ji bo kak moški pokadil. Iz izkušenj lahko povem, da se ženskega glasu v politiki noče slišati, in da dvojna merila segajo vse do vrha. Toda kdo je imel pogum za prevzem položaja na čelu vlade v zelo negotovih časih? O čem se je razpravljalo? O vzorcih čevljev in oblačil, o dolžini krila, o znanju angleščine (ste slišali, kakšna je angleščina prvega samooklicanega osamosvojitelja?) ... Tisti, ki bi morali kaj reči in storiti, pa molčijo. Skrbijo za svoj umišljeni ugled, čuvajo svoj položaj, razvoj pa gre mimo in pušča že zelenečo jamo tu, propadajočo stavbo tam in javne zavode, ki pokajo po šivih. Se bo moralo zgoditi res kaj katastrofičnega, da se bodo zmigali tisti, ki dopuščajo, da se izgublja strokovni in socialni kapital, da se izgublja športni duh tega mesta in ga nadomešča prevlada nestrpnosti, nasilja in nedopustnega populizma, ki obvladujejo mariborski nogomet do te mere, da je vprašanje, kaj je še ostalo od sintagme zdrav duh v zdravem telesu. Kako dolgo bodo obvladovali športno sceno tisti, zaradi katerih šport plačuje kazni, nihče pa jim ne upa povedati, da tudi v športu obstajajo etika in pravila, da tudi v športu ni vse dovoljeno. Kdo bo potegnil ločnico med navijanjem in fašistoidnimi gesli, ki so daleč od športnega ferpleja?

Prepričana sem, da se mesto še ni pogreznilo tako globoko, da se ne bi moglo iztrgati iz le-targije in brezcilnosti. Na vseh nas pa je, da prepoznamo tiste ljudi in tiste ideje, ki rastejo in delujejo iz pravičnosti, solidarnosti, svobode in dostojanstva, ki ne obljublajo nemogočega, ki ne iščejo bližnjic in preprostih, hitrih rešitev, ki jih ne ženejo lastna korist, napuh in pohlep. Čas je za prodorne, pogumne in pravične!

Odsotnost karizmatičnih osebnosti se da nadomestiti s trdim in načrtnim delom. Maribor ne bi imel take zgodovinske popotnice, kot jo ima, brez karizmatičnih voditeljev. Ampak to so bili ljudje s široko razgledanostjo, kultiviranostjo, delavnostjo, odločnostjo, predvsem pa so imeli vizijo. Zato sem si pri Rudolfu Maistru izposodila naslov, ker si je treba zastaviti cilj, narediti načrt, kako ga uresničiti in mu premočrtno slediti. Če je cilj jasno zastavljen, če je naravnano v skupno dobro, je mogoče zanj pridobiti tudi ljudi. Če pa zidamo svoje gradove na pesku, se nam zrušijo, še preden smo jih zgradili.

In za konec si bom pomagala s Cankarjem: mestni politiki sta nujno potrebna očiščenje in pomlajenje.

MARIBOR JUTRI

Kaj pa pojutrišnjem?

Marko Brumen

V kakšnem Mariboru po jutri bi torej rad živel? V takem mestu, kot sem ga že imel priložnost izkusiti in vem, da ni nemogoče. V mestu, ki ima jasno identiteto, na katero je ponosno, in v mestu, ki je pravično do vseh. V mestu, katerega identiteta je zgrajena na njegovi tradiciji, kulturi in umetnosti in ne na preteklih neuspehih. Ki črpa navdih za razvoj iz edinstvenega sproščenega in gostoljubnega značaja svojih prebivalcev in iz skrbno negovanega okolja in očuvane narave.

Pisati in razmišljati o Mariboru jutri, o njegovih priložnostih in prednostih že nekaj časa zveni skoraj kot slaba šala. Spirala počasnega razkrajanja mesta je tako dolga, kot da se je začela že leta 1991. V vsakem primeru pa smo v vmesnem času tudi mi sami z njo postali tako obremenjeni, da je še zdaleč ne brezizhodna situacija postala že skoraj samoizpolnjujoča prerokba. Da razloge za situacijo že tradicionalno raje pripisujemo tistim Drugim, najraje Ljubljani, tudi ne pripomore k iskanju rešitve. In tako se vrtimo v krogu, ko je Maribor pravzaprav sam sebi "Ljubljana".

A če hočemo (in hočemo!) boljši, lepši in prijaznejši Maribor, Maribor, ki bo jutri in pojutrišnjem boljši od Maribora danes, je najprej treba razumeti, zakaj smo pristali v Mariboru danes. Kako in zakaj smo se znašli na mrtvi točki razvoja.

Razlogov in spiskov razlogov za sedanje stanje je sicer mnogo in še prepleteni so, a le en je stičen vsem spiskom; vizija oz. njeno pomanjkanje. Še več; namesto solidne, uresničljive vizije nam kar naprej prodajajo različne grandiozne iluzije, ki pa imajo žal malo skupnega z vizijo v pravem pomenu besede.

Dovolite. / Naj pojasnim.

Za začetek, osnove oz. definicija "vizije", saj že sami volilni rezultati dokazujejo, da žal preredki ustrezno ločijo med vizijo, poslanstvom in ... hja ... floskulami.

VIZIJA je, poenostavljeno rečeno, izjava o tem, kaj bo oz. bi želelo mesto postati v, recimo, naslednjih 5 ali 10 letih. Opis njegovih ciljev in prizadevanj, napoved, kako bo mesto zaznano čez toliko in toliko let. Po čem se bo razlikovalo od drugih, kaj ga bo odlikovalo, kaj bo njegova bodoča (samo)podoba.

Vizija mesta je neizogibno zasnovana na njegovih prednostih in posebnostih; naravnih, gospodarskih ter kulturnih danostih, ki mu dajejo prednost pred drugimi. Vizija je pomembna zato, ker je izhodišče za definiranje in preverjanje širšega strateškega in posledično operativnega načrta, je temelj kategorizacije ciljev in nenazadnje, je merilo za presojanje političnih programov tistih, ki se potegujejo za položaje, s katerih naj bi vodili in upravljali mesto.

V teoriji naj bi vizija bila jedrnata (da se jo zlahka zapomni), jasna in realna (da je cilj razumljiv in da je uresničljiva), dolgoročna in usmerjena v prihodnost ter dovolj splošna, da lahko zajame vse priložnosti in smeri razvoja mesta. Predvsem pa mora biti izziv in inspiracija hkrati, saj mora motivirati in usmerjati delovanje velikega števila ljudi, od mestne uprave do tistih, ki se jih najbolj tiče –prebivalcev, ustvarjalcev, investitorjev.

Toliko o teoriji. Pa praksa?

"Najlepše mesto na svetu" je recimo ena takih vizij, ki jih je izrekel župan.¹ Drzna v svoji ambicioznosti, jedrnata, a zelo splošna. Bila bi pravzaprav smešna, če ne bi bila tudi konkretnije opisana:

*"Mesto bo **obvladljivo in udobno**, pripadalo bo predvsem svojim prebivalcem, da ga uživajo. Zgodovinsko **mesto bomo varovali** in ga s prenavljanjem preurejali za nove potrebe, medtem ko bomo v sodobnem mestu spodbujali spremembe in podpirali novosti.*

1 Župan MOM Andrej Fištravec, 6. 1. 2016. Župan MOL, Zoran Janković, ok. 2008.

Staro mestno jedro se bo postopoma prenovilo, v ožje mestno središče se bodo doselili mladi in aktivni prebivalci, ki bodo zaustavili staranje in praznjenje predela.

Prenovljeni bodo mestni parki in javno zelenje po sodobnih načelih krajinskega oblikovanja. Zgrajeno bo široko razporedeno omrežje oskrbovanih stanovanj in dnevnih centrov, ki bodo nudili pestro ponudbo preživljanja pričakovane visoke starosti prebivalcev.”

Precej všečno in konkretno, mar ne? Problem je samo, da je uvodni stavek izrekel župan Maribora leta 2016, župan Ljubljane pa že okoli 2008. – in da so specifične (pod)vizije zapisane kot del vizije razvoja glavnega mesta Slovenije in ne Maribora.

Pa Maribor in njegova vizija? Na spletni strani mariborske občine vizije razvoja mesta ni najti. Zapisano jo je moč najti šele v dokumentu “Strategija razvoja Maribora 2030” iz leta 2012,² ki jo je za MOM sestavila posebna delovna skupina³.

Vizija je zapisana kot: “Maribor kot sodobno evropsko mesto ustvarja nove priložnosti za trajnostni razvoj in blaginjo prebivalcev. Zato stavi na: znanje in ustvarjalno moč posameznikov, ki lahko uresničijo svoje ideje.”

Tudi v mariborskem primeru obstajajo merljivi splošni cilji, ki so za razliko od ljubljanskih celo natančno merljivi:

1. Povečanje stopnje zaposlenosti in samozaposlenosti prebivalstva med 18. in 60. letom starosti s sedanjih 70 % na vsaj 75 %.
 2. Doseganje cilja investiranja 5 % izdatkov MOM v razvojne programe in projekte, ki bodo izkazovali inovativnost (merjeno s številom novih idej/sugestij/invencij/inovacij) na posamezni ukrep.
 3. Zmanjšanje emisij toplogrednih plinov za vsaj 30 % v primerjavi z ravniyo v letu 2009.
 4. Povečanje deleža obnovljivih virov energije v končni porabi energije za 20 % glede na leto 2009.
 5. Povečanje energetske učinkovitosti za 20 % (tako javne infrastrukture kot gospodinjstev in podjetij) glede na leto 2009.
 6. Zmanjšanje osipa na področju izobraževanja pod 10 %.
 7. Povečanje števila mestnih prebivalcev med 25. in 30. letom starosti, ki so končali terciarno izobraževanje na vsaj 40 %. Zmanjševanje števila mestnih prebivalcev, odvisnih od socialne pomoči, na 3% vseh prebivalcev.
- Kaj lahko razberemo iz mariborskih vizij? Katera je bolj realna, katera razumljiva, katera bolj motivira? Pa kljub temu – ne glede na razlike v stilu, na konkretnost in (ne)inspirativnost sta obe viziji popolnoma legitimni in smiselni. Kakšno pa je njihovo uresničevanje?*

Zadnja realizacija mariborskih “vizij”, ki je najbolj ostala v spominu, je izvedba Evropske prestolnice kulture 2012.

Začetek je bil obetaven – drzna idejna zasnova je izvirala “od spodaj”, iz ustvarjalnega kroga neumorne Kible in bila je dovolj prodorna, da jo je pod svoje okrilje vzela tudi mestna politika.

² <http://www.mra.si/wp-content/uploads/2014/07/Strategija-razvoja-Maribora-2030.pdf>

³ V sestavi (po abecednem vrstnem redu): Andreja Budar (MOM), Nina Bulatovič (MOM), Vili Eisenhut (MOM), Brigita Gajzer Pliberšek (MOM), Marija Kaučič (MOM), Andrej Krapše (MOM), Mihael Leskovar (MRA), Milan Mikl (MOM), Rok Peče (MOM), Amna Potočnik (MRA), Božidar Pučnik (MRA), Vladimir Rudl (MRA), Milica Simonič Steiner (MOM), Marija Tanacek (MOM), Andrej Verlič (MOM), Gregor Žmak (MOM).

Slednja je na osnovi kulturnega razvoja mesta v letu 2009 predstavila še prostorsko razvojno vizijo mesta⁴ (oz. celo dve, saj obstajata dve verziji). Obe definirata infrastrukturne investicije za izvedbo projekta EPK kot temelj nadaljnjega kulturnega razvoja mesta in ožje regije.

Prva verzija iz februarja 2009 predvideva kar 30 investicij, od katerih sta trenutno delno uresničeni dve (prenova Mlinske in Sodne ulice ter “začetek” prenove knjižnice Rotovž), v celoti pa – pet (Slavija, Trg Leona Štuklja, Medicinska fakulteta, Lutkovno gledališče Maribor in Minoritska cerkev z letnim odrom Minoriti).

Druga, iz junija 2010, predvideva samo še 27 investicij – od tega sta delno uresničeni dve (KC Pekarna, knjižnica Rotovž), v celoti pa deset (Slavija, Trg Leona Štuklja, Medicinska fakulteta, LGM in Minoritska cerkev z letnim odrom Minoriti, Vetrinjski dvor, prenova ulice Kneza Koclja, prenova Mariborskega gradu, Maistrov dvor, Betnavski dvor, Don Bosko).⁵

Kje se je torej zalomilo? Je bila zgrešena vsebina mariborske prostorske vizije – ali pa je problem v izvedbi? Ali gre za vprašanje (ne)kompetentnosti pri izvedbi, nerealnost zastavljenih ciljev ali kaj drugega?

Z vidika zelene (samo)podobe oz. manjkajoče identitete je zanimiva tudi turistična vizija Maribora iz leta 2002, zapisana v še vedno veljavnem strateškem dokumentu⁶:

Maribor je turistično mesto. Je mesto, ki ga rad doživiš dan več. Je mesto med zelenim Pohorjem in vinorodnimi griči, kjer je sodoben utrip prežet s patino spoštljive zgodovine in tradicije, kjer sprehod po mestu bogati, dogodki sprostijo in potegnejo v vzneseno valovanje, kjer te vino napolni s prijetno aromo in okusi, kjer je razpoloženje vedrejšje, dan lepši in življenje daljše. Je mesto, kjer si gost in prijatelj. Je mesto, ki ga rad doživiš dan več.

Očitno je ključna (in manjkajoča) lastnost vizije to, da motivira – in če za njo stojijo ljudje, ki imajo moč in znanje jo tudi uresničiti. Po logiki stvari so to v prvi vrsti župan in njegova ekipa, ki usmerja delo posameznih delov občinske uprave, ter izvoljeni predstavniki prebivalcev – mestni svetniki, ki s svojim delom dajejo procesu potrebno legitimnost in potrebne popravke. Še tako dobra vizija se ne more uresničiti sama od sebe, če vanjo ne verjamejo – ali je ne razumejo? – odločevalci ter za njeno izvedbo ne prevzamejo tudi odgovornosti. Če vizija ne deluje razumljivo in povezovalno niti na tem nivoju upravljanja mesta, potem seveda ne more delovati niti na prebivalce in druge ustvarjalce mesta.

Nove grandiozne “vizije” (še bolj pa samozvani vizionarji) so zato ZADNJA stvar, ki jo Maribor trenutno potrebuje za premik z mrtve točke, za razvoj. Zadnja.

Kar Maribor potrebuje, so ustvarjalci in realizatorji, organizatorji ter marljivi in iznajdljivi birokrati. Ne pa neke poceni vizije in (kao)vizionarji. Slednjih imamo dovolj. Oziroma preveč.

4 <https://www.youtube.com/watch?v=rNH7n6flk-I>

5 Petra Očkerl: Družbeno-prostorski vplivi Evropske prestolnice kulture na Maribor; Magistrsko delo, UL FDV, 2016. Metoda je problematična, saj vključuje tudi zasebne investicije (center Don Bosko, Slavija, ...), Mariborska knjižnica se npr šteje kot “deloma uresničena”, predvidoma zaradi urejenih gradbenih dovoljenj.

6 2002; http://maribor-pohorje.si/files/MARIBOR_TURISTICNO_MESTO_povzetek_6_6.pdf

Scenarij razvoja

Kako torej dalje? Kaj storiti? Kako spiralo obrniti navzgor?

Skoraj vsak malo bolj resen pogovor v krogu takšnih ali drugačnih mariborskih ustvarjalcev o trenutni realnosti in morebitni prihodnosti Maribora se izteče v – bolj ali manj – enega od dveh možnih scenarijev.

Prvi je “bodimo realisti, ignorirajmo sedanost, jutri bo bolje”, drugi je “bodimo idealisti, vzemimo stvari v svoje roke”, obstaja pa še tretji – deus ex machina.

Scenarij A: Bodimo realisti, ignorirajmo sedanost

Soočeni z enormno inertnostjo vzvodov odločanja – občinskimi službami, kabinetom župana in/ali mestnim svetom – do kakršnihkoli sprememb, akterji tega scenarija zagovarjajo, da je edina smiselna opcija počakati na nove volitve. V vmesnem času naj vsak ustvarjalec dela, kar lahko, kolikor lahko, v okviru danih možnosti. Kajti mogoče je veliko, čeprav so možnosti majhne. In skuša preživeti. Pri delovanju bo sicer prej ali slej vsak trčil v take ali drugačne, praviloma banalne ovire, prepreke, ki jih bo le s težavo premagoval, pa vendar – stati inu obstati.

A to, pogon na dobro voljo, je že preveč časa ena redkih svetlih lastnosti nekaterih organizacij in posameznikov tega mesta. Na daljši rok delo v takih pogojih iz ustvarjalcev izčrpa energijo, dobro voljo, ideje in nenazadnje – jih uničuje tudi ekonomsko. To so okoliščine, ki ljudi odganjajo proč, v druga mesta, kjer je preživetje in ustvarjanje lažje, ali vsaj drugačno. Ljubljana, Gradec, Dunaj, London, povsod s(m)o. Hkrati ta scenarij niti približno ne zagotavlja, da bo izbira na naslednjih volitvah kaj veliko boljša.

Scenarij B: Bodimo idealisti, vzemimo stvari v svoje roke

predvideva aktivno kandidiranje na volitvah in delovanje v sklopu mestnega sveta.

Zakaj mestni svet, zakaj ne kandidata za župana? Prvič, ker v mestnem svetu poteka odločanje o večini skupnostnih stvari, ki se tičejo življenja v mestu, in drugič, ker dovolj karizmatičnega/vzionarskega/sposobnega človeka (še) ni na vidiku. Ker je mestni svet tisti, ki daje podlago županovim odločitvam, v okviru katerih le-ta vodi mestni administrativni aparat. Aparat, ki je razglašen, neusklajen, brez volje in idej in duši vse tiste svoje dele, ki so še polni energije in volje do dela. (In teh je več, kot je videti na prvi pogled!)

A kako? Politične stranke so passe, preživeta in neučinkovita zgodovinska forma, za katero je videti, da razen želje po vplivu nima več stika z realnim življenjem in potrebami. Zdi se, da lokalne liste, zasnovane na vsebinskih vprašanjih, lahko bolje uresničujejo – ali pa vsaj posredujejo – partikularne, lokalne interese. Ti so čisto legitimni, kadar so argumentirani in transparentni ter imajo temelje v realnih potrebah prebivalcev. Njihovi programi so lažje razumljivi, lažje dosegljivi, lažje izvoljivi, kar dokazuje primer Liste gasilcev in Liste kolesarjev in pešcev. Ker trenutno na obzorju ni videti sposobnega posameznika ali posameznice, ki bi kot kandidat/ka za župana imel dovolj smisla za združeno listo, realna možnost za prevzem mestnega sveta obstaja v listi list oz. skupnem nastopu več list. Iniciativa mestni zbor in Kole-

gij nevladnih organizacij in samostojnih ustvarjalcev v kulturi sta na primer dve dovolj vitalni vsebinski entiteti, ki bi prav tako lahko imeli svoje politične predstavnike v mestnem svetu.

A tudi sicer čisto lokalni projekti – v primeru Maribora pa še posebej – prej ali slej trčijo/potrebujejo usklajevanje z državnimi politikami. Pardon, politikami in politiki. In kdo, ki ima v sebi kaj načelnosti in ustvarjalne žilice, pa se bo pečal s kupom procedur (zlahka) v kombinaciji s čisto bizarnimi, malenkostnimi in pritlehnimi kalkulacijskimi igrami merjenja moči med posameznimi političnimi strankami in listami?

Scenarij C; Deus ex machina

je scenarij, ki je bolj kot scenarij lažno, naivno upanje. Upanje, da se bo iznenada pojavil vizionarski posameznik, ki ima dovolj osebne karizme, da bi bil realen kandidat za župana. Nekdo, ki bo najkasneje jutri, dve leti pred volitvami k strokovnemu in strukturiranemu delu pritegnil široko zastavljeno, interdisciplinarno ekipo ljudi z različnih področij, ki bi delovali kot kabinet župana v senci. Nekoga, ki bi opravil osnovno analizo stanja, identificiral temeljne probleme, oblikoval možne scenarije obvladovanja in reševanja problemov, naredil strateški načrt, ga pretvoril v vizijo in programski politični načrt in ... še vse to transparentno in razumljivo predstavil prebivalcem in javnosti. Nekdo, ki živi in bo živel z mestom ter z vodenjem in osebnim vzorom reformiral tudi reakcionarno mestno upravo.

Edini problem s scenarijem C – razen, da takega posameznika oz. posameznice ni na obzorju – je, da možnost in breme sprememb prevali na nekoga drugega, neznanega. Kar prelepo in prelahko, da bi bilo res.

Maribor is the future

Kaj bo, torej, jutri? In še bolj bistveno – kakšen pojutrišnji lahko nastane na njegovih temeljih?

“Maribor je prihodnost” je že skoraj razvpita krilatica/geslo, ki izhaja iz krogov enega najbolj dinamičnih mariborskih prizorišč in kolektivov, GT22, a se je kot izrek, geslo že praktično udomačila tudi v drugih ustvarjalnih krogih. Njena privlačnost je v njeni nedorečenosti, odprtosti, kriptičnosti; nima uradne razlage, manifesta in zgleда, kot da jo vsak razume po svoje, kakor želi.

Nekateri se ji (cinično) posmehnejo, nekateri prostodušno, skorajda naivno verjamejo vanjo, nekateri iščejo v njej skrite pomene, nekateri se sprašujejo po njenem (ne)smislu.

A izrek je najboljši v svoji dejanski kruti dobesednosti, svoji enodimenzionalnosti: Maribor JE prihodnost. Kakšna? Takšna. Takšna, kot jo bomo ustvarili – z lastnim primerom, projekti in delom in ne zgolj rekreativnim ali maničnim kritikastrvom po elektronskih in realnih družbenih omrežjih.

V kakšnem Mariboru po jutri bi torej rad živel? V takem mestu, kot sem ga že imel priložnost izkusiti, in vem, da ni nemogoče.

V mestu, ki ima jasno identiteto, na katero je ponosno, in v mestu, ki je pravično do vseh.

V mestu, katerega identiteta je zgrajena na njegovi tradiciji, kulturi in umetnosti in ne na preteklih neuspehih. Ki črpa navdih za razvoj iz edinstvenega sproščenega in gostoljubnega značaja svojih prebivalcev in iz skrbno negovanega okolja in očuvane narave. V mestu, ki ceni in oživlja staro mestno jedro ter ohranja občutek za kvaliteto življenja s skrbnim prostorskim načrtovanjem, ki je radodarno z odprtimi mestnimi prostori, dobro oblikovanimi zgradbami in ki zagotavlja kvalitetne mestne storitve.

Kjer sta gospodarska dinamika in blaginja povezani s socialno pravičnostjo in enakostjo. Kjer je merilo napredka dostojanstvo in dobro počutje njegovih najmanj premožnih prebivalcev, mestu, ki daje prednost boju proti revščini in socialni izključenosti in ki priznava, da sta večja socialna in ekonomska enakost najpomembnejša predpogoja za uspeh. V mestu, ki spodbuja podjetnost in tista podjetja, katerih konkurenčna prednost so znanje, učenje in razvoj. V podjetnem mestu z živahnim lokalnim gospodarstvom, ki razvija celoten spekter lokalnega zaposlovanja in razvijanja veščin, hkrati pa tudi pričakuje, da bodo podjetja družbeno odgovorna. V mestu, ki se ne boji globalnih izzivov in zato spodbuja javni prevoz, kolesarjenje in zlahka dostopne servise in vsebine v centru.

V mestu, ki aktivno povezuje sosednje občine v močno in dinamično regijo, v mestu, ki je mednarodno povezano, ki spodbuja raznolikost in ki aktivno odpravlja diskriminacijo po spolu, rasi, narodnosti, etnični pripadnosti, veroizpovedi, starosti, invalidnosti, spolni identiteti ali usmerjenost – pa tudi obvezni pripadnosti nogometni ekipi.

V mestu, v katerem so mnenja prebivalcev zaželeni in upoštevana. Kjer imajo prebivalci realno možnost sooblikovati procese javnega (so)odločanja, in v mestu, ki ceni, podpira in se odziva na posamezne pobude skupnosti. V mestu, katerega prebivalci in organizacije zato cenijo tako svoje dolžnosti, kakor tudi pravice, in kjer ljudje svobodno uživajo in živijo, kakor želijo, hkrati pa so obzirni do drugih.

Kjer si ljudje in organizacije solidarnostno pomagajo in sodelujejo, ker jih prijaznost nič ne stane in je vsem v korist. V mestu, kjer se projekti, medsebojno razumevanje in partnerstva razvijajo s skupnim delom, skupnostnimi pobudami in prostovoljnim delom.

Kjer univerza in študenti živijo z mestom in ne samo v njem. Mestu, ki bo znalo odkriti in izpostaviti Dravo in njena nabrežja, ki bo znalo in zmoglo odkriti potencial produkcij SNG Maribor, Borštnikovega srečanja, Carmine Slovenice, Festivala Lent, Zlate lisice, Festivala Stare trte, Festivala Drava, Festivala Maribor, Vilinskega mesta in ostalih prireditev, v katerih se v najboljši luči odseva njegov karakter.

V Mariboru, ki je in bo sproščen in prijeten kraj za življenje, učenje in delo. Preprosto, mar ne?

Maribor je zato ne samo prihodnost, ampak usoda. Moja, tvoja, vseh tistih, ki ostajamo, ustvarjamo, živimo ali životarimo. Zato ni važno, kateri scenarij se bo uresničil – čaka nas takšna prihodnost, kot si jo ustvarjamo ali bomo ustvarili. Takšna, kot si jo s svojo aktivnostjo ali neaktivnostjo, iznajdljivostjo ali letargijo zaslužimo⁷ kot skupnost.

⁷ "Demokracija je tisti sistem, ki preprečuje, da bi ljudstvo imelo boljše vodje, kot si jih zasluži." – prosto po Georgeu Bernardu Shawu.

Kaj čaka Maribor jutri? Čaka nas Maribor. Takšen, kot ga ustvarjamo danes. Ne čaka nas vodja, ne čaka nas rešitev. Kvečjemu delo in to veliko dela.

Zato ne potrebujemo megalomanskih vizij – dovolj bodo ideje in veliko dobre volje.

Imaš idejo? Uresničuj jo. Ne moreš sam? Najdi sebi podobne. In nato še eno, in še eno. Maribor je tvoja prihodnost. Imaš kritiko? Najdi pravega naslovnika, artikuliraj in argumentiraj jo, podaj predlog, vztrajaj. Ko obupaš, pomisli na najhujši možni scenarij – Maribor je prihodnost. Ko potrebuješ dodatnega zagona, pomisli na najboljši možni scenarij – Maribor je prihodnost!

Kdo je bolj “nor”? Tisti, ki vidi Maribor takšen, kot je, ali tisti, ki ga vidi takšnega, kot bi lahko bil?

Maribor, leta 2030

Katja Beck Kos

Kako torej? Vzpostaviti je potrebno celovito prepoznavno znamko mesta, ki črpa iz njegovih posebnosti in prednosti (zgodovinskih, kulturnih in naravnih), najde svojo tržno nišo in prepoji vso promocijo v turizmu kot tudi samozavedanje prebivalcev o mestu. In lokalna uprava je v procesu nastajanja te znamke predvsem moderator procesov, v katere so vključeni vsi zainteresirani akterji s področja kulture, turizma, šolstva, urbanizma.

Zareče sonce se v soboto dopoldan upira v mesto ob Dravi, med Pohorjem, Kozjakom in Slovenskimi goricami. V centru je živ žav: tržnica je prepolna sadja, zelenjave in drugih dobrot z bližnjih kmetij, otroci se igrajo na senčnih igralih, posutih po mestu, mladi že flirtajo na plaži pod drevesi na Lentu, nekateri bolj pogumni plavajo v mobilnem športnem bazenu, ki visi v Dravi. Ulice starega jedra so polne domačih izdelkov, inovativnih storitev, prilagojenih za najrazličnejše in specifične okuse, in ob njih se ustavljajo gruče ljudi, tečejo pogovori starih znancev. Povsod slišiš pozdrave in vidiš jasne obraze zadovoljnih ljudi. Avte, ki ostajajo zunaj starega mestnega jedra, je že zdavnaj nadomestilo zelenje, sprehajajoči koraki in kolesarji. Če primanjkuje zelenila na ulicah, lahko zaviješ na bližnja dvorišča, užiješ hlad in pisane skrite koticke mesta. Marsikje na dvoriščih najdeš majhne butične delavnice in prodajalne ali pa te vabijo v svoj dom stanovalci, ki nudijo privatne apartmaje in sobe, kjer obiskovalci niso zgolj turisti, temveč čisto pravi gostje tukajšnjih ljudi.

In na kosilo te vabi vrsta raznolikih restavracij, celo sam si lahko skuhaš lokalno specialiteto ob pomoči šefa kuhinje v posebnih "odprtih kuhnah", sestavine pa seveda najboljše z bližnjih kmetij, Pohorja, Kozjaka ... Štajerska kuhinja slovi po svežih, lokalnih sestavinah, zdravi pripravi in polnem okusu daleč naokrog, Štajerci pa po prijaznosti, sproščenosti in gostoljubju.

Vnadaljevanju dneva se neutrudnim ponujajo športne aktivnosti, kopanje v čisti Dravi, kolesarski izleti v okolico, do kopališča na bližnjem Otoku, športnega Bresterniškega zaliva ali v Gorice in na Pohorje, na sprehod do bližnjih turističnih kmetij na kupico vina. Za bolj profesionalne športnike so na voljo najrazličnejša športna infrastruktura, od olimpijskega bazena, nogometnih igrišč do letnega spusta po strmini Pohorja in tako poleti gostimo mnogo tujih profesionalnih športnikov.

Obiskovalci cenijo neposrednost, preprostost mesta in bližino narave. Prav tako jih zanimajo presenečenja, ki jih nudi urbani prostor. Tisti, ki so včasih obiskovali Berlin, se sedaj raje pomudijo za nekaj dni v Mariboru. Preden odidejo na morje ali v bližnjo Budimpešto ali Benetke. Ker želijo odkriti še neprisljen turizem, direkten kontakt s prijaznimi ljudmi in okusiti pristno naravo. Pa še cenovno dosegljivo je. Zadnja leta je Maribor poln eno ali dvo-dnevnik turistov iz bližnjih krajev in tedenskih turistov iz vsega sveta, ki želijo odkriti ta, še neprepoln štajerski zaklad, proč od vrveža sodobnega sveta, se predati neokrnjenosti narave in hkrati zaužiti sveže ideje mladih ustvarjalcev.

Mesto nudi polno priložnosti in možnosti. Prostorskih, družbenih in gospodarskih. Zato privablja zmeraj več mladih ljudi, ki tukaj pričnejo s študijem, potem pa ostanejo, si ustvarijo družino. Mesto postaja mednarodno. Mladi podjetniki s svežimi idejami imajo na voljo mnogo prostorov sodelovanja, za čim hitrejšo in neposredno izmenjavo znanj in izkušenj so vzpostavljeni prostori, kjer starejši predajajo svoje izkušnje in se navdušujejo nad drznimi idejami mladih. Bivši propadajoči prostori industrije so se spremenili v hightech ali DIY ali eksperimentalne dvorane za najrazličnejše tehnike. Nekdaj prazna stanovanja v mestu so postala stanovanjske skupnosti – sožitje stanovanj, apartmajev, atraktivnih ateljejev, obrtniških delavnic ali mini restavracij, daje prostor kreativnim in mladim, da živijo svoje sanje.

Entuziazem in konstruktivni eksperimenti, ki prepredajo vse koticke mesta, so še močnejše vidni na večernem sprehodu skozi mesto: mesto zvečer zaživi še za urejenimi fasadami. Pred desetletjem prazna stanovanja in lokali postanejo namreč polni družabnih dejavnosti – nekeje pikniki, tam ples, drugje koncerti, spet drugje razstava ali instalacija. Takšne občasne (pop-up) prireditve so postale markantna znamenitost Maribora, ki privablja vse več obiskovalcev, željnih presenečenj, tudi od daleč. Maribor je za marsikaterega ustvarjalca, umetnika mesto, kjer lahko preizkuša svoje ideje, jih predstavi gledalcem in doživi izjemno iskren odziv tukajšnje publike, že vajene konstruktivne kritike.

Sodelovanje, ki prežema vse pore mesta in v svoj objem občasno s participativnimi inovativnimi programi pritegne tudi radovedne turiste, je pustilo vidni pečat tudi na fasadah starega mestnega jedra: le-te so bile v zadnjem desetletju prenovljene s pomočjo tesnega sodelovanja zasebnih lastnikov, javnih služb, Univerze, srednjih šol in mladih strokovnjakov, ki so svojo teorijo lahko v praksi nadgradili ob budnem očesu prekaljenih mojstrov gradbeništva, arhitekture in spomeniškega varstva. Ta primer dobre prakse, ki je prejel tudi mnoge nagrade spomeniškega varstva, trenutno privablja tuje strokovnjake in študente, dijake iz vsega sveta in tako nastajajo novi programi prenašanja znanja.

Tudi nekdanj tako izpostavljan in pereči problem velike brezposelnosti je v zadnjem desetletju ravno zaradi sodelovanja in fleksibilnosti javnih institucij doživel pozitiven razvoj: Zavod za zaposlovanje in centri socialnega dela so se močnejše in neposredno povezali z lokalnimi skupnostmi, privatnim in javnim delom in v okviru novo nastalih socialnih podjetij, ki odgovarjajo na aktualne in izpostavljene potrebe prebivalcev, se zaenkrat zaposluje več kot polovica nekdanj brezposelnega prebivalstva, ki je tako ponovno dobila svoje mesto pod soncem oz. na trgu. Tako je v mestu ves dan občutena atmosfera samozavesti, delavnosti in zaupanja v skupnost in njeno svetlo prihodnost.

Ob polnoči, ko večina mesta počasi odhaja v svoje domove, pa je za romantike rezerviran pogled s Piramide na z mesecem obsijano tiho Dravsko dolino in mehke obronke vinogradov, Pohorja in nežnih potez mesta, ki se zliva z mestnim parkom. Pozor, srečate lahko tudi kakšno sovo. In zakaj ne bi tam pričakali še zgodnjega sončnega vzhoda ... Že zjutraj se namreč prične tisti poznani skupnostni festival "Dnevi odprtega Maribora", ki so ga spodbudili in ga vsako leto znova oblikujejo prebivalci centra mesta, odprejo vrata svojih dvorišč in domov, pripravijo enkratni program in okrasijo skupna dvorišča. V prvi vrsti zase, ker želijo v teh treh dneh proslaviti svoje mesto in pokazati, kako lepo je tukaj. In seveda za vse obiskovalce, ki so v tem času njihovi gostje.

Živo Mesto pač nikoli ne spi.

O Mariboru

Maribor je mesto v severovzhodni Sloveniji, po velikosti in vseh karakteristikah (že) urbano središče, vgnedeno med Pohorje in Kozjak, ob izlivu Dravske doline v Dravsko polje. Posebnosti mesta so njegovo prehajanje urbanega v naravno okolje z mehкими griči v okolici ter močno meščansko kulturo na eni in živo delavsko kulturo na drugi strani, kar se kaže tudi v raznoliki arhitekturi srednjeveškega centra in "industrijskih" blokovskih naselij na desnem bregu Drave. In ravno to raznolikost (večkrat občuteno kot prepad med levim in desnim bregom Drave) verjetno marsikdaj napačno razumemo kot razkol ali neodločnost ali celo pomanjkanje identitete mesta (kot smo lahko brali v tekstih EPK Maribor 2012). Kaj pa, če to sprejmemo kot to, kar je – raznolikost: bogastvo, neslutene možnosti razvoja, edinstvenost? Ali ni ta raznovrstnost pravi odgovor na življenjske potrebe današnjega homo sapiensa – biti blizu narave, a vendar v urbanem udobju. In ali ni dober odgovor na trenutno svetovno situacijo imeti v sebi pogum, prizemljenost, kritičnost in iznajdljivost "delavskega" duha in hkrati znati sproščeno uživati in varovati tradicijo "meščanske" kulture?

Ravno to daje poseben pečat mestu, v katerem živim: odprtost in nezaupljivost, vznesenost in kritičnost, strastna bojevitost in sproščena atmosfera ležernosti v štajerskem soncu na dvoriščih, trgih in ulicah mesta. Vse obstaja sočasno. In ta sočasnost daje mestu posebno atmosfero, ki marsikaterega obiskovalca (ali svežega prebivalca) bega, ker ni "spredalčkana", ker se ne pusti ujeti in ker je zmeraj nepredvidljiva. Življenja, pravijo, ne moremo zapreti v škatlo. Ker potem to več ne bi bilo življenje. Tako se tudi Maribor ne pusti ujeti v eno ali drugo "resnico", temveč živi sočasnost sicer neubranih lastnosti, ki pa ravno s pomočjo te neubranosti producira edinstven ritem, značilen za to mesto, ki te ujame in ne spusti nikoli več.

Maribor torej ima dobra izhodišča: naravne danosti, geografsko lego, infrastrukturo, dovolj praznega prostora, dovolj znanja in ljudi, ki te danosti prepoznajo in jih uporabijo v oblikovanju novih realnosti. Tako zadnjih sedem let opažam prijetne, majhne, a pomembne spremembe v mestu, posameznike in posameznice, ki na kreativne načine živijo, ustvarjajo, delajo in iščejo čisto svojstvene izhode iz krize. In z največjim veseljem opazim, da vsi, kljub sorazmerni nevdržnosti situacije, še naprej vsak dan s svežim zagonom upajo in si upajo in počasi uspevajo, rastejo, oblikujejo sebi prijetno življenje v mestu. In postajajo svetla zvezda svojim sosedom, prijateljem, da si tudi ti upajo in verjamejo v svoje življenje, ... verjamejo v svoje mesto pod soncem. Z zavedanjem o svojih posebnostih, prednostih in slabostih, s pogumom, samozavestjo, odgovornostjo, vztrajnostjo in sodelovanjem se snežna kepa debeli. In z njo raste in se razvija celotno mesto. Maribor postaja svež, spreminjajoč, agilen.

Pričevanja z ulice

Uvodna vizija ne tako oddaljene prihodnosti je nastala na podlagi lastnih razmislekov in odzivov someščanov, ki smo jih povprašali o njihovem videnju Maribora čez 13 let. Za ta članek smo namreč izvedli odprte mini intervjuje na ulicah mesta in med znanci v juliju 2016. Zajeli smo 21 prebivalcev in uporabnikov mesta: od tega 12 žensk, 9 moških, 16 pod 45. letom in 5 nad 45. letom starosti; 7 zaposlenih, 3 nezaposlene, 8 študentov, šolarjev ali dijakov in 3 upokojence (3 z osnovnošolsko izobrazbo, 8 s srednješolsko in 10 z višje/visokošolsko izobrazbo), ki so odgovarjali na vprašanje: Kaj potrebuje Maribor, da bo boljši? Intervju smo izvajali v živo na ulicah Maribora in preko elektronske pošte.

Vzorec je izjemno majhen in predstavlja zgolj preverbo realnosti argumentov tega članka, vendar pa so rezultati intervjujev pokazali, da imajo prebivalci ideje in tudi predloge, kako te ideje uresničiti, ne glede na svojo starost ali izobrazbo. Odgovori so bili zelo raznoliki in tako lahko predvidevamo, da prebivalci mesta samostojno razmišljajo o tem, kako izboljšati Maribor in zato ponujajo individualne ideje in se ne naslanjajo na že obstoječe znane ideje. Pomembno je tudi to, da nihče od vprašanih na ulicah Maribora ni zavrnil sodelovanja in da so bili odgovori po pravilu izčrpani.

V nadaljevanju podajam v sklope zbrane posamezne odgovore in jih hkrati skušam podrobneje razložiti in premisliti. Glavni sklopi želja oz. predlogov rešitev so:

- celovita podoba in promocija mesta (13 odgovorov)
- sodelovanje (12 odgovorov)
- urbanizem, komunala in promet (11 odgovorov)
- vloga posameznikov (10 odgovorov)
- psihologija prebivalcev (5 odgovorov)
- dodatna ponudba (5 odgovorov)

Sledijo še izobraževanje (4 odgovori), javno lokalno financiranje (3 odgovori), šport (2 odgovora) in posamezni odgovori (kot so povezava z Avstrijo, brezposelnost, lokalna valuta, manj komercialne reklame v mestu)

Ponudba je tu, promocija ...?

Najpogostejši odgovori (kar 13) so nakazovali ravno problem razkoraka med raznovrstnostjo obstoječe ponudbe in danostmi ter pomanjkanjem promocije lokalne ponudbe mesta Maribor. Predlagali so rešitev v obliki povezane, celovite in mednarodno prepoznavne promocije oz. trženja. Prav tako prepoznavajo (kulturni) turizem kot enega izmed glavnih orodij oz. medijev promocije mesta.

Mesto z okolico torej nudi dovolj zanimivih in kvalitetnih ponudb, tako na področju naravnih danosti kot kulturnih stvaritev. Mestni prebivalci se torej zavedamo, da so naša kul-

turna ponudba in naravne danosti dovolj raznolike in da bi lahko privabile tudi obiskovalce od drugod. Kar potrebujemo, je močno in prodorno celostno treženje mesta, ki bi lahko stopilo v korak z drugimi mesti.

Močnejša in celovita promocija mesta je nujno potrebna tudi na področju turizma, kjer bi s povezovanjem posameznih akterjev in njihovih produktov v celovito turistično mestno znamko lahko predrli niše na mednarodnem trgu. Očitna štajerska sproščenost, pristnost, gostoljubnost, industrijska kulturna dediščina in naravna bogastva, ki nas obdajajo, lahko enostavno postanejo glavni atributi do sedaj še neprepoznanega turističnega cilja.

S pomočjo ustvarjanja pozitivnih promocijskih zgodb in podob o mestu bomo dosegli tako pozitivne odzive obiskovalcev ter hkrati spodbudili rast samozavesti in pomena mesta v očeh njegovih prebivalcev (več o tem nekaj odstavkov kasneje). In nezanemarljivi so seveda pozitivni učinki uspešne promocije in povečanja števila gostov na lokalno gospodarstvo.

Mini paketne ponudbe, po meri narejen, neinvaziven turizem, ki privlači s svojo pristnostjo, neposrednim stikom s prebivalci, za radovedne goste in tiste, ki iščejo skrite, nekomercialne cilje. Maribor je torej lahko turistični cilj, ki privlači tudi s svojim posebnim šarmom med meščanstvom in delavstvom oz. svojo polpreteklo socialistično zgodovino.

Kako torej? Vzpostaviti je potrebno celovito prepoznavno znamko mesta, ki črpa iz njegovih posebnosti in prednosti (zgodovinskih, kulturnih in naravnih), najde svojo tržno nišo in prepoji vso promocijo v turizmu kot tudi samozavedanje prebivalcev o mestu. In lokalna uprava je v procesu nastajanja te znamke predvsem moderator procesov, v katere so vključeni vsi zainteresirani akterji s področja kulture, turizma, šolstva, urbanizma.

Sodelovanje znotraj in navzven

Trenutno stanje v Mariboru je marsikdaj posledica nepovezanosti, vrtičkarstva ali celo naganjanja enega sektorja drugemu. Javni uslužbenci ne zaupajo gospodarstvu, prebivalci ne zaupajo javnim uslužbencem, NVO-ji ne zaupajo javnim zavodom, javni zavodi ne sodelujejo z NVO-ji. Mesto in njegova področja so razpršeni in marsikje so zaneteni večni nepremostljivi spori. Tako težje nastopamo na trgu ali v pogajanjih z vlado. In marsikdo se raje spotika ob mini nestrinjanja s sosedi, namesto da bi si skupaj z njimi ustvaril lepše dvorišče.

Zato ne čudi, da je drugi najpogostejši odgovor na vprašanje *kaj potrebuje Maribor, da bo boljši*: sodelovanje. Najsibo sodelovanje med posameznimi akterji ali povezovanje nepovezanih, koordinacija programov ali rešitev v povezovanju posameznih v skupno vizijo.

Spet vprašani ugotavljajo, da je ponudbe in idej v mestu dovolj, vendar je nekoordinirana, razpršena, nepovezana. Ta sklop se močno navezuje na prvi sklop – skupna promocija in celostna podoba.

V zadnjih letih lahko opazimo v Mariboru mnogo primerov uspešnega povezovanja posameznikov ali organizacij – npr Poštna ulica, Tkalka, Inicijativa Mestni zbor, kolegij nevladnih

organizacij in samostojnih ustvarjalcev v kulturi, povezovanje javnih zavodov med seboj ali z NVO-ji, skupnostni kulturni dogodki, nastanek mnogih zadrug na področju gostinstva, kulture, turizma idr., ki povezani lažje in učinkoviteje dosegajo skupne cilje kot posamezno. Včasih močno stoječe ograje med vrtnički postajajo prehodne ali sploh izginjajo – nadvse navdušujoče.

Sodelovanje postaja prednost tako na trgu kot v družabnem okolju, nekdanje enklave in individualistično skrivanje zakladov so se bile tudi zaradi stanja na trgu primorane odpreti in se povezovati s partnerji, da bi skupaj dosegle cilje. Zdi se, da je to spremembo delovanja in nove komunikacije prinesla v prostor mlajša generacija in da je starejša generacija še nekoliko nezaupljiva do tega popolnoma transparentnega sistema. Tako se vzpostavlja tudi nov modus komunikacije: večsmeren, bolj transparenten, tolerantnejši in vključujoč.

Ob odprti komunikaciji je pomemben element sodelovanja zaupanje. Zaupanje v soseda, soljudi, someščana. Takšni odnosi zahtevajo odgovornega posameznika, ki ve, da je iskrenost in odkrita komunikacija predpogoj za zaupanje. In šele v odnosih s takšnim izhodiščnim zaupanjem je lahko sodelovanje plodno.

Sodelovanje in povezovanje je od samih začetkov glavni modus operandi društva Hiša!, Živih dvorišč in Rajzefiber biroja, saj s svojimi programi poskušamo povezovati tako javno z zasebnim, prebivalce dvorišč z ustvarjalci, obrtnike s prebivalci, umetnike s šolami, turiste z avtohtonimi prebivalci in tako skupnostno oblikovati programe, ki polnijo mesto. In tako neukročen razvoj in uspešnost programa Živih dvorišč sam govori v prid odprtosti in sodelovanju z nikoli obrabljenim motom “v slogi je moč”.

Sodelovanje pa naj se ne konča samo znotraj mesta, temveč naj ta povezanost navznoter posredno krepi samozavest in s tem tudi odprtost navzven – z bližnjimi mesti in kraji.

Nujno je, da Maribor prepozna, da ne živi v vakuumu ali v najboljšem primeru v odnosu “ljubi in sovraži” z Ljubljano, temveč da so njegovi partnerji lahko bližnji Ptuj, malo bolj oddaljeni Gradec ali celo Zagreb. Skupna zgodovina teh mest, podobnost kulturnih značilnosti in naravnih danosti nam lahko olajša komunikacijo, ki jo trenutno premalokrat vzpostavimo. Namesto da bi se torej osredotočali na neplodna pogajanja z Ljubljano, raje in lažje vzpostavljammo partnerstva z bližnjim Gradcem, ki je nenazadnje tudi “Štajerc”, in iz tega črpajmo prednosti, tako na področju razvoja, izobraževanja in seveda gospodarstva.

Sodelovanje in povezovanje naj spodbuja vsak prebivalec Maribora, hkrati pa je vloga mestnih oblasti, da delujejo kot moderator povezovanja sicer nepovezanih aktivnosti/sektorjev/posameznikov/organizacij/procesov v mestu in da tudi s svojimi službami podpirajo sodelovanje z bližnjimi kraji, kot sta Gradec in Zagreb, in se ne fokusira samo na odnose z Ljubljano.

Sodelovanje in povezanost navznoter ter odprtost in sodelovanje z bližnjimi sosedi je torej druga pomembna mantra, ki jo bomo morali Mariborčani čim prej osvojiti v svojem vsakdanu, če se želimo v letu 2030 prebuditi v boljšem Mariboru. Pregovorna zavist in vrtničkarstvo pač v sedanjih časih nista uspešna, ne družbeno ne gospodarsko.

Prijazna urbanost mesta

Po pričakovanjih se je kar nekaj predlaganih rešitev za izboljšanje Maribora nanašalo na spremembo oz. izboljšavo urbanega prostora. Skupno 11 predlogov vključuje tako manj prometa v centru, več kolesarskih stez, klopi, več reda in boljše delujoče javne službe, ki skrbijo za red in čistočo. 4 predlogi so se dotaknili parka in Piramide, ki jih Mariborčani prepoznavajo kot pomembna dela mesta: prenova bazena, vzpostavitev slaščičarne, večja prepoznavnost parka in treh ribnikov v turistični ponudbi, prenova poti na Piramido (pogostost odgovorov v povezavi s parkom izhaja tudi iz tega, ker smo intervjuje opravljali v bližini Mestnega parka op.a.). Prebivalci mesta torej prepoznavajo naravne danosti in so ponosni nanje.

Pomemben del urbanega prostora je tudi Drava, ki postaja šele v zadnjih letih bolj izkoriščena, vendar še zmeraj premalo povezana s centrom mesta. Vsak obiskovalec mesta se navduši nad reko in hkrati ugotovi, da do nje nima neposrednega dostopa, razen na Mariborskem otoku ali če posesti pri Vodnem stolpu. Drugje mu dostop zapirajo avti ali strmo nabrežje brez pomolov. Zakaj pa ne bi ponovno zaplavali v Dravi?

Druga prostorska danost mesta, ki je lahko prepoznana kot kapital, je množica sicer razpadajočih praznih prostorov v centru mesta, ki bi jih lahko za nizko najemnino ali z začasno rabo spremenili v privlačne občasne apartmaje, galerije, ateljeje ali celo bivanja za mlade družine, ki ne potrebujejo visokih stanovanjskih standardov, vendar lahko skrbijo za te zapostavljene nepremičnine in jim vračajo življenje. Mestna uprava naj postane aktivni moderator procesov povezovanja lastnikov teh praznih prostorov s potencialnimi uporabniki in sprejme mestne odloke, ki bodo preprečili večletno zapuščenost nepremičnin. Tako lahko na podoben način kot Leipzig ali Berlin tudi Maribor postane dodatno privlačno za ustvarjalce ali mlade, ki iščejo drugačno bivanje in prostor za delo.

Center Maribora naj torej zavestno prične dihati s pljuči, ki se spuščajo v mesto s severa – Mestnim parkom, se polniti s pretočnostjo Drave in odpirati predolgo zaprta vrata meščanskih stanovanj in lokalov. Če zamejimo promet v mestnem jedru, umaknemo parkirišča na Lentu, osvežimo Mestni park in omogočimo prostočasne aktivnosti na in ob Dravi, sprostimo precej naravnih zmožnosti mesta in mu dodamo vrednost tako v kvaliteti življenja prebivalcev kot priložnostih za obiskovalce.

Samozavestni, odgovorni in proaktivni prebivalci

Mariborčani se velikokrat predajamo pritoževanju, kritiziranju drugih, gojimo gostilniške debate o boljšem svetu in dostikrat kažemo s prstom na druge. Nedeljska kosila se spremenijo v splošno analizo aktualnega stanja in izražanja nezadovoljstva nad to službo, tem ali onim od-

govornim ali odgovorno. S tem zadovoljimo svojo nečimrnost, da vemo, kako bi bilo treba in da smo pametnejši od tistih, ki imajo trenutno žezlo v rokah.

Kar 10 odgovorov se je dotaknilo pomena vloge posameznika v razvoju mesta. Vprašani si sicer želijo karizmatičnega vodjo (3 odgovori), hkrati pa poudarjajo, da mesto lahko raste samo s pomočjo odgovornih in proaktivnih posameznikov in posameznic. Vprašani torej ne prelagajo odgovornosti na tuja pleča, temveč se zavedajo svojega deleža.

Mesto kot urbano središče lahko uspeva in se nemoteno razvija šele, ko se vsak posameznik zave svoje vloge v mestu in prevzema odgovornost za svojo okolico. Hkrati pa je s tem pogojena tudi naloga mestnih oblasti, ki omogočajo aktivno vključevanje posameznikov v procese odločanja in skrb za svoje mesto bivanja. Seveda pa ne smemo pozabiti, da se ničesar ne da spremeniti čez noč in zato morajo proaktivni prebivalci s seboj prinesiti precej vztrajnosti, ki jih bo lahko peljala preko vseh ovir.

Kako? Vsak prebivalec lahko poskrbi, da je pred njegovim vhom negovana cvetoča trata. Vsak prebivalec lahko skrbi za dobre odnose s svojimi sosedi in jih povabi na kavo v svoj dom ali na piknik na dvorišče. Lahko se pridruži že obstoječim civilnim iniciativam, ki skrbijo za pozitivni in participatorni razvoj mesta, kot je Iniciativa mestni zbor. Lahko se politično aktivira in poskuša spremeniti podobo mesta v veljavnem političnem sistemu. Lahko kot zaposlen v mestni upravi skrbi za razvoj svojega mesta in podaja konstruktivne predloge.

In kaj je vloga mestnih oblasti? Naloga mestne oblasti je, da postavi okvirje, ogrodje, poligone, oblikuje rastišča in možnosti, kjer bodo posamezniki lahko našli svoj življenjski prostor ali razvijali svoje ideje, ki bodo posledično krepile mesto. Postane posrednik razvoja in sprememb ali moderator procesov v okolju. In ljudje bodo radi ostajali in živeli v mestu, ki jim nudi možnosti po njihovi meri, razvoj, rast in zagon. Omogoča javno dostopnost in transparentnost vseh notranjih procesov odločanja in enostavni dostop do pomembnih dokumentov. Spodbuja sodelovanje prebivalcev v participatornem proračunu.

Kakorkoli, tudi karizmatični vodja ne more dosti spremeniti brez brezkompromisne proaktivnosti vseh zaposlenih v mestni upravi in predvsem nič brez aktivnosti vseh nas, Mariborčanov. Torej: pogum v roke, vztrajnost v sprednji žep in proaktivno v soustvarjanje svojega mesta. Nedeljska družinska kosila pa uporabimo za kovanje načrtov, kaj lahko skupaj spremenimo pred svojim pragom. Tako bo Maribor (p)ostal naš dom.

Zavedanje o svoji vrednosti

Nenazadnje bo za vse zgoraj naštetu potrebno ponovno investirati v močnejšo samopodobo vsakega posameznika, zgraditi ponos in ga vcepiti vsakemu Mariborčanu. Kar 5 predlogov izboljšave se je nanašalo na psihično stanje prebivalcev – vprašani menijo, da lahko s pomočjo optimizma, samozavesti, samozaupanja ter hvaležnosti za to, kar imamo, naredimo to mesto boljše.

In to lahko naredimo že od vrtcev in osnovnih šol. Več programov lokalnih zanimivosti, več povezanosti šol z lokalnimi kulturnimi, športnimi, gospodarskimi, upravnimi in znanstvenimi institucijami, boljše poznavanje zgodovine in spodbujanje širjenja kulturne dediščine v obliki mitov, zgodb.

Naj se s pomočjo jasne pozitivne celostne podobe/znamke Maribora prične načrtno krepiti tudi samozavest prebivalstva in sicer tako, da se v programe vrtcev, osnovnih in srednjih šol, gimnazij močneje vključi zgodovina in pomen mesta, da se izpostavlja pozitivne možnosti, ki jih mesto premore, in ne samo brezposelnost propad podjetij. (Zanimivo je, da je samo eden izmed vprašanih izpostavil brezposelnost kot problem na poti k boljšemu Mariboru.)

Seveda je za pozitivno samopodobo Maribora potrebno tudi preoblikovati javno mnenje in v vsebino medijev vliti več pozitivnih lokalnih zgodb in ne zgolj vsakodnevnih krivic.

Tako bo rastoča generacija počasi postala zadovoljna z danostmi, ki jih ima mesto, in ponosna, da živi v prav tem mestu. In ne bo odhajala v belo Ljubljano.

In ko bomo prebivalci pridobili samozavest, bo nebo postalo meja in sproščeno bomo ustvarjali čisto posebno lokalno ponudbo, eksperimentirali z družbenimi in poslovnimi modeli, pustili domišljiji svojo pot. Mesto bo polno malih obrti in neneavadnih delavnic in postalo privlačno za obiskovalce in prepoznano v mednarodnem prostoru.

Mladibor – priložnost mladim

Čeprav so vprašani le dvakrat posebej izpostavili več možnosti za mlade, želim tukaj izpostaviti še vlogo mladih v mestu. Generacijski razkorak je v Mariboru močno opazen: generacija trenutnih petdeset- in šestdesetletnikov je izkusila popolnoma drugačno realnost, socialno varnejšo v mladih letih in socialno pesimistično v zadnjem desetletju, oprta je na lokalno okolje in pozna zgodovino in zgodbe posameznih oseb, procesov, veljakov; medtem pa je generacija trenutnih dvajset- in tridesetletnikov odraščala in še odrašča v izjemno spremenljivem in socialno nezanesljivem času, kjer se brez sodelovanja in deljenja težje preživi.

Glede na to, da se pogovarjamo o Mariboru v prihodnosti, je očitno ta v veliki meri v rokah mladih. Tistih, ki so trenutno med 15. in 30. letom. Po izkušnjah preteklih 7 let sodeč v mladih Mariborčanih (in tistih, ki v Mariboru študirajo) tiči izjemna moč, polno svežih idej in tudi jasno izražena želja te ideje samostojno realizirati. Prepogosto pa ravno tem mladim (15–30) ni dan prostor in čas za uresničitev idej, ni jim dana možnost soustvarjati mesta in tako jo, žal, pogosto ucvrejo v tuja mesta. In se, še večja žalost, pogosto ne vrnejo več. Ali pa ostanejo popolnoma brez iluzij, na robu preživetja, apatični mladi brezposelni. Trenutno vladajoči in odločujoči posamezniki v Mariboru so v veliki meri starejši od 45 let in marsikdaj brez poslušanja za entuziazem in pogum mladih. Po meri: “Če smo tako počeli 30 let ...”

Potrebujemo torej na eni strani več možnosti aktivnega vključevanja mladih v vse nivoje soddločanja v mestu in na drugi strani proaktivne mlade, ki želijo to mesto ustvariti za svoje bodoče družine in svoje poklicne kariere.

Ustvariti je potrebno spodbudno okolje za mlade podjetnike in kreativce, ki bodo gradili svojo prihodnost z vso odgovornostjo in resnostjo v Mariboru. Pa najsi bodo to rojeni ali priseljeni Mariborčani.

Mesto ima trenutno ogromno praznih prostorov v samem centru, stanovanj in lokalov, celih hiš, ki so lahko krasni poligoni za kaljenje mladih v njihovih veččinah, sploh če jim omogočimo brezplačno uporabo. MOM bi tako lahko sprejela odlok za začasno rabo prostora in vsako leto na razpisu oddala že več (deset) let prazna stanovanja MOM in JMSS-ja, ki ne odgovarjajo več aktualnim stanovanjskim standardom, imajo pa elektriko, vodo itd. Mladi podjetniki in ustvarjalci bi tam zasnovali svoje ideje in razvijali svoja podjetja. S tem bodo sočasno te prazne nepremičnine dobile nekoga, ki bo skrbel zanje in tako preprečil nadaljnji propad.

Prav tako bi lahko dosegli oprostitev plačevanja različnih prispevkov in davkov prvi dve leti po zagonu podjetja za vse mlade do 35. leta in tako dali možnost mladim, svežim glavam in entuziazmu, da si vzamejo Maribor za svojega. Nekaj takih že poznam in zmeraj več jih je, ki raje kot Ljubljano za svojo mlado družinico izberejo sproščeni Maribor sredi narave.

Drugi kapital, ki ga lahko vloži mesto v ustvarjanje enkratnega zagonskega okolja, je spodbujanje neposrednega prenosa znanja, vzpostavljanje neke vrste mojstrsko-vajeniških sodelovanj med starejšo generacijo z izkušnjami in mlajšo generacijo idealistov in visokoletečih idej. S prenosom znanja se oplemenitijo stare tehnike z novimi inovativnimi pristopi, hkrati pa ponovno gradimo močnejše vezi med sicer dokaj razhajajočimi se generacijami.

Naj spet na entuziazmu mladih svet stoji in ne na razočaranih štirideset- in večletnikih.

Sklep

Intervjuji so podkrepili moja razmišljanja in jasneje izoblikovali predloge. Vesela sem, da sem naredila to kratko anketo med znanci in neznanci, da sem jim postavila to vprašanje, ker sem tako dobila občutek, da vsekakor nisem sama in da je snežna kepa še večja, kot sem pričakovala, in da bo kmalu odnesla iz mesta ves občutek jamrajoče nemoči, neupanja in nezavesti. V svež, prepihan (kot je odgovoril eden od prijateljev) Maribor. ☺

Maribor torej je mesto prihodnosti/priložnosti, ker se zmeraj bolj zaveda svojih potencialov: zlitje urbanega udobja in nedotaknjene narave, zgodovinsko izjemno pester izvor raznolikih filozofij – meščanske in delavske kulture, in ugodni geografski položaj med Dunajem–Zagrebom–Budimpešto–Trstom in korak proč od Gradca. S tem so postavljena izjemno dobra izhodišča za razvoj naravnega turizma, inovativnih (butičnih) produktov in storitev ter seveda močno pozicijo v sodelovanju z bližnjimi tujimi mesti. Za to, da se tega loti, pa Maribor potrebuje predvsem samozavest odgovornih in proaktivnih prebivalcev, ki z veseljem presegajo svoje vrtičke in zaradi skupnih ciljev sodelujejo tudi s sosedi ali drugače mislečimi, ki in zaupajo vase, zaupajo svojemu sosedu in v svojo skupnost. Hkrati pa potrebuje prostor in čas, da se ti proaktivni prebivalci lahko neposredno vključujejo v javno življenje svojega mesta. Le tako, s soustvarjanjem, ga bomo vsi prepoznali kot svojega in zanj tudi odgovorno skrbeli.

“Pometimo pred lastnim pragom, izboljšajmo, kar se izboljšati da, bodimo konstruktivni, ustvarjalni, sočutni in skromni, pa bomo lahko premaknili lastno goro. Tako kot mi sami, mora tudi Maribor prepoznati lastno vrednost! Maribor potrebuje zagnanost, vzpodbudo, voljo do življenja, trud, pogum, delovanje, upanje, strpnost in odprtost za različnost. Potrebuje sožitje voznikov, kolesarjev, pešcev in želv hlastavk. Potrebuje sposobnost vživljanja, empatijo. Potrebuje navdušenost, ki jo nato deli naprej,” je zapisala Nataša Zidarič.